

644.

***KESTÄVÄ KEHITYS — TAVOITTEET JA TODELLISUUS
ESIMERKKINÄ SUMIAISTEN KUNTA***

SOSIOLOGIAN PRO GRADU -TUTKIELMA

PÄIVI PELTOMÄKI

MARRASKUU 1997

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
YHTEISKUNTATIETEIDEN JA FILOSOFIAN LAITOS
SOSIOLOGIAN YKSIKKÖ

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta:

Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Laitos:

Filosofian ja yhteiskuntatieteiden laitos
Sosiologian yksikkö

Opinnäyte:

Pro gradu -tutkielma

Opinnäytteen tekijä:

Päivi Peltomäki

Opinnäytteen nimi:

Kestävä kehitys — tavoitteet ja todellisuus
Esimerkkinä Sumiaisten kunta

Sivumäärä ja liitteet:

120 sivua ja 10 sivua liitteitä

Ajankohta:

Marraskuu 1997

Asiasanat:

Kestävä kehitys — kuntakokeilu — vertailu

Tiivistelmä

Tutkielmani aiheena on nykyään lähes jokaisen ainakin sanaparina tuntema kestävä kehitys. Työssäni liikutaan kolmella kestävä kehityksen aluetasolla: globaalilla, kansallisella ja lokaalilla. Globaalilla tasolla selvitetään kestävä kehityksen rajoja, sisältöä ja käsitettä, kansallisella tasolla käsitellään Suomen valtakunnallista kestävä kehityksen kuntakokeilua ja paikallistasolla perehdytään kahden kunnan kuntakokeiluihin, Sumiaisten ja Padasjoen. Tutkimuksen yhtenä tärkeänä tarkoituksena on pohtia kestävä kehitystä käsitteenä ja hahmottaa kestävä kehityksen rajoja tarkastellen sen ulottuvuuksia ja muutamia luokittelutapoja. Monialaisen ja ameebamaisen kestävä kehityksen kokonaisvaltainen ymmärtäminen vaatii monitieteistä tutkimusotetta. Tästä syystä tutkielmani on poikkitieteellinen ja sisältää sosiologisen tarkastelun lisäksi taloustieteellisiä, biologisia, filosofisia ja yleisyhteiskuntatieteellisiä elementtejä.

Valtakunnallisessa kestävä kehityksen kuntakokeilussa vuosina 1992-1993 mietittiin mitä annettavaa kestävällä kehityksellä on Suomen kunnille. Kuntakokeilussa pyrittiin soveltamaan kestävä kehitystä kunnan eri toimialoilla käytännön elämässä ja antamaan suomalaisia merkityksiä kestävälle kehitykselle. Kokeilun toivottiin sysäävän kunnissa alkuun kestävä kehitykseen johtavan muutoksen. Tutkielmani empiirinen aineisto sisältää Sumiaisissa kuntakokeilun aikana tehtyjä temahaastatteluja, joiden tuloksia vertaan Padasjoen kuntakokeilusta tehtyihin tutkimuksiin. Tarkemman pohdinnan kohteena on sumialaisten tyytyväisyys kokeiluunsa. Pyrin selittämään miksi Sumiaisten kokeilu onnistui kuntalaisten silmin katsottuna paremmin kuin esimerkiksi Padasjoen kokeilu, joka kuitenkin sai valtakunnallista huomiota ja kiitosta. Selittävinä tekijöinä on muun muassa suminismien omaperäinen kulttuuri, kunnan voimakas yhteisöllisyys, pieni koko ja paikallisuuden tematiikka. Sumiaisten kokeilun vetäjien henkilökarisma ja kyky tehdä luovia ratkaisuja ovat myös keskeisiä tekijöitä kuntalaisten onnistuneessa aktivoinnissa ja kokeilun omaksi kokemisessa.

KIITOKSENI

Käsillä oleva sosiologian pro gradu -tutkielma on syntynyt Jyväskylän yliopistossa yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksen sosiologian yksikön ympäristösosiologian tutkimusprojektissa “Ympäristöliikkeet ja lähihallinto”. Haluan esittää kiitokseni asiantuntevasta ja hyvästä ohjauksesta sekä hyödyllisestä työni kommentoinnista sen eri vaiheissa YTT Esa Konttiselle ja YTL Tapio Litmaselle. Kiitokset myös muille ympäristöprojektalaisille ideoiden esittämisestä ja kommentaiteista. Tutkielman tekeminen on ollut antoisa kokemus aktiivisessa ja kiinteäsuhteisessa tutkimusprojektissa.

Kiitokset Sumiaisten kestävän kehityksen kuntakokeilun työryhmälle avusta hyvän empiirisen aineiston kokoonsaamisessa ja Sumiaisten kunnalle vieraanvaraisuudesta.

Erityiset kiitokseni tuesta kotirintamalla aviomiehelleni FM Marko Peltomäelle, joka on antanut arvokasta apua työn teknisessä toteutuksessa ja henkistä tukea tutkimusprosessin aikana. Kiitän myös vanhempiani kaikesta saamastani avusta.

Jyväskylässä 20. päivänä marraskuuta 1997

Päivi Peltomäki

SISÄLLYS

1. TUTKIMUKSEN TAVOITE JA RAKENNE	1
2. KESTÄVÄ KEHITYS: MITÄHÄN SE OIKEASTAAN ON ?	4
2.1 Historia ja nykyhetki	4
2.2 Käsitteen määrittely	8
2.3 Luokittelut	10
2.4 Toteuttaminen	13
2.5 Kehitysstrategiat	14
2.6 Keinot	17
2.7 Brundtland-kritiikki	18
3. KESTÄVÄN KEHITYKSEN KUNTAKOKEILU	24
3.1 Kestävän kehityksen ulottuvuudet	26
3.1.1 Ekologinen kestävyys	27
3.1.2 Sosiaalinen ja kulttuurinen kestävyys	29
3.1.3 Taloudellinen kestävyys	31
3.2 Kestävän kehityksen edellytykset	33
3.3 Kuntien kohtaamia ongelmia	36
3.4 Kritiikkiä kuntien hankkeita kohtaan	39
3.5 Hankauskohdat tiivistetysti	40
3.6 Valtakunnallisen kokeilun johtopäätökset	42
4. KAHDEN KUNNAN VERTAILUN TAUSTAA	45
4.1 Tutkimusmetodin tarkastelua	46
4.2 Kestävän kehityksen määrittely Sumiaisissa ja Padasjoella	48
4.3 Kuntakokeilun tavoitteet Sumiaisissa ja Padasjoella	51
4.4 Sumiainen — pieni ja pippurinen	55
5. TUTKIMUKSEN EMPIIRISET TULOKSET	57
5.1 Ympäristö ja arkielämä	57
5.2 Ympäristönsuojelu, talouskasvu vai huomina?	64
5.3 Vertailu Padasjoen kanssa	68

6. PRIORISOINTITYYPPIEN KESKEISIMPIEN TEKIJÖIDEN LAAJEMPAA TAUSTOIT- TAMISTA	70
6.1 Kestävää taloutta etsimässä	70
6.2 Sukupolvitarkastelu	76
6.3 Oikeudenmukaisuusluokittelun sovittaminen priorisointityyppeihin	80
6.4 Biosentrismi	83
6.5 Sumiaisten elinkeinopolitiikka ja -rakennemuutos	84
7. SUHTAUTUMINEN KUNTAKOKEILUUN VERTAILUKUNNISSA — EROJEN TAUSTAT JA SYYYT	88
7.1 Tyytyväiset sumialaiset, kriittiset padasjokelaiset	88
7.2 Vaikutusmahdollisuudet kokeilussa kohtalaiset, tiedotus puutteellista	93
7.3 Suhtautumiserojen taustoja: henkilökarisma ja luovuus	97
7.4 Suminismen kulttuuri, yhteisöllisyys, paikallisuus ja pieni koko selittävinä tekijöinä	100
8. POHDINTAA	106
9. LÄHTEET	108
10. LIITTEET 1-3	121

1. TUTKIMUKSEN TAVOITE JA RAKENNE

Tutkielmani aiheena on kestävä kehitys. Kestävän kehityksen tematiikan moniulotteisuus on pakottanut minut keskittymään vain muutamaankin itseäni kiinnostavaan seikkaan. Empiirinen aineistoni on kvalitatiivinen teemahaastatteluaineisto. Empiirisen aineistoni analysoinnissa olen käyttänyt vertailuasetelmaa: Sumiaisten ja Padasjoen kuntakokeilujen välillä. Analysoinnissa keskeisimpänä taustamuuttujana on sukupuoli. Sukupuoli on todettu yleisesti hyväksi taustamuuttujaksi tarkasteltaessa ihmisten ympäristöön liittyviä asenteita, mielipiteitä ja arvoja (ks. Dahlström 1994; Tulokas 1990; Uusitalo 1986). Olen myös soveltanut Haukiojan oikeudenmukaisuusluokittelua Sumiaisten aineistosta tekemiini priorisointityyppeihin pyrkien osoittamaan niiden yhteen sopivuuden sekä saattamaan empiiriset johtopäätökseni laajempaan kontekstiin. Tutkielmassani liikutaan kolmella eri aluetasolla, etsien kestävä kehityksen globaaleja, valtakunnallisia ja lokaaleja ulottuvuuksia. Käytän kolmea erilaista kestävä kehityksen luokittelua antamaan jonkinlaisia rajoja ja muotoa rönsyilevälle ja alati paisuvalle kestävä kehityksen käsitteelle ja tematiikalle. Työssäni käyttämät luokittelut ovat Koskisen (1994), Haukiojan (1991) ja kestävä kehityksen kuntakokeilun (1994) luomia.

Pro gradu -tutkielmani empiirisenä lähtökohtana oli hahmottaa mikä ja minkälainen Sumiaisten kestävä kehityksen kuntakokeilu on ollut kuntalaisten silmin nähtynä. Tärkeä itselleni esittämä kysymys tutkimusta tehdessäni oli, miten kuntalaiset ovat kokeiluun osallistuneen kunnan asukkaina ja näin tahtomattaan tai tahtoen mukana kokeilussa olleina kokeneet kuntakokeilun. Olin ennen kaikkea kiinnostunut kuntalaisten tunnoista, ajatuksista ja mielipiteistä. Pyrin ottamaan kaikki mielipiteet vastaan samanarvoisina ilman valmiiksi valittua "oikeaa" vastausta. Kysymyksistä suurin osa olikin mielipidekysymyksiä, mutta joukossa oli sellaisiakin kysymyksiä, joissa mallivastaus voisi periaatteessa olla olemassa, esimerkiksi määritelmäkysymykset. Mielestäni tärkeää tutkimuksessani on se mitä kuntalaiset sanoivat kuntansa jäseninä ja tavallisina ihmisinä. Sumiaisissa haluttiin miettiä, mitä annettavaa kestävällä kehityksellä voisi olla pienelle maaseutukunnalle ja myös toteuttaa kuntaan sopivaksi muokattuina sen ajatuksia. Sumiaisissa tavoiteltiin kokeilun viemistä käytännön tasolle eli muuttamista sanoista tekoihin, käytännön elämää palvelevaksi ja arkiseksi osaksi jokapäiväistä aherrusta juuri kuntalaisten kautta. Mielestäni näistä syistä on ensi arvoisen tärkeää kuunnella, miten kuntalaiset ovat yksilöinä kokeilun mieltäneet ja mitä sanottavaa heillä siitä on. Halusin erityisesti selvittää, mitä kuntalaisten mielestä

kestävä kehitys tarkoittaa, mitä he ajattelevat talouden ja luonnon etujen vastakkainasettelusta ja kumman he arvottavat tärkeämmäksi vai ovatko ne heidän mielestään samanarvoisia sekä miten he ovat nähneet kuntakokeilun aikaansaannokset koko kuntaa ajatellen ja miten se on koskettanut ja muuttanut heidän arkipäiväänsä. Kuntakokeilun valtakunnallinen johto painotti sitä, että kuntalaisten aktivoiminen ja mukanaolo on välttämätöntä, jotta kestävän kehityksen periaatteet saataisiin juurrutetuiksi kuntien hallintoon ja toimintoihin. Siksi selvitän myös millaisina sumialaiset kokivat omat vaikutus- ja mukanaolomahdollisuutensa ja kuunneltiinko heidän mielipiteitään vai ei.

Näiden empiiristen tavoitteiden lisäksi haluan pro gradu -tutkielmassani analysoida kestävän kehityksen käsitettä tehden katsauksen sen historiaan, esittelemällä määrittelyongelmia ja erilaisia yrityksiä ottaa haltuun tämä laaja ja ristiriitainenkin muotikäsite. Liitteeseen 1 olen koonnut muutamia erilaisia kestävän kehityksen määritelmiä antaakseni lukijalle konkreettisen kuvan siitä, miten monitahoisen asiakokonaisuuden kanssa kestävässä kehityksessä ollaan tekemisissä. Lisäksi tarjoan tiivistetyn paketin Brundtland-kritiikkiä, mikä on varmasti paikallaan, sillä juuri Brundtlandin komissio lanseerasi kestävän kehityksen käsitteen ja ajatukset maailmanlaajuiseen tietoisuuteen. Brundtlandin määritelmä on myös lainatuin, keskustelluin ja kritisoiduin kestävän kehityksen määritelmäyritys monen muun joukossa. Lisäksi se oli kimmokkeena valtakunnallisen kokeilun käynnistämiseksi ja näin epäsuorasti kuntakokeilun takana oleva määritelmä. Tämä luku työssäni on kestävän kehityksen globaalitaso. Sen lisäksi tulevat kansallinen (Suomen kuntakokeilu kokonaisuudessaan) ja paikallinen (Sumiaisten kokeilu) taso.

Käsittelen seikkaperäisesti myös kestävän kehityksen kuntakokeilua valtakunnallisella tasolla. Mielestäni Sumiaisten kokeilua ei voi ymmärtää tuntematta suurempaa kokonaisuutta, jonka osa se on. Esittelen yleisesti valtakunnallista kokeilua sekä jaottelua, jonka avulla kestävä kehitys yritettiin hahmottaa ja jakaa eri osa-alueisiin kuntien toiminnoissa eli kestävän kehityksen ulottuvuuksia. Niiden avulla pyrittiin kestävä kehitys muuttamaan muotoon, jonka arveltiin toimivan ja tulevan ymmärretyksi suomalaisissa kunnissa. Läpikäyn myös kuntakokeilun johdon esittämät edellytykset kestävän kehityksen toteutumiseksi Suomen kuntien toiminnoissa. Seuraavaksi esittelen kuntakokeilun loppuraportissa kokeilukuntia ja niiden hankkeita kohtaan valtakunnallisen johdon taholta kohdistettua kritiikkiä, jonka toivottiin auttavan muita kuntia kestävän kehityksen periaatteiden soveltamisessa toimintaansa. Teen lyhyen katsauksen myös kuntien kokeiluissaan kohtaamiin ongelmiin, jotka osaltaan osoittavat konkreettisesti kuinka

vaikeaa kestävän kehityksen hahmottaminen ja sen siirtäminen käytännön elämään, varsinkin niin byrokraattisissa ja hallinnoltaan kankeissa ja rajatuissa yksiköissä kuin hyvinvointivaltion kunnat ovat, on. Tämän kokonaisuuden lopuksi kerron lyhyesti kuntakokeilun loppuraportin johtopäätökset, jotta hahmottuisi kokonaiskuva kestävän kehityksen kuntakokeilusta valtakunnallisella tasolla.

Seuraava kestävän kehityksen taso, jolla liikutaan on lokaali eli paikallistaso. Tässä luvussa läpikäyn Sumiaisten kunnan kuntakokeilua välillä peilaten ja vertaillen Padasjoen kuntakokeiluun hahmottaakseni kahden ulkoisesti samanlaisen kunnan kokeilun tuottamia eroja. Pääpaino on kuitenkin ehdottomasti Sumiaisten aineistossa. Aloitan tutkimusaineistojen ja -metodin esittelyllä. Jatkan kuntien tekemillä kestävän kehityksen määrittelyillä saadakseni lähtökohdat niiden kokeiluille. Tätä tarkoitusta tukee myös Sumiaisten ja Padasjoen kokeilujen tavoitteiden läpikäyminen. Seuraavaksi teen yleisesittelyn Sumiaisten kunnasta. Ensimmäinen varsinainen empiiristen tulosten esittelyluku on Ympäristö ja arkielämä, jossa tutkitaan kestävän kehityksen kuntakokeilun vaikutuksia kunnissa ja kuntalaisten kotitalouksissa. Toisena empiiriseen aineistoon perustuvana lukuna on Ympäristönsuojelu, talouskasvu vai huominen. Oman aineistoni tuloksia syventämään ja saattamaan laajempaan kontekstiin olen ottanut kunkin aineistosta esiin nousevan priorisointityypin keskeisintä ominaisuutta koskevaa muuta kestävä kehitys tutkimusta. Taloutta painottavien ryhmän yhteydessä esittelen talouden ja ympäristön yhteen sovittamista ja priorisointia koskevia kirjoituksia. Tehdäkseni ymmärrettäväksi heidän tärkeimmän vaatimuksensa: elinkeinorakenteenmuutosteemaan keskittymisen, teen katsauksen maaseudun elinkeinorakenteen muutosproblematiikkaan ja elinkeinopolitiikkaan Sumiaisten kunnassa. Tulevien sukupolvien asemaa korostavien ryhmän kohdalla käsittelen sukupolvitarkastelua ja luonnon arvojen puolesta puhujien kohdalla teen lyhyen tiivistelmän ekosentrismistä. Kolmas empiiriseen aineistooni perustuva luku koskee tyytyväisyyttä tai tyytymättömyyttä kuntakokeilua kohtaan. Sumiaisten ja Padasjoen välisiä eroja pyrin selittämään muun muassa Sumiaisten erityislaatuisella yhteisöllisyydellä ja suminismillä kulttuurilla. Yhteisöllisyydestä esittelen muutamia tutkimustuloksia osoittaakseni yhtymäkohtia Sumiaisiin ja toisaalta osoittaakseni voimakkaan yhteisöllisyyden harvinaisuuden tämän päivän Suomessa ja näin Sumiaisten erikoislaatuisuuden. Kestävän kehityksen toteutumisen keskeisinä edellytyksinä olevista ja yhteisöllisyyttä vahvistavista tekijöistä käsittelen vähän tarkemmin luovuutta, henkilökarismaa ja paikallisuutta. Kaikissa kolmessa empiirisessä luvussa on omana osanaan sukupuolitarkastelua miesten ja naisten tutkimuksilla osoitetun erilaisen ympäristösuhtautumisen ja -käyttäytymisen vuoksi.

Lyhyesti sanottuna: keskeinen elementti gradussani on kestävä kehitys itse. Pyrin viemään pro gradu -työssäni kestävä kehityksen teorian kautta käytännön toimintoihin. Samalla seuraan, miten eri instituutiot tai yksilöt selittävät mitä kestävä kehitys on. Alussa on kestävä kehityksen yleisiä ja erityisiä määritelmiä, seuraavaksi kestävä kehitys kunnissa ja lopuksi yksilön silmin. Toisaalta haluan selvittää, mitä kestävä kehitys on käytännössä kunta- ja yksilötasolla. Tarkoitukseni on lisäksi perehtyä Sumiaisten projektiin tarkemmin ja tarkastella sitä edellä mainittujen aihealueiden kautta kuntalaisen silmin.

Kestävä kehityksen tilaa, yhteiskuntaa tai yhteisöä ei voi luoda tai rakentaa ilman aitoa poikkitieteellistä keskustelua ja yhteistyötä. Yhden tieteen alan näkökulma kestäväan kehitykseen on pakostakin hyvin kapea ja kykenemätön kokonaiskuvan hahmottamiseen. Pyrkiessäni työssäni saamaan edes jonkinlaista hahmoa kestävälle kehitykselle, olen päätenyt poikkitieteelliseen käsittelytapaan. Valinta on ollut välttämätön jo kestävä kehityksen ulottuvuuksien (taloudellinen, ekologinen, sosiaalinen ja kulttuurinen) tarkastelun ja empiirisestä aineistostani rakentamani kestävä kehityksen priorisointityyppiin vuoksi.

2. KESTÄVÄ KEHITYS: MITÄHÄN SE OIKEASTAAN ON?

2.1 HISTORIA JA NYKYHETKI

Kestävä kehityksen lähtökohtana ovat erilaiset ympäristöuhat, etenkin globaalit ympäristöongelmat. Ajatus kestävästä kehityksestä on itse asiassa yhtä vanha kuin huoli ihmisen toimien aiheuttamista ympäristöongelmista ja keskustelu ihmisen ja luonnon suhteesta (ks. Marsh 1864). Vuonna 1972 ilmestynyt *The Limits to Growth*, suomeksi *Kasvun rajat* (1974) oli ensimmäinen huomattava raportti, joka herätti laajemman keskustelun ihmisen aiheuttamista ekologisista uhkista ja niiden ratkaisumahdollisuuksista. *Kasvun rajat* -teokseen perustuvat Rooman klubin pessimistiset tulevaisuuden näkymät. Raportti ennusti ennen näkemätöntä ekologista katastrofia, joka toteutuessaan uhkasi koko ihmiskunnan ja nykymuotoisen yhteiskuntajärjestyksen olemassaoloa. Ainoana varteenotettavana selviytymiskeinona Meadows ja

kumppanit tarjosivat aineellisen kasvun voimaperäistä rajoittamista. Heidän mukaansa aineellinen kasvu on hidastettava sadan vuoden kuluessa nollakasvuksi. Tämä mahdollistaisi kestävä kehityksen tilan saavuttamisen. (Meadows, Meadows, Randers & Behrens 1974.) Kasvun rajat -raporttia on kritisoitu runsaasti. Siltikin sen esittämät perusongelmat ovat osoittautuneet varsin osuviksi (esim. Mannermaa 1988.)

Toinen merkittävä koko maailmaa ja sen tilaa käsittelevä teos oli Jimmy Carterin toimeksiannosta laadittu Global 2000 -raportti, joka ilmestyi vuonna 1980. Raportin keskeisessä johtopäätöksessä todettiin, että nykyisen suuntauksen jatkuessa maailma on vuonna 2000 ahtaampi, saastuneempi ja ekologisesti tasapainottomampi paikka elää. Vuosituhannen vaihteen maapallo on lisäksi suuremmassa vaarassa romahtaa kuin mitä se oli vuonna 1980. (The Global 2000 Report to the President 1980.) Raportin lopputulokset vaikuttavat tänä päivänä luettuina melko triviaaleilta. Vallitseehan nykyään lähes suvereeni yksimielisyys ympäristöuhkien laajamittaisesta olemassaolosta. Raportin ilmestymisajankohtana ympäristöongelmien todellisuus oli paljon poleemisempi kysymys kuin mitä se on nyt.

Aiempien tutkimusten päämäärät artikuloi käsitteen muotoon 1980-luvun taitteessa ilmestynyt Kansainvälisen Luonnonsuojeluliiton (IUCN) raportissa Maailman luonnonsuojelustrategia (World Conservation Strategy 1980). Se laadittiin yhteistyössä Maailman Luonnon Säätiön ja YK:n ympäristöohjelman kanssa. Raportti toi kestävä kehityksen käsitteenä yleisempään tietoisuuteen.

Kestävää kehitystä koskevan keskustelun maailmanpolitiikan huipulle nosti kuitenkin YK:n Ympäristön ja kehityksen maailmankomission raportti Yhteinen tulevaisuutemme (1988) (alkuperäisteos Our Common Future 1987). Se tunnetaan paremmin niin sanottuna Brundtlandin komission raporttina puheenjohtajansa Norja pääministerin Gro Harlem Brundtlandin mukaan. Maailmankomission tehtävä oli kunnianhimoinen: laatia koko maapallon kattava uudistusohjelma, ympäristöstrategia, joka mahdollistaisi kestävä kehityksen toteutumisen sellaisena kuin komission määritteli. Heidän mielestään kestävä kehitys tarkoittaa lähinnä kehitystä, jolla pyritään turvaamaan ihmiskunnan nykyiset tarpeet viemättä tulevilta sukupolvilta mahdollisuutta tyydyttää omat tarpeensa. (Yhteinen tulevaisuutemme 1988.)

Komission raportin ilmestyttyä 1987 YK hyväksyi kestävä kehitystä koskevan päätöslauselman. Siinä kehoitetaan kaikkia hallituksia ottamaan huomioon komission suositukset ja ryhtymään

toimiin kestävän kehityksen edistämiseksi. YK:n yleiskokous on myös hyväksynyt jäsenmaita poliittisesti sitovan toimintaohjelman Ympäristöperspektiivi vuoteen 2000 ja sen jälkeen (Environmental Perspective to the year 2000 and Beyond 1988). Valtiot ovat laatineet toimintaohjelmia ja strategioita kestävän kehityksen toteuttamiseksi.

Asian tiimoilta on järjestetty useita kansainvälisiä ympäristökokouksia — viimeisimmät ympäristöhuippukokoukset ovat Rio de Janeiron konferenssi kesällä 1992 sekä YK:n ilmastokonferenssit Berliinissä 1995 ja Genevessä 1996. Rion konferenssi teki kestävän kehityksen edistämistä hallitusten välisen yhteistyön uuden päämäärän. Riossa YK:n ympäristö- ja kehityskokouksessa saavutettiin tähänastisesti globaalilla tasolla merkittävimmät yleisesti hyväksytyt ympäristöä koskevat päätökset: ympäristöä ja kehitystä koskeva Rion julistus ja 21. vuosisadalle ulottuva toimintaohjelma Agenda 21. Rion julistus on poliittinen 27 periaatetta sisältävä asiakirja. Se on luonteeltaan suositus, mutta sitoo valtioita poliittisesti. Agenda 21:ssä sovitaan, miten julistuksen periaatteita tulee toteuttaa käytännössä. Yhdessä Rion julistus ja Agenda 21 luovat perustan kestävän kehityksen edistämelle paikallisesti, kansallisesti, alueellisesti sekä kansainvälisen yhteistyön kehittämiseksi. Muita Rion kokouksen keskeisiä tuloksia olivat biodiversiteettisopimus, puitesopimus ilmastonmuutoksen torjumisesta sekä aavikoitumisen estämistä koskeva sopimus.

Rion seurantakokous pidettiin kesällä 1997 New Yorkissa YK:n yleiskokouksen erityisistuntona, joka tunnetaan nimellä Earth Summit+5 (Rion konferenssin ”kutsumanimi” oli Earth Summit). Istunnon tavoitteena oli arvioida, miten kansainväliset järjestöt ja hallitukset ovat kuluneiden viiden vuoden aikana onnistuneet Rion päätösten toteuttamisessa. Kokouksessa todettiin, ettei Rion konferenssissa allekirjoitettuja tavoitteita oltu saavutettu. Earth Summit+5 -kokouksessa pohdittiin erityisesti syitä epäonnistumisiin ja arvioitiin, mitkä keinot kestävän kehityksen maailmanlaajuiseen edistämiseen olivat osoittautuneet tehokkaiksi. Näitä keinoja päätettiin jatkossa tukea ja niiden käyttöä lisätä. Osa G7-maista (Yhdysvallat, Kanada ja Japani) oli haluttomia sitoutumaan ilmasto- ja metsäkysymysten ratkaisemiseksi esitettyihin vaatimuksiin. Kehitysmaat halusivat lisää kehitysapua ehtona muun muassa sademetsien ja uhanalaisten lajien suojelemiseksi. New Yorkissa päätettiin myös YK:n kestävän kehityksen toimikunnan (CSD) tulevan viisivuotiskauden painopisteistä laatimalla ympäristön ja kehityksen yhteensovittamiselle uusi, nykytilanteen mukainen työohjelma. Seuraava kansainvälinen ympäristöhuippukokous pidetään Japanissa vuoden 1997 lopulla Kiotossa. Tällöin keskustelun polttopisteessä ovat hiilidioksidipäästöjen vähentämistä

koskevien virallisten ja sitovien asiakirjojen vahvistaminen.

Suomessa perustettiin kestävästä kehitystä edesauttamaan Ympäristön ja kehityksen Suomen toimikunta, joka julkaisi ensimmäisen mietintönsä 1989. Valtioneuvosto julkaisi selonteon kestävästä kehityksestä Suomessa vuonna 1990 (Kestävä kehitys ja Suomi 1990). Suomen toimikunta tuotti vuonna 1995 kestävästä kehityksen toimenpideluettelon. Keskeisiltä toimijatahoilta (kauppa, teollisuus, yrittäjät, maa- ja metsätaloustuottajat, kunnat) ja kansalaisjärjestöiltä valmistuu vuoden 1997 aikana omat toimintaohjelmat. Parhaillaan Suomen hallitus valmistelee toimintaohjelmaa, jossa asetetaan keskeiset strategiset tavoitteet ja painopisteet kestäväälle kehitykselle Suomessa. Suomen kestävästä kehityksen toimikunta on työssään perehtynyt erityisesti tarkastelemaan talouden keskeisiä lohkoja, kestävästä kehityksen sosiaalista ulottuvuutta sekä paikallis- ja aluetasolla ja kansalaisjärjestöissä tapahtuvaa toimintaa. (Viisi vuotta Riosta 1997.) Perusnäkömyksiltään suomalaiset asiakirjat ja viralliset valtiolliset kannanotot noudattavat Brundtlandin komission linjaa.

Brundtlandin raportin jälkeen kestävästä kehityksestä on kehkeytynyt suosittu tutkimuksen aihealue. Ei siis ihme, että sitä koskevaa kirjallisuutta on ilmestynyt tukuittain. Kestävästä kehityksestä on tullut 1990-luvun muoti-ilmaus, iskusana, jolla monen mielestä legitimoidaan melkein mitä tahansa.

Runsaan tarjonnan joukossa eräs maininnan arvoinen tutkimus on eittämättä Ylittyvät kasvun rajat (1993) (alkuperäisteos *Beyond the Limits* 1992). Se on Kasvun rajojen tekijöiden jatkoiteos, jossa tulevaisuus näyttää entistäkin synkemmältä. Meadowsin ja kumppaneiden pelkäämä ylilyönti on tapahtunut, kasvu on jatkunut yli globaalisten kynnyksarvojen ja luonnon palautumismekanismit ovat vaurioituneet ja tulleet osittain toimintakelvottomiksi. Tilanne on monin tavoin uhkaavampi kuin 20 vuotta sitten. Vallalla olevan kehityksen suunta ei näytä olevan muutettavissa ja odotettavissa on Titanicin kohtalon toistuminen koko ihmiskunnan kohdalla. Maapallon tulevaisuutta kuvataan Maailma3-mallin avulla, jolla maalailaan erilaisia tulevaisuusskenaarioita heikosta optimismista syvään pessimismiin. Tutkimuksen keskeiseksi sanomaksi voisi muotoilla kestävästä kehityksen tavoittelun epäonnistuneen ja vaatimukset radikaaleihin toimiin, jotta voitaisiin pelastaa edes jotain jo uppoamassa olevasta maailmalaivasta. (Meadows, Meadows & Randers 1993.)

2.2 KÄSITTEEN MÄÄRITTELY

Käsitteenä kestävä kehitys on laaja ja sisältää varsinaisen näkökulmien kirjon. Suomalainen käänнос alkuperäistermistä "sustainable development" on hiukan suppea, sillä sanan kestävä sisältö eroaa jonkin verran englannin kielisestä vastineestaan. Suomen kielestä on kuitenkin vaikea löytää kuvaavampaa käsiteparia, siksi käänноksen käyttö on perusteltua ja vakiinnuttanut asemansa. (Willberg 1993, 100.) Yleisesti kestävä kehityksen rinnalla käytetään termiä ekokehitys (ecodevelopment). Suomessa tämän termin käyttö kuitenkin on vähäistä. (Linna 1993, 11.)

Kestävästä kehityksestä esitetyillä määritelmillä on tärkeä merkitys silloin, kun niihin vedoten tehdään ympäristö- ja yhteiskuntapoliittisia päätöksiä. Kestävä kehityksen määrittelyt vaihtelevat rajusti vakaasta teknosentristisestä teknologia- ja tiedeuskosta ja määrällisistä talouskasvuvaatimuksista äärimmäiseen ekosentristiseen syväekologiaan, jossa ihminen on vain laji muiden lajien joukossa (Hokka 1993, 25). Kestävä kehityksen moninaisista määritelmistä lähes kaikki kuitenkin painottavat näkökulmasta riippuen luonnon arvoja ja moninaisuutta tai tulevia sukupolvia ja heidän oikeuksiaan tai talouden kasvua ja hyvinvointia sekä näiden erilaisia yhdistelmiä.

Näkökulma kestäväan kehitykseen on usein miten maailmanlaajuinen. Brownin ym. (1987) mukaan kestävä kehityksen määritelmää etsittäessä huomio kiinnittyy esimerkiksi seuraaviin teemoihin: ihmiselämän jatkuvuuden takaaminen, maanviljelyksen tuottavuuden varmistaminen ja biologisten resurssien ylläpito, vakaa väestömäärä, rajoitetun kasvun takaava talousjärjestelmä, pienmittakaavaisuuden ja omavaraisuuden korostaminen sekä korkealuokkaisen ympäristön ja ekosysteemien jatkuvuuden takaaminen (Brown, Hanson, Liverman & Merideth 1987). Vastaavia luetteloita löytyy lukuisia muitakin, eikä esitetty ole kaiken kattava. Samat aihealueet esiintyvät suurimmassa osassa kestävä kehityksen kirjallisuutta. Näkökulman mukaan vain painopistealueet vaihtelevat linjalla ihminen-luonto-talous. Eniten lainataan ehkä seuraavaa Brundtlandin komission laatimaa listaa kestävä kehityksen käsitteeseen liittyvistä ehdottoman välttämättömistä ympäristö- ja kehityspolitiikan päämääristä:

1. Kasvu on saatava elpymään
2. Kasvun laatua on muutettava

3. Kaikkien välttämättömimmät tarpeet (työpaikka, ruoka, energia, vesi ja riittävä hygienia) on tyydytettävä
 4. Väestön määrä on pysäytettävä kestäväälle tasolle
 5. Luonnonvaroja on suojeltava ja kehitettävä
 6. Teknologian kehityssuuntaa on muutettava
 7. Ympäristö- ja talousnäkökohdat on nivottava päätöksenteossa yhteen.
- (Yhteinen tulevaisuutemme 1988, 32.)

Kestävän kehityksen käsitteelle ei ole löydettävissä yhtä ainoaa tutkijayhteisön yleisesti hyväksymää hegemonian saavuttanutta määritelmää. Itse asiassa osa määritelmistä on jyrkästikin ristiriidassa keskenään. Tieteellisen tiedon avulla ei voida määrittää yksiselitteisiä, objektiivisia ja arvovapaita kriteerejä kestäväälle kehitykselle. Sen määrittely on aina arvosidonnaista ja synnyttää siksi helposti ristiriitoja. (Lohi & Salminen 1994, 3.) Kestävän kehityksen käsite on myös "rakentavan moniselitteinen". Se antaa tilaa ja edellyttääkin kansalliskulttuurista tulkintaa. (Rouhinen 1991, 166-167.)

Joidenkin tutkijoiden (esim. Yanarella ja Levine 1992) mielestä kestäväää kehitystä koskevan keskustelun yhtenä ongelmana ovat äänekkäimmät käsitteen käyttäjät, jotka pitävät sen sisältöä täysin itsestään selvänä ja ovat jättäneet sen siksi määrittelemättä tai ottaneet hyvin löyhän määritelmän yhteiskunnallisten toimenpidesuosituksiansa lähtökohdaksi. Toiset asiantuntijat (esim. Jacobs 1991 ja Lèlè 1991) ovat todenneet kestävään kehityksen käsitteen jäävän vaille käytännön merkitystä, koska se on niin epätäsmällinen ja tulkinnanvarainen.

Kestävä kehitys on sidoksissa aikaan ja paikkaan. Se ei ole mikään pysyvä tila. Se voidaan nähdä dynaamisena, ihmisten tarpeiden ja myös olemassa olevan tiedon muutoksiin sopeutuvana prosessina. (Allardt 1991, 11.) Toiminnan määrittely kestäväksi perustuu aina vain sen hetkiseen vallitsevaan tietämykseen ja arvostuksiin. Sanojen kestävä ja kehitys sisältö riippuu määrittelijästä. Tulkinnat vaihtelevat muun muassa maailmankuvan ja luontosuhteen sekä kehityskäsityksen ja kestävään kehityksen keinovalikoiman suhteen. (Hokka 1993, 27.) Hahtolan (1991) mukaan se, mitä kulloinkin pidetään kestäväänä kehityksenä, riippuu tosiasiallisesta ympäristötilasta sekä inhimillisestä tietoisuudesta ja toiminnasta.

Teoriatasolla kestävän kehityksen käsitettä voi pitää eräänlaisena hyvinvointiteorian ja käytännöllisellä (esim. ympäristöpolitiikan ja -hallinnon) tasolla työkaluna. Kärjistäen sanoen kestävä kehitys on kehityspolitiikan tarpeisiin lanseerattu fraseologinen iskulause, joka lupaa radikaaleja uudistuksia määrittelemättä niitä tarkemmin. Käsite on helppo omaksua niin valtioiden päättävissä elimissä kuin kansalaisjärjestöjen tasolla sen muodollisen neutraliteetin vuoksi (mm. Lèlè 1991, Wallgren 1990). Se on käyttökelpoinen myös siksi, ettei tavoitelluilla uudistuksilla pyritä muuttamaan nykyisten yhteiskuntien kulkusuuntaa tai valtarakenteita. (Koskinen 1994, 22.)

Lèlèn (1991) mukaan kehityksessä on kyse prosessista, jolla on aina tietyllä tavalla määritelty suunta. Kehitysmääritelmät sisältävät yleensä sekä prosessin tavoitteen että keinot, joiden avulla tavoitteet saavutetaan. Lèlèn mielestä kestävän kehityksen retoriikassa ei ole tehty tavoitteiden ja keinojen välistä erottelua. Niinpä kestävän kehityksen käsitteen tulkitaan kirjaimellisesti tarkoittavan sitä, että tavoiteltu kehitys jatkuu joko "ikuisesti" tai implisiittisesti tarkasteltavana olevan ajanjakson pituisen ajan. (Lèlè 1991, 608.)

2.3 LUOKITTELU

Kestävän kehityksen määritelmiä on luokiteltu monilla eri tavoilla. Eräs tapa on Koskisen (1994) kehittämät luokittelut käytännön toteutusta korostaviin määritelmiin, luokittelu näkökulmaerojen mukaan sekä perustason imperatiivien etsiminen määritelmien sisältä. Koskinen pyrkii luokitteluillaan esittämään, kuinka monella tapaa kestävän kehityksen käsite voidaan määritellä ilman, että määritelmä olisi perustavalla tavalla ristiriidassa Brundtlandin komission perusmääritelmän kanssa. Perustason määritelmissä pyritään ilmentämään miksi kehityksen kestävyys on tärkeää, käytännön toteutustason määritelmissä kiinnitetään huomiota lähinnä siihen miten kestäväan kehitykseen voitaisiin päästä. (Koskinen 1994, 28-35.) Esitän seuraavassa esimerkinomaisesti yhden määritelmän per luokittelu. Tässä käytetyt määritelmät löytyvät liitteestä 1, johon on koottu muutamia kestävän kehityksen määritelmiä osoittamaan niiden kirjo ja moninaisuus.

Kestävän kehityksen käsitteen perusta muodostuu Brundtlandin komission mukaan neljästä perustason imperatiivista. Jotta kehitys täyttäisi komission määritelmän keskeiset kriteerit,

seuraavassa lueteltujen seikkojen tulisi esiintyä määritelmässä. Perustason imperatiivit ovat:

1. Ekologinen imperatiivi; tavoitteena ihmisen toiminnan sovittaminen luonnon asettamiin rajoihin (käytännössä luonnon asettamat rajat koskevat erityisesti väestömäärään, teknologiaan sekä taloudelliseen toimintaan liittyviä kysymyksiä)
 2. Tarveimperatiivi; tavoitteena tarpeiden tyydytys, hyvinvoinnin takaaminen ja köyhyyden poistaminen (useissa määritelmissä on otettu huomioon tarpeiden tyydytys, muttei köyhyyden poistamista)
 3. Kasvuimperatiivi; tavoitteena (laadullisesti muuntunut) talouskasvu.
 4. Tulevaisuusimperatiivi; tavoitteena tulevien sukupolvien huomioonottaminen.
- (Koskinen 1994, 30.)

Markkulan (1993, 4) määritelmä edustaa kestävän kehityksen määritelmää "puhtaimmillaan", koska siinä on pyritty ottamaan käsite haltuun kokonaisuudessaan ja täsmennetty ja luonnehdittu käsitteen sisältöä (ks. liite 1, s. 2). Lisäksi pituudeltaan Markkulan määritelmä on lyhyimpiä määritelmiä, joissa kaikki kestävän kehityksen perustasot ovat mukana. Köyhyyden poistaminen tosin jää hänenkin määritelmässään noteeraamatta.

Näkökulmaeroluokittelulla Koskinen tarkastelee määritelmien suhdetta reaali maailmaan. Kukin määritelmä voidaan nähdä määrittelijänsä esittämänä näkemyksenä ympäröivästä maailmasta eli sen avulla voi tehdä päätelmiä hänen omaksumastaan maailmankuvasta. Näkökulmien valinnat ilmaisevat määritelmän vastaavuussuhteen todellisuuden kanssa ja sen, mitä seikkaa ja seikkoja on erityisesti haluttu painottaa. Koskisen mukaan olemassa olevia ratkaisuja tukevat määritelmät voi tulkita ilmauksiksi produktioistisesta maailmankuvasta. Rakenteellisia muutoksia ja kvalitatiivisia aspekteja painottavat määritelmät puolestaan ovat usein miten ilmaus muotoutumassa olevan ekologisesti kestävän maailmankuvan omaksumisesta. (Koskinen 1994, 29-30.)

Esimerkkinä produktioistisesta maailmankuvasta määritelmän taustalla on WRI:n kestävän kehityksen määritelmä (ks. liite 1, s.3). Siinä ei kyseenalaisteta nykyistä yhteiskuntajärjestystä eikä tarjota totutusta poikkeavia ratkaisuja. Koskisen luokittelussa WRI:n määritelmä lukeutuu olemassa olevia järjestelmiä (tässä talouden ja rahamarkkinoiden hegemonia) tukeviin ja suojeluun sekä jälkihoitoon keskittyvien määritelmien kategoriaan. Jos on ilkeä, voi todeta kyseisen määritelmän mukaisen toiminnan tuottavan tulevaisuudessa paljonkin jälkihoidon tarvetta.

Ekologisesti kestävä maailmankuvan muotoutumista ennakoivan määritelmän on esittänyt Bardy (1993, 120) (ks. liite 1, s.1). Hän korostaa todellista aineellista ja henkistä muuttumista ja muutoksen tukemista. Bardyn kestävä kehitys on selvästi kvalitatiivisia aspekteja korostava: keventämistä, hellävaraista mahdollisuuden tarjoamista syntyvälle uudelle ja erilaiselle pehmeämmälle maailmankuvalle, yhteiskunnalle tai elämäntavalle.

Käytännön toteutustason määritelmiä ovat Koskisen (1994, 32) mukaan ne määritelmät, joissa perustason imperatiivit jäävät vähemmälle huomiolle ja pääpaino on jossain yksittäisessä tai useammassa käytännön toteutuksessa. Esimerkkinä tällaisesta on Livermanin ym. kestävä kehityksen määritelmä, jossa ihmislajin rajaton säilyminen ja elämänlaadun pysyminen minimirajan yläpuolella toteutetaan elämää ylläpitäviä järjestelmiä suojelemalla (ks. liite 1, s.2). Todettakoon, että tarkemmat käytännön toimenpiteet puuttuvat tästäkin määritelmästä, joka kuitenkin ehdottomasti on tarkimmasta ja praktisimmasta päästä muuten hyvin yleistasoisten määritelmien joukossa.

Haukioja (1991, 11) esittelee toisen tavan luokitella kestävä kehitystä, nimittäin normatiivisen kestävä kehityksen kirjallisuuden. Siinä kiinnitetään huomiota oikeudenmukaisuuskysymyksiin, jotka luokitellaan kolmeen tyyppiin:

1. Sukupolven sisäinen tasa-arvo
2. Sukupolvien välinen tasa-arvo
3. Muiden eliöiden oikeuksien kunnioittaminen

Näitä tyyppisiä sovellan Sumiaisten aineistoni kolmeen kestävä kehityksen priorisointityyppiin edempänä tekstissä.

Alan kirjallisuuden mukaan ihmisten hyvinvointi kulkee käsikädessä kestävä kehityksen kanssa (Pearce 1988, 598-601). Kestävä kehityksen konseptille on asetettu kolme tavoitetta:

1. Tasa-arvo (sukupolvien välinen ja sisäinen, luonnon kanssa)
2. Hengissä pysyminen (kestävyys ja joustavuus ulkoisia shokkeja vastaan)
3. Hyvinvoinnin parantaminen

(Haukioja 1991, 11.)

Kestävän kehityksen ekonomistit painottavat, että sosiaaliset tavoitteet täydentävät toisiaan ja ovat konsistentteja kestävän kehityksen takaavan kehitysuran kanssa. Heidän mielestään kestävä kehitys voi pitää sisällään myös talouskasvua, mutta se ei sinänsä ole ensisijainen tavoite tai edellytys. (Haukioja 1991, 11.)

2.4 TOTEUTTAMINEN

Haukioja (1991) arvioi kestävän kehityksen toteuttamiseen liittyviä mahdollisuuksia ja rajoitteita ongelmakeskeisen ja tavoitehakuisen lähestymistavan avulla. Lähtökohtana hänellä on Brundtlandin komission määritelmä kestäväälle kehitykselle. Ongelmakeskeinen lähestymistapa on kaikkein yleisin menettely ympäristöpolitiikassa. Päätöksentekijälle annetaan jonkin aktuaalisen ympäristöongelman vaatima valikoitu informaatio. Tämä analysointitapa on hyvin käyttökelpoinen silloin, kun keskeiset ongelmat on havaittu eikä poliittista päätöksentekoa voi siirtää kauemmaksi. Ongelmakeskeinen lähestymistapa ei kuitenkaan tyydytä pitkän tähtäimen suunnittelutarpeita. Siltä puuttuu kyky tunnistaa toiminnot, joilla on potentiaalia kehittyä ympäristöongelmiksi. Lisäksi se ei ole kovinkaan hedelmällinen dynaamisessa mielessä, kun kyse on sosiaalitaloudellisten ja ympäristövaikutusten välisistä vuorovaikutussuhteista: yhden ongelman ratkaisu voi sinällään johtaa uuteen ongelmaan. Ongelmakohtainen tarkastelu tapahtuu annettujen instituutioiden puitteissa, mikä estää rakenteellisten sopeutumistarpeiden tunnistamisen. (Haukioja 1991, 36-37, 50.)

Ongelmakeskeinen lähestymistapa siis soveltuu hyvin lyhyen tähtäyksen tarkasteluun. Kuitenkin esimerkiksi työllisyys-, tulonjako- yms. kysymysten ja ympäristövaikutusten vastakkainasettelu saattaa kestävän kehityksen näkökulmasta katsoen johtaa millaiseen lopputulokseen tahansa. Pitkän tähtäyksen tarkastelu edellyttää, että kaikki lopputulokset ovat konsistentteja kestävän kehityksen vaatimusten kanssa eli päätöksentekojärjestelmän on tuettava kestävän kehityksen tietä ja kohdeltava kaikkia agenteja oikeudenmukaisin periaattein. Tavoitekeskeinen lähestymistapa onkin kestävän kehityksen mielessä lupaavampi. Se mahdollistaa prosessien huomioimisen ja instituutioiden mukautumisen kestävän kehityksen vaatimuksiin. Edellytyksenä tälle lähestymistavalle on politiikan tavoitteiden tiedostaminen. Tavoitekeskeisen lähestymistavan huolenaiheena on relevantin systeemin dynamiikka tietyn ympäristöongelman dynamiikan sijaan. Kestävä kehitys vaatii ekologisen kestävyuden ja taloudellisen kehityksen yhteen sovittamista.

(Haukioja 1991, 40.)

Nijkampin ja Soetomanin (1988) mukaan kehityksen pitkän tähtäyksen tarkastelu vaatii huomion kiinnittämistä kolmeen seikkaan:

1. Sellaisten avainasemassa olevien tekijöiden/voimien tunnistaminen, jotka ohjaavat merkittävästi kvalitatiivisten muutosten suuntaa
2. Kompleksin dynaamisiin systeemeihin liittyvien yllätysten ennakoimis- ja paljastamisjärjestelmä
3. Niiden rajojen identifiointi, joiden puitteissa yhteen sovitetun ympäristöllis-taloudellisen systeemin evoluutio on mahdollista

Nijkampin ja Soetemanin mukaan kestävän kehityksen polku vaatii alttiutta rakennemuutokselle ja yleisten oikeudenmukaisuussääntöjen löytämistä. Talouskehityksen on tapahduttava tietyissä ekologisissa rajoissa niin, että ekologinen kestävyys säilyy tasolla, joka mahdollistaa yhteiskunnallisen ja taloudellisen kehityksen. (Nijkamp & Soetoman 1988.)

Haukioja esittää kestävän kehityksen pitävän sisällään kolme komponenttia. Näistä ensimmäinen on oikeudenmukaisuuskäsitys, josta kestävän kehityksen perustelu lähtee liikkeelle. Se vaatii kaikkia sukupolvia samanarvoisina kohtelevaa yhteiskuntasopimusta. Toinen komponentti koskee yhteiskunnallisia puitteita, joihin vastauksena Haukioja pitää yksityisten omistusoikeuksien kunnioittamista. Kolmas komponentti on kaiken välttämätön reunaehto: ekologinen kestävyys, jonka Haukioja määrittelee uusiutuvien ja uusiutumattomien luonnonvarojen käyttöperiaatteiksi. (Haukioja 1991, 43-45.)

Kolmas gradussa käyttämäni luokittelu on kestävän kehityksen kolme ulottuvuutta: ekologinen, taloudellinen sekä sosiaalinen ja kulttuurinen. Niistä enemmän kuntakokeilun osuudessa siitä syystä, että kokeilussa kestävä kehitys on otettu haltuun juuri sen ulottuvuuksien avulla.

2.5 KEHITYSSTRATEGIAT

Kestävän kehityksen tarpeesta vallitsee suhteellisen laaja yksimielisyys. Tirkkosen (1991) mukaan erilaisia kestävän tai "hyvän" kehityksen strategioita on olemassa useita. Strategiat ilmenevät

yhteiskunnan toimijoiden tekemien valintojen kautta. Tirkkonen erottaa neljä kehitysstrategista valintojen tyyppiä:

1. Kehitysoptimismi
2. Paluu takaisin
3. Välinpitämättömyys
4. Hallittu käänös

(Tirkkonen 1991, 178.)

Kehitysoptimismi vastaa keskeisiltä osin Wileniuksen (ks. Wilenius 1992) enemmistön kestävän kehityksen mallia. Tässä kestävän kehityksen näkökulmassa ongelmat pilkotaan osaongelmiksi, jotka ratkaistaan erikseen ottamatta huomioon kokonaisuutta. Kehitysoptimismi uskoo ihmisen tiedon, taidon ja teknisten ratkaisujen kaikkivoipaisuuteen. Ekologia ja luonnonrajat yleensä unohdetaan aktiivisesti. (Tirkkonen 1991, 178.)

Paluu takaisin on kehitysoptimismin vastakohta. Se hylkää täysin luottamuksen ihmisen teknisen tiedon ja taidon ongelmanratkaisukykyyn. Ekologisesti kestävä kehitys ajatellaan parhaiten saavutettavan palaamalla kehityksessä taaksepäin (vrt. Linkola 1989). Lähtökohtana on yhteiskunnan luontoa kuluttavien toimintojen jyrkkä rajoittaminen ja näkemys, jonka mukaan ihmisten on uhrattava suuri osa nykyisestä aineellisesta hyvinvoinnistaan luonnon hyväksi. (Tirkkonen 1991, 179.)

Kolmas Tirkkosen kehitysstrateginen tyyppi on välinpitämättömyys. Sen mukaan kestäväan kehitykseen suhtaudutaan välinpitämättömästi, jolloin toteutetaan periaatetta "nautitaan kun vielä voidaan". Tähän näkökulmaan mukaan luetaan myös lyhytaikaisen edun tavoittelu yhteiskunnallisessa ja taloudellisessa toiminnassa. Välinpitämättömyydessä kestävän kehityksen mukaista tulevaisuutta ei edistetä aktiivisin panoksin tai se hahmotetaan lyhyellä tähtäyksellä. (Tirkkonen 1991, 179.)

Tirkkonen pitää kaikkein realistisimpana kestävän kehityksen näkökulmana hallittua käänöstä. Siinä käännytään pois nykyisin yhteiskunnallista toimintaa hallitsevasta määrällisen talouskasvun ihannoimisesta. Tällainen taloudellisen toiminnan ekologiset ja sosiaaliset rajat sekä luonnonvarojen riittävyyden huomioiva hallittu käänös voidaan nähdä monin eri tavoin. Toinen ääripää on

olennaisilta osiltaan kasvuton talous ja toinen taloudellisen kasvun luonteen ja tavoitteiden laadullinen muuttaminen. Viimeksi mainitusta esimerkkeinä Tirkkonen pitää Brundtlandin raporttia ja Ympäristön ja kehityksen Suomen toimikunnan mietintöä. (Tirkkonen 1991, 179.)

Wallgren (1990) esittää viisi erilaista toimintastrategiaa kestävän kehityksen toteuttamiseksi ja sitä kautta maailman pelastamiseksi:

1. Konservatiivinen malli (tai klassinen liberalismi)
2. "Sosiaalidemokraattinen" uudistusohjelma
3. Pessimistinen ohjelma
4. Uudistettu modernius
5. Antimoderni näkemys

(Wallgren 1990, 8-9.)

Konservatiiviselle mallille luonteenomaista on korkea teknologia, luottamus markkinavoimien ohjauskykyyn, jatkuva kasvu ja vähenevä luottamus yhteiskunnalliseen säätelyyn valtion väliintulon avulla (esim. veropolitiikka) (Wallgren 1990, 8).

"Sosiaalidemokraattinen" uudistusohjelma sen sijaan kannattaa valtion ohjausta sekä kansanvaltaista osallistumista päätöksentekoon ja demokraattisempaa päätöksentekoa. Yhteistä edellä mainitun kanssa on usko laadulliseen kasvuun ja kehittyneen teknologian kykyyn ratkaista ekologiset ja vääristyneen kehityksen ongelmat. (Wallgren 1990, 8.)

Pessimistisen ohjelman mukaan lopulliselta ekologiselta tuholta maailman voi pelastaa vain autoritaarinen politiikka ja tiukka suunnitelmatalous, jonka tähtäimenä on nopea kokonaistuotannon, kulutuksen ja jätteiden tuotannon lasku. Sen mukaan kansainväliset suhteet tulee radikaalisti katkaista ja palata omavaraistalouteen. Lisäksi teknisestä varustetasosta pitää luopua tämän mallin mukaan. (Wallgren 1990, 8.)

Uudistetun moderniuden malli pitää ympäristökriisin lähtökohtana kapea-alaista talouden ja tekniikan kehityksen hallitsemää yhteiskuntasysteemiä eli funktionaalisen järjen hallitseman yhteiskuntamallin nykyistä ylivoimaa. Ratkaisuksi se ehdottaa uuden modernin yhteiskunnan etsimistä, joka perustuu laajaan rationaalisuuteen. Tällainen yhteiskunta toteutuu mallin mukaan

radikaalin demokratian avulla. (Wallgren 1990, 9.)

Antimoderniin näkemykseen luottava toimintastrategia pitää paluuta alkukantaiseen elämän muotoon ainoana kestäväenä elämismallina. Tähän perustuvia yhdyskuntia on perustettu muun muassa Ranskaan. Antimoderniuden jotkut muodot lietsovat terrorismia ja näkevät vain autoritaarisen järjestelmän riittävän tehokkaana poliittisena keinona taistella modernia kehitystä vastaan. Toiset antimoderniuden mallit etsivät postmodernin kulttuurin ja yhteiskunnan muotoa ja kaipaavat muille kuin nykyaikaisille perinteille ja arvoille perustuvaa kulttuurikehitystä. (Wallgren 1990, 9.)

Wallgrenin mielestä Brundtlandin komissio on valinnut toisena esitetyn mallin, joka näyttää houkuttelevan realistiselta ja toteuttamiskelpoiselta. Malli vaikuttaa myös radikaalilta, mutta on sitä vain näennäisesti, sillä se käyttää ainoastaan yleisesti hyväksytyjä politikoinnin tapoja. Brundtlandin raportin herättämä lupaus on Wallgrenin mukaan vaarallinen, sillä se tuudittaa sinisilmäiseen, valheelliseen optimismiin. (Wallgren 1990, 10-11.) Wallgrenin mielestä kestävä kehitys toimii käytännössä parhaiten paikallistasolla.

2.6 KEINOT

Kestävä kehitys tarvitsee tuekseen menetelmiä, joiden avulla kehityksen suuntaan voidaan vaikuttaa. Muuten ei näkyviä tuloksia ja muutoksia saada aikaan. Lisäksi tarvitaan kriteereitä ja mittareita, joilla voidaan arvioida menetelmien vaikutusta. (Linna 1993, 14.) Brundtlandin komissio määritteli valtioiden kannalta tärkeiksi apukeinoiksi taloudelliset ohjauskeinot, lainsäädännön ja erilaiset kansainväliset sopimukset. Komissio määritteli myös seuraavat yksityiskohtaisemmat keinot kestävän kehityksen saavuttamiseksi:

1. Kriittinen kuormitus
2. Aiheuttamisperiaate
3. Tuottajan vastuu
4. Paras käyttökelpoinen tekniikka
5. Ympäristövaikutusten arviointi ja ympäristön tilan seuranta

6. Ympäristöpolitiikan integrointi

(Ympäristön ja kehityksen Suomen toimikunnan mietintö 1989, 46-54.)

Allardt (1991) esittää kestävän kehityksen edellytyksiksi uuden todellisuuskäsityksen ja uuden moraalilunomista. Uuden moraalilun tehtävä olisi määritellä ympäristön kannalta poikkeava käyttäytyminen ja ympäristöririkokset sillä tavalla, että ympäristörikolliset leimataan ja heitä rankaistaan ankarammin kuin aikaisemmin. Uuden todellisuuskäsityksen myötä kaikkien tulisi hyväksyä se tosiasia, että tämän päivän toiminta vaikuttaa pitkälle tulevaisuuteen. Siksi ratkaisuja olisi arvioitava pitkällä tähtäimellä. Lisäksi omien toimintojen negatiivisten vaikutusten kieltäminen pitäisi lopettaa; katastrofin mahdollisuus olisi otettava huomioon. Allardtin mielestä kestävä kehitys on ennen kaikkea luonnon tilaa koskeva kriittinen käsite. Hänen mielestään kestävä kehitys on keskeisiltä osiltaan taistelua luontoon kohdistunutta ja kohdistuvaa liiallista kuormitusta vastaan. (Allardt 1991, 12, 18-20.)

2.7 BRUNDTLAND-KRITIIKKI

Käsittelen oman otsakkeen alla Brundtlandin raporttia kohdannutta kritiikkiä, koska kestävällä kehityksellä yleisimmin ymmärretään juuri Brundtlandin linjauksia: niitä lainataan eniten valtioiden elimissä, kansainvälisissä mietinnöissä, politiikassa jne. Komissiota pidetään kestävä kehityksen "äitinä" ja juuri sen määritelmää ja ajatuksia on eniten kritisoitukin. YK:n komissiona se toimi kansainvälisellä areenalla ja puhui ikään kuin koko maapallon kattavalla suulla, mikä on omiaan aiheuttamaan ristiriitoja moniarvoisessa ja sekulaarisessa maailmassa.

Brundtlandin komission työtä on arvosteltu laajasti. Se on kyseenalaistettu lähtökohdiltaan, sisällöltään ja tuloksiltaan. Komission työtä paradoksaalisesti vaikeutti se, että se oli kansainvälinen komissio. Työryhmätyöskentely johtaa auttamatta kompromisseihin ja ne puolestaan vesittävät toimenpideohjelmaa. Niinpä raporttia on pidetty valtavana kompromissina. (Linna 1993, 17.)

Brundtlandin komissio työskenteli kolme vuotta ja keräsi mittavan määrän maailman tilaa ja tulevaisuutta koskevia näkemyksiä ja tietoja. Tätä voidaankin kiistatta pitää yhtenä komission suurimpana ansiona: se kokosi yksien kansien väliin maailmalla hajallaan olevan tiedon, joka

sinänsä oli tuttu ainakin alan tutkijoille ja ympäristöaktivisteille. (Mannermaa 1988, 52.)

"Yhteinen tulevaisuutemme" on monin tavoin kiistelty ja paljon keskustelua herättänyt raportti. Monien mielestä se on tämän vuosisadan merkittävin maapallon ympäristön tilaa, tulevaisuutta ja kehitysnäkymiä käsittelevä teos. Melkein pä yhta moni kritisoi koko raporttia, sen lähtökohdista ja ennakko-olettamuksista alkaen.

Kestävän kehityksen moninaisista määritelmistä yleisimmin käytetään Brundtlandin komission määritelmää sen yleisluonteisuuden ja tarjoaman tulkintamahdollisuuden vuoksi. Määritelmä sallii laajan liikkumatilan erilaisille arvostuksille kehitys- ja tarpeet-käsitteiden sisällä. Komission tarkoituksena olikin luoda kestäväälle kehitykselle kehys, jonka sisällä kansakunnat voivat omista kulttuurisista ja yhteiskunnallisista lähtökohdistaan tarkemmin määrittää mitä kestävä kehitys heidän maassaan tarkoittaa. Vaikkakin Brundtlandin määritelmää on samasta syystä kritisoitu, on käsitteen väljyys, jonka jotkut ymmärtävät vesittäväenä kompromissina, eittämättä myös ansio. Se mahdollistaa erilaisten kansojen periaatteellisen sitoutumisen kestäväan kehityksen ajatuksiin. Komission tarkoituksena oli, että jokainen itse tahollaan (valtiot, yksityiset ihmiset, liikkeet, talous, jne.) antaa merkityksen kestäväälle kehitykselle ja sitten alkaa toimia omista lähtökohdistaan sen periaatteiden mukaisesti. Vastapainoksi on todettava, että esimerkiksi Mannermaan (1993) mielestä, komission löysät määrittelyt ovat osaltaan syyllisiä tärkeän kestäväan kehityksen käsitteen väljähtämiseen epämääräisyyksien ja löperön ajattelun seurauksena. Painoarvoa on hänen mielestään vähentänyt myös pyrkimys kaikki yhteiskunnalliset alueet kattavaan käsitteeseen. (Mannermaa 1993b, 155.)

Selvää on kuitenkin myös se, että komissio jätti määrittelyn yleiselle tasolle eikä tarkkaan yksilöinyt tarvittavia toimenpiteitä tietoisena siitä, että yksityiskohtaisten toimenpide-esitysten tekeminen olisi saattanut vaarantaa raporttia koskevan päätöslauselman hyväksymisen YK:ssa. Globaalin tason kestäväan kehityksen edellytyksenä oleva kaikki maat kattava yhteistyö olisi ollut tässä tapauksessa entistä vaikeampi saavuttaa. Niinpä käsitteen konkretisointi jätettiin eri maissa ja yhteyksissä tapahtuvan jatkokehittelyn varaan. (Kestävän kehityksen käsikirja kunnille 1994, 8.)

Komission raportin määritelmällinen väljyys ja kasvuoptimismi antavat kansallisvaltioiden tasolla mahdollisuuden legitimoida hyvin erilaisia, myös hyvinvoinnin ja ympäristön kannalta vahingollisia toimintoja. Valtioiden poliittisilla areenoilla käydäänkin kamppailua siitä, mikä on kehitystä ja mitä

kestävyys tarkoittaa. Kuten aikaisemmin on todettu kestävästä kehityksestä ei ole olemassa virallista määritelmää. On vain erilaisia määritelmäyhteyksiä. Kestävän kehityksen käsite on "rakentavan moniselitteinen". Se antaa tilaa ja edellyttää kansalliskulttuurista tulkintaa. Kestävä kehitys voidaan nähdä ensisijaisesti yhteiskunnalliseksi oppimisprosessiksi, jossa oppi täytyy löytää omakohtaisesti niin hallinnon kuin kansalaisyhteiskunnankin yhteisöjen piirissä. (Rouhinen 1991, 166-167.)

Brundtlandin raporttia voi luonnehtia kasvuoptimistiseksi. Sen mukaan taloudellinen kasvu on välttämätöntä sosiaalisten ja taloudellisten sekä ympäristöongelmien ratkaisemiseksi. Komissio on yrittänyt löytää sopuosinnun talouskasvun ja luonnon hyvinvoinnin välille. Silti Brundtlandin raporttia voi hyvällä syyllä luonnehtia kehitysoptimistiseksi, ihmiskeskeiseksi ja talouspainotteiseksi. (esim. Koskinen 1994; Lèlè 1991; Mannermaa 1993a ja b; Wallgren 1990.)

Komissio ottaa taloudellisen kasvun vaatimuksen itsestään selvänä ja annettuna. Se ei pohdi onko kasvu mahdollinen ja tarvitaanko sitä tai halutaanko talouskasvua ylipäättään edistää. Brundtlandin raportti vaikuttaa pitävän aineellisista kasvua "hyvän elämän" edellytyksenä ja ehtona henkisellem hyvinvoinnille. Näin yksiselitteisesti ei asian laita kuitenkaan ole. Henkinen hyvinvointi ja elämäntyytyväisyys voi olla suurempaa aineellisesti vaatimattomissa oloissa kuin tavarapaljouden keskellä. Onko edes mahdollista, että olisi olemassa vain yksi kehitystie, jota kaikkien kansojen ja maiden tulee seurata? Ollikaisen (1991) mukaan komissio ei myöskään pohtinut kasvun yhteensopivuutta eettisesti valistuneen luonnon ja tulevien sukupolvien huomioonottamisen kanssa. Se yksinkertaisesti piti taloudellista kasvua kehitysmaissa välttämättömänä ja salli sen myös teollisuusmaille. (Ollikainen 1991, 102.) Raportissa kehitysmailla tyrkytetään länsimaiden kehitysmallia (tekninen tiede, talous ja teknologia) eikä edes ajatella ratkaisun alikehityksen ongelmiin löytyvän ehkä maiden omasta kulttuurisesta taustasta. Kehitysmaiden ongelmat, kuten voimakas väestönkasvu nähdään teollisuusmaita uhkaavina ja sen tähden niihin on puututtava "kaikkien parasta ajatellen".

Päinvastaisen näkemyksen kestävä kehityksen toteutumiseksi esittävät esimerkiksi Milbrath (1989) ja Allardt (1991). Heidän mukaansa kestävä kehitys vaatii perusteellisen koko länsimaisen kulttuurin moraalien, arvojärjestelmän, todellisuuskäsityksen ja maailmankuvan muuttumisen. Söderbaum (1988) ja monet muut tutkijat taas pitävät taloustiedettä dominoivan uusklassisen paradigman ja sen mukaisen kehitysteorian hylkäämistä sekä maailmantalouden rakenteiden

muuttamista kestäväen kehityksen toteutumisen edellytyksenä. Eräät kehitysmaiden tutkijat (Esteve 1990 ja Alvares 1991) vaativat tuhoisaksi katsomansa länsimaisen modernisaatiokehityksen ja sitä levittävän kehitysavun lopettamista. Onkin todettava, että Brundtlandin komission toiveikas talouskasvuun ja modernisaatiokehitykseen perustuva maailman ongelmien ratkaisumenetelmä on ideologinen, mutta niin ovat myös monet vastakkaiset näkemykset.

Wallgren (1991) riisuu artikkelissaan Brundtlandin komission korulauseet koruttomalla tavalla. Hän näkee komission analyysin kehnoksi ja raportin esittämän poliittisen toimintastrategian epäonnistuneeksi. Heti aluksi hän toteaa, että ympäristö- ja kehityskysymyksistä vastuuta tuntevien ihmisten kannattaa käyttää aikansa hyödyllisempiin töihin kuin komission raporttiin perustuvaan keskusteluun ja toimintaan. Kehityskriitikko Wallgrenin mielestä koko raportti on paras unohtaa. Hänen mielestään Brundtlandin komission näkemys maailman kriisitilasta on väärä. Wallgrenin näkemyksen mukaan maailman tämän hetkinen tila on todellisuudessa yleismaailmallinen kriisitila, eikä niin kuin komissio olettaa kahden erillisen eloonjäämistä uhkaavan tekijän (köyhyyden ja taloudellisen kasvun) aiheuttama rajattu ongelma. (Wallgren 1991). Tirkkosen mielestä edellisten lisäksi komission puutteita ovat uskomus, jonka mukaan taloudellinen kasvu ja ekologisesti terve ympäristö ilman muuta toteutuvat samanaikaisesti, tavoiteltu "hyvinvointimalli", joka ei kuvaa elämänlaatua sekä olettaus, että yksi kehitysmalli sopii kaikille kansoille ja kulttuureille. (Tirkkonen 1991, 180.)

Komission näkökulmaa on osa asiantuntijoista luonnehtinut syyllisyyskysymyksessä kehitysmaakeskeiseksi. Näkökulma on tervetullut, osittain välttämätönkin, mutta jättää helposti huomioita rikkaiden maiden osuuden ympäristöongelmiin. Kehityksen mittariksi valittu bruttokansantuote henkeä kohti ei tunnetusti ole kattava, vaan jättää ulkopuolelleen muun muassa kotityön ym. palkattoman työn, ympäristön saastumisen, henkisen hyvinvoinnin jne. Mannermaan mielestä se mittaa puutteellisesti ja usein harhaisestikin ihmisen fyysisistä luontosuhdetta. Komission näkemys on myös ihmiskeskeinen. Kasvi- ja eläinlajit nähdään arvokkaina vain ihmisen resurssiperustana, ei itseisarvoisina olioina. (Mannermaa 1988, 54; 1993b, 155.) Yhteinen tulevaisuus -raportin kestäväen kehityksen määrittely on vähintäänkin horjuvaa: John Pezzey (1989) on löytänyt raportista kuusi erilaista, osittain yhteen sovittamatonta näkemystä kestävästä kehityksestä.

Tammilehdon (1990, 306) mielestä Brundtlandin kestävästä kehityksestä nykyisin puhuvat näkevät ympäristöongelmat useimmiten vain kehityksen harmittavina sivuvaikutuksina. Hänen mielestään tulisi luopua vähittäisestä "paikkailusta" ja siirtyä yhteiskunnan toimintalogiikan painopisteen vaihtamiseen, jolloin on parempi puhua kehityksen sijasta yhteiskunnallisesta muodonmuutoksesta tai transformaatiosta. Tätä vaatimusta tukee muun muassa Dryzekin (1987) väite, että yhteiskunnan valintamekanismit eivät voi tuottaa ekologisesti kestäviä ratkaisuja, koska niiden logiikkaan on ikään kuin sisäänrakennettu ongelmien siirtäminen sektorilta toiselle. Brundtlandin raportissa ei ole otettu huomioon sitä seikkaa, että taloudellinen kasvu sinällään voi olla alku ympäristön rappeutumiselle ja että kestävyys ja kehitys voivat näin ollen olla yhteen sovittamattomia (ks. Friend 1992, 157-170; Sterner 1992, 124-125). Silti vastakkaisiakin äänenpainoja löytyy: esimerkiksi Annala pitää Brundtlandin raporttia esimerkillisenä kasvun ideologian riisuttuna ja valistuneena mallina (Annala 1988, 38).

Kestävän kehityksen käsitteeseen liittyvistä sisällöllisistä ristiriidoista keskeisimpänä ja koko käsitteen kyseenalaistavana on pidetty sitä, ettei komissio ole kyennyt määrittelemään selvästi tavoitteena olevan taloudellisen kasvun ja ympäristön välistä suhdetta (Lèlè 1991, 607-621). Raportin toisena perustavaa laatua olevana ongelmana on nähty siinä omaksuttu suppea produktioistinen maailmankuva (Wallgren 1990, 6-18). Kolmas komission raportissa piilevä ongelma on sen puutteellinen yhteiskunnallinen analyysi (Redclift 1992, 32-42).

Vastuun ympäristön ehdoilla tapahtuvasta kehityksestä voidaan tulkita tarkoittavan, että on hyväksyttävä ajatus monista erilaisista kulttuurisesti määräytyneistä luontokäsityksistä. Brundtlandin raportti korostaa länsimaisen kulttuurin luontokäsitystä ainoana oikeana näkemyksenä luonnosta ja perustarpeista. (Wallgren 1990, 6-18.) Tämä tarkoittaa, että luonto on talouden resurssivarasto, jota käytetään hyväksi teknologian keinoin ja riiston tuloksena syntyneitä ympäristötuhoja pyritään korjaamaan luonnontieteellisin ja teknisin välinein. Vaikka komissio esittää keinoja köyhyyden ja alikehittyneisyyden poistamiseksi, eivät raportin toimenpidesuosittukset kuitenkaan tue rakenteellisen eriarvoisuuden vähentämistä ja sitä ylläpitävien valtasuhteiden muuttamista. Näistä länsimaisista painotuksista johtuen on väitetty, että komission kestävässä kehityksessä piilee arvoimperialismin tai kulttuuri-imperialismin siemen. (ks. Niemi-Pynttari 1989, 118-121.)

Raportin omaksuman tarkastelutavan on väitetty jättävän huomioitta sosiaaliset, taloudelliset ja ympäristöön liittyvät realiteetit. Sen on mielletty ulkoistavan ne päätöksenteossa. Esimerkiksi Friendin (1992) mukaan keskeisin este kestäväälle kehitykselle on vahva uusklassinen kasvuun perustuva taloudellinen painotus, joka on omaksuttu yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Talouden ja ympäristökysymysten yhdistäminen ei hänen mukaansa onnistu niin kauan kuin poliittiset päätökset tehdään tämän paradigman pohjalta. (Friend 1992, 157-170.) Ekologisesti kestävä kehitys ja sen aiheuttamat ympäristömuutokset perustuvat talouden ja politiikan järjestelmien kyvyttömyyteen ottaa huomioon ympäristön asettamat rajat.

Brundtlandin raportin väitetään ottavan varsin epämääräisesti huomioon sen, että ihmisten aiheuttamissa paikallisissa ja globaaleissa ympäristömuutoksissa välittävinä tekijöinä ovat aina erilaiset instituutiot, joilla puolestaan on monia organisoituneita toimintakäytäntöjä. Siksi on tärkeää ymmärtää yhteiskuntien sopeutumisen ekologisiin reunaehtoihin riippuvan niiden kyvystä määrittellä uudelleen institutionalisoituneita toimintakäytäntöjä. Tämä onnistuu parhaiten organisoituneiden yhteiskunnallisten toimijoiden taholta. (Koskinen 1994, 27.)

Allardtin (1991) mielestä on yhteiskuntatieteilijöiden tehtävä etsiä keinoja haitallisten säännönmukaisuuksien purkamiseksi. Haitat voidaan osoittaa teknisin menetelmin, mutta ongelman määrittelyjen lisäksi tarvitaan radikaaleja sosiaalisia organisaatioita ja inhimillistä toimintaa koskevia johtopäätöksiä. (Allardt 1991, 22.)

Kestävästä kehityksestä käydään kuten sanottu merkitystaistelua. Wileniusen (1991) mukaan enemmistö kannattaa Brundtlandin viitoittamaa kestävä kehityksen tietä. Heidän mielestään kestävä kehitys saavutetaan globaalin modernisaation ja demokratisoinnin keinoin. Tässä kestävä kehityksen keskitetyssä mallissa ympäristöongelmat pidetään hallinnassa tehokkaan teknologian ja edistyksellisen lainsäädännön tukemalla toimivalla hallinnolla. (Wilenius 1991, 160.)

"Vähemmistö" uskoo kestävä kehityksen hajautettuun malliin. Se hylkää "brundtlandilaisen" ajattelun ja näkee, etteivät ympäristökriisin seuraukset häviä sen syytä vahvistamalla. Beckin (1990) mukaan luottamus ympäristökriisin selvittämiseen pelkän teknisen rationaalisuuden avulla johtuu "naturalistisesta väärinymmärryksestä". Vähemmistöryhmän mielestä kestävä kehityksen täytyy perustua radikaaleihin valtapoliittisiin ja sosiaalisiin muutoksiin, joissa eksplikoidaan kulttuurien kantamat arvot ja paljastetaan uhkien historiallinen luonne. (Wilenius 1991, 160.)

Wilenius arvioi, että enemmistön kestävä kehityksen malli tulee tulevaisuudessa jatkamaan poliittista hegemoniaa, vähemmistön radikaalimman mallin jäädessä kriitikon asemaan. Hänen mielestään molemmat diskurssit tulevat pitämään yleisesti hyväksyttävänä lähtökohtana määritelmää, jonka mukaan kestävä kehitys tarkoittaa "ihmisten elämänlaadun parantamista ylittämättä elämää ylläpitävän ekosysteemin kestävyttä". Tämä IUCN:n määritelmä nähtäneen päämääräkonseptiona (kylläkin puutteellisena), jonka toteuttamiseksi valitaan eri tiet ja keinot. (Wilenius 1991, 160.)

Kaiken kaikkiaan on todettava, että Brundtlandin raporttia voi lukea monella eri tavalla. Kukin kyllä löytää siitä omasta näkökulmastaan katsoen kritisoitavaa ja kiitettävää. Kuinka muuten on mahdollista, että osa asiantuntijoina pidetyistä tutkijoista ym. tahoista pitää raporttia kehitysmaakeskeisenä ja osa teollisuusmaakeskeisenä? Tai eräiden mielestä komissio tarjoaa yhtä ainoaa tarkkaan määriteltyä kehitystietä, kun taas toiset pitävät sitä ylimalkaisena ja abstraktina kompromissiraporttina.

3. KESTÄVÄN KEHITYKSEN KUNTAKOKEILU

Valtakunnallinen kestävä kehityksen kuntakokeilu käynnistettiin vuoden 1992 helmikuussa ympäristönsuojeluneuvoston aloitteen pohjalta. Kuntakokeilussa oli tarkoitus miettiä, mitä kestävä kehitys voisi olla paikallistasolla. Kokeilun tavoitteena oli selvittää, millaista on kestävä kehityksen periaatteiden mukainen toiminta kunnan eri toimialoilla. Kokeilukunnat saivat itsenäisesti päättää ne toimialat, joilla kokeilu toteutettiin. Kuntakokeilun toivottiin saattavan alkuun kestävä kehityksen käytäntöihin johtavan muutoksen Suomen kunnissa. Lisäksi haluttiin selvittää ja konkretisoida, mitä kestävä kehitys voisi kuntien toiminnassa käytännössä tarkoittaa. Ajatuksena oli etsiä toimintatapoja kestävä kehityksen edistämiseksi ja saada kokemuksia sen periaatteiden soveltamisesta käytäntöön paikallistasolla. (Kestävä kehityksen käsikirja kunnille 1994, 3.)

Suomen kaikkia kuntia pyydettiin ilmoittautumaan kuntakokeiluun. Halukkaista 27 kunnasta ja kuntaryhmästä kokeiluun valittiin 11 yksittäistä kuntaa ja 3 kuntaryhmää. Valitut kunnat olivat Helsinki, Hämeenlinna, Kontiolahti, Kuopio, Padasjoki, Pietarsaari, Pori, Puumala, Sumiainen,

Suomussalmi ja Vaasa sekä kuntaryhmät Kristiinankaupunki, Kälviä, ja Lohtaja; Lahti, Asikkala, Hollola, Nastola ja Orimattila sekä Oulu, Muhos, Utajärvi ja Vaala. Valinta tapahtui kuntien hankeideoiden ja -suunnitelmien perusteella. Valinnassa painotettiin aihepiirien kattavuutta, kuntien kokojakaamaa ja maantieteellistä hajontaa. Ajatuksena oli, että kuntien pitäisi itse pystyä perustelemaan miten, missä määrin ja millä kriteereillä ne toiminnassaan kestävä kehitystä edistävät. Hankkeiden toteutus oli täysin kuntien itsensä vastuulla. Projektin johdon taholta kuntia avustettiin tarjoamalla asiantuntijapalveluja, järjestämällä koulutuseminaareja, teettämällä tutkimuksia ja selvityksiä, edistämällä tiedonvaihtoa, tiedottamalla kokemuksista sekä seuraamalla hankkeiden etenemistä ja tuloksia. Kuntakokeilun rahoittivat ympäristöministeriö, sisäasiainministeriö, Suomen Kuntaliitto ja STAKES. Valtakunnallinen kuntakokeilu päättyi vuoden 1993 lopussa. (Kestävän kehityksen käsikirja kunnille 1994, 3.)

Valtakunnallisesta kuntakokeilusta saadun kokemuksen perusteella kestävä kehitys kunnissa on tiivistetty muutamaaan peruseriaatteeseen. Kunnallishallinnossa kestävä kehitystä on määritelty päätöksenteon monipuolistamiseksi kohti sellaista tilannetta, jossa päätökset tehdään perusteellisen ja avoimen valmistelun pohjalta demokraattisesti. Päätöksentekijöiden on myös oltava tietoisia ja vastuussa valinnoistaan ja niiden seurauksista. Päätöksenteon tavoitteena on ympäristöön kohdistuvien vaikutusten ekologinen kestävyys, jota tukevat sosiaalinen ja kulttuurinen oikeudenmukaisuus ja tasa-arvo. Nämä kriteerit ovat samalla edellytys taloudelliselle kestävyydelle. Ratkaisujen tulee perustua tulevat sukupolvet huomioon ottavaan pitkän aikavälin tarkasteluun. (mt., 4-5.)

Tärkeänä pidettiin projektiin osallistuvien kuntien kokemusten, niin menestystarinoiden kuin hankaluuksien ja epäonnistumisienkin, toimimista oppina, esimerkkinä ja kannustimena muille kunnille. Jotta kestävä kehityksen hankkeet voisivat vaikuttaa kuntien toimintaan myös projektin ulkopuolella ja sen jälkeen, olisi niissä saatuja kokemuksia ja tuloksia hyödynnettävä ja levitettävä mahdollisimman tehokkaasti. Tämän suunnittelu katsottiin tärkeäksi hoitaa ajoissa ja huolellisesti. Yhteiskunnallisen oppimisen kannalta julkinen keskustelu ja tiedotus ovat erittäin tärkeitä myös hankkeiden toteutusvaiheessa sekä niiden onnistuneisuutta jälkikäteen arvioitaessa. (Lohi & Salminen 1994, 20, 40.) Kokeilun valtakunnallinen johto painotti juuri tätä.

3.1 KESTÄVÄN KEHITYKSEN ULOTTUVUUDET

Kestävä kehitys on kokeilun loppuraportissa jaettu kolmeen ulottuvuuteen: ekologinen, sosiaalinen ja kulttuurinen sekä taloudellinen. Jako on yleisesti käytetty ja se osoittaa hyvin käsitteen kattavuuden, mutta on jossain määrin keinotekoinen. Ulottuvuudet liittyvät toisiinsa eikä niihin luettavia toimintoja voi yksiselitteisesti rajata vain yhteen osioon kuuluviksi. (Kestävän kehityksen käsikirja kunnille 1994, 15.) Kestävä kehitys on ennen kaikkea integroitu, yhtenäinen kokonaisuus, jossa sosiaalis-kulttuurinen, ekologinen ja taloudellinen ulottuvuus ovat vahvasti sidoksissa toisiinsa. Kehityksen ulottuvuuksien keskinäistä riippuvuutta pitäisi hyödyntää etsimällä vuorovaikutusta, jossa ulottuvuudet tukevat toisiaan kokonaisuuden kannalta parhaalla mahdollisella tavalla. (Viisi vuotta Riosta 1997, 31.)

Jaottelu ekologiseen, sosiaaliseen ja kulttuuriseen sekä taloudelliseen ulottuvuuteen havainnollistaa hyvin kestävän kehityksen käsitteen moniulotteisuutta, mutta ei ratkaise käytännön elämässä esiin tulevia tulkintaongelmia. Tulkinta on tehtävä aina käytännön tapausten yhteydessä. Eri näkökulmat voivat olla keskenään ristiriidassa, kaikkien maksimoiminen ei ole yhtä aikaa mahdollista. Ratkaisut ongelmiin on aina etsittävä tilannekohtaisesti. (mt., 15.)

Niin monitahoista asiakokonaisuutta kuin kestävä kehitys tarkasteltaessa on tärkeää pyrkiä kokonaisvaltaiseen tarkastelutapaan. Ratkaisuja tehtäessä on selvitettävä, miten tehdyt ratkaisut edistävät kestävästä kehitystä, mutta myös tutkittava miltä osin ne ovat kestävämpiä. Näin vähennetään sitä ongelmaa, että valitaan aina helpoimmat keinot ongelmien ratkaisemiseksi ja aktiivisesti unohdetaan muut vaihtoehdot, vaikka ne ehkä vastaisivat paremmin kestävän kehityksen vaatimuksia. (mt., 15.)

Kestävästä kehityksestä puhuttaessa ajatellaan helposti vain ympäristö- ja talousnäkökulmia ja niiden yhdistämistä. Ympäristötalouden korostuessa kestävän kehityksen kulttuurinen ja sosiaalinen ulottuvuus unohtuvat tai jäävät pelkiksi reunamerkinnoiksi. Kehityksen tulisi kuitenkin olla ekologisesti kestävä, taloudellisesti mahdollista ja sosiaalisesti hyväksyttävää. Kyse on siis ihmisen koko elämäntavasta ja luontosuhteesta sekä niiden suhteen uudelleen määrittymisestä. (Muukkonen 1990, 12.) Jotta taloudellinen kasvu lisäisi ihmisten hyvinvointia, on sen vastattava paremmin ihmisten tarpeisiin ja ympäristön asettamiin ehtoihin. Taloudellisen kehityksen on siksi

oltava sosiaalisesti ja ekologisesti kestävällä pohjalla.

Kestävän kehityksen edistäminen valtakunnallisen kuntaprojektin avulla oli kunnianhimoinen ja rohkea, mutta kaikkea muuta kuin helppo ja yksinkertainen tavoite. Kuntakokeilun yhteydessä eri kuntien haastatellut ihmiset yhdistivät kestävä kehityksen enimmäkseen ekologiaan, luontoon ja muuhun ympäristöön. Sosiaalisia ja taloudellisia ulottuvuuksia siihen ei osattu liittää. Kokeilukuntien selvitysten perusteella voi todeta kuntien johtavien luottamushenkilöiden ja viranhaltijoiden näkevän kestävä kehityksen melko suppeasti. Haastattelujen mukaan projekti ei sanottavasti ollut vaikuttanut kunnalliseen päätöksentekoon. Viranomaisten välinen kanssakäyminen kunnan eri sektoreilla oli kyllä lisääntynyt, mutta vuorovaikutus viranomaisten ja kuntalaisten välillä ei ollut parantunut. Kestävän kehityksen yhteyttä päätöksentekoon ei oltu mielletty. (Kestävän kehityksen käsikirja kunnille 1994, 11,15.)

3.1.1 EKOLOGINEN KESTÄVYYS

Tarvitaan ekologista tietämystä, jotta vältettäisiin ympäristön kannalta selvästi kestävämmät toimenpiteet ja korvattaisiin ne kestävimmillä ratkaisuilla. Kuntakokeilun loppuraportissa ekologisen kestävyden lähtökohtia ovat luonnon vastustuskyky ja palautuvuus sekä biodiversiteetin säilyttäminen. Luonto ei itse kerro ihmiselle, miten paljon reunaehtoja voi muuttaa tai kuinka paljon diversiteetti saa heiketä ennen kuin olosuhteet muuttuvat ihmisen kannalta ratkaisevasti. On ihmiskunnan tehtävä miettiä, mikä ei ole kestävä. Selvästi kestävä on ainakin ihmisen aiheuttamien ympäristömuutosten nopeus. Luonnon normaali kiertokulku, systeemien luonnollinen korjautuvuus ja palautuvuus sekä eliöiden luontainen sukupolvi kierto eivät ehdi sopeutua ihmisen aiheuttamaan muutosvauhtiin. Tästä voi aiheutua sekä eliöstön että ihmisen kannalta olosuhteiden äkillinen ja epätoivottava muuttuminen. Voidaan todeta, ettei mitään todellista kehitystä tapahdu, ellei luonto ehdi käsitellä ihmisen synnyttämiä jätteitä ja kasvit ehdi muodostaa uusia energiaa sisältäviä rakenteita yhtä nopeasti kuin ihmisen toiminta niitä kuluttaa. Tarvitaan ekologista tietämystä, jotta voitaisiin välttää luonnon kannalta kestävä toimintaa ja muuttaa se luonnon kanssa niin sopuointuiseksi, ettei pysyvyys vaarannu. Jokaisen päätöksen ympäristövaikutukset on arvioitava, jos halutaan ympäristön säilyvän ihmisyksilöille ja -kulttuureille elinkelpoisena. (Kestävän kehityksen käsikirja kunnille 1994, 16-17.)

Ekologista kestävyyttä on myös tiivistetty määritelmien muotoon. Rouhisen (1991, 167) mukaan ekologisesti kestävä kehitys edellyttää, että kehitys on sopusoinnussa ekologisten prosessien, biologisen monimuotoisuuden ja biologisten luonnonvarojen säilymis- ja ylläpitoperiaatteen kanssa. Brownin ym. (1987) mukaan ekologinen kestävyys käsittää luonnon biologisten prosessien ja ekosysteemien jatkuvan toimivuuden ja tuottavuuden. Pitkällä aikavälillä ekologinen kestävyys edellyttää biologisen monimuotoisuuden ja geneettisten luonnonvarojen suojelua ja säilyttämistä. Lyhyellä aikavälillä luonnollinen muuntelu on usein välttämätöntä ekosysteemin pitkän aikavälin kestävyydelle. (Brown ym. 1987.)

Suomen kestävä kehityksen toimikunnan mukaan ekologisesti kestävä kehityksen perusehtona on luonnon monimuotoisuuden säilyttäminen, ihmisen aineellisen ja taloudellisen toiminnan sopeuttaminen luonnon sietokykyyn ja maapallon luonnonvaroihin. Tärkeiksi ratkaisuksi tähän pääsemiseksi toimikunta esittää ympäristöystävällisemmän teknologian kehittämistä ja käyttöönottoa sekä kuluttajien tottumusten, elämäntapojen ja arvostusten muuttumista. (Viisi vuotta Riosta 1997.)

Mannermaan (1993) mukaan ekologisesti kestävä kehitys liittyy ensisijaisesti ihmisen ja luonnon väliseen aineelliseen suhteeseen. Tärkeää on kiinnittää huomiota siihen, kuinka paljon ja millä tavalla ihminen ottaa luonnosta ainetta käyttöönsä, miten aine prosessoidaan tuotteiksi ja miten palauttaminen takaisin luontoon hoidetaan. Ekologisesti kestävässä kehityksessä ihmisen suhde luontoon voi aineellisessa mielessä jatkua periaatteessa loputtomiin, ilman pysyviä ympäristövaikutuksia. Mannermaan mielestä ekologinen kestävyys asettaa reunaehdot sille, mitä voidaan tehdä, mutta ei kerro oikeastaan mitään siitä, mitä pitäisi tehdä. Hänen mukaansa on siis väärin ajatella, että ekologisesti kestävä kehityksen ajatus ja sen tutkiminen tuottaisivat yhteiskunnallisia ratkaisuja, joita tulevaisuudessa voisi soveltaa "hyvää" yhteiskuntaa rakennettaessa. Mannermaan tulevaisuusskenaariossa yhteiskunnan on pakko noudattaa kestävä kehityksen uraa. Hänen mielestään muunlaisten yhteiskuntien olemassaolo ei tule olemaan edes mahdollista. (Mannermaa 1993a, 4.)

3.1.2 SOSIAALINEN JA KULTTUURINEN KESTÄVYYS

Kestävän kehityksen ekologinen ulottuvuus tukee sosiaalista ja kulttuurista ulottuvuutta siten, että se luo ihmisen elämälle ympäröivän luonnon taholta puitteet, jotka osaltaan mahdollistavat yksilön henkisen hyvinvoinnin. Sosiaalinen ja kulttuurinen kestävyys tarkoittavat sellaisen hyvän elämän vision luomista, jossa ei tärkeintä ole jatkuva kulutuksen lisääminen, vaan yhteiskunnan henkisen kehityksen, tasa-arvon ja yhteenkuuluvuuden edistäminen. Tämän toteuttamiseksi tarvitaan vuoropuhelua yhteiskunnan kaikilla tasoilla ja niiden välillä. Kulutus- ja tuotantotottumusten muuttamiseksi ekologisesti kestäviksi tarvitaan luovuutta ja mahdollisuuksia uusiin yksilöllisiin ja yhteisöllisiin ratkaisuihin. Elämisen perusedellytyksistä on huolehdittava: jos toimeentulo ei ole riittävä, ei jaksakaan kantaa huolta saamaan norpan säilymisestä tai kierrätyksestä omalla kohdallaan. Eri väestöryhmien ja ikäryhmien väliseen tasa-arvoon on myös kiinnitettävä huomiota. (Kestävän kehityksen käsikirja kunnille 1994, 18.)

Rouhinen (1991) muotoilee sosiaalisen kestävyuden edellyttävän sitä, että kehitys lisää ihmisten omaa elämänhallintaa sekä ylläpitää ja vahvistaa heidän yhteisöllistä identiteettiään. Sosiaalinen kestävyys korostaa tasavertaisten ihmisten kansalaisyhteiskunnan rakentamistarvetta. Sosiaalinen puoli kestävä kehityksen ajattelussa on selvästi jäänyt ekologisen ja taloudellisen varjoon ja kovin vähälle erittelylle. Paljon ei ole pohdittu, kuinka ”sosiaalinen” voidaan yhdistää ympäristöteemaan ja kääntäen kuinka ”ympäristö” sosiaalinen -teemaan. Rouhinen näkee yhteiskuntatutkimuksen tulevaisuuden haasteeksi sen selvittämisen kuinka sosiaalinen eli kansalaisyhteiskunnan taso saadaan mukaan kestävä kehityksen projektiin. (Rouhinen 1991, 169.) Kestävän kehityksen kuntaprojekti itse asiassa otti haasteen osittain vastaan ja etsi toimintatapoja tämän toteuttamiseksi käytännön tasolla. Kuntapainotteisessa kokeilussa tulokset kolmannen sektorin osalta jäivät varsin vähäisiksi: muutaman kunnan kokeilun ulkopuolella syntyneen toiminnan ja tempauksen varaan.

Rouhisen (1991) mukaan kulttuurinen kestävyys edellyttää sitä, että kehitys on sopusoinnussa siihen osallistuvien ja osallistettavien ihmisten kulttuurin ja arvojen kanssa. Kulttuurinen kestävyys koskee erityisesti kehitysyhteistyötä, Suomen omaa sisäistä aluepolitiikkaa ja varsinkin sen yhdyskunta- ja paikallistasoa. Kehitysyhteistyössä on kysyttävä, onko sitä harjoitettava vain niiden tahojen kanssa, joilla on samantyyppinen käsitys kehityksestä ja tarpeista kuin meillä vai myös

niiden kanssa, joiden ajattelun ymmärtäminen vaatii pitkäjänteistä tutkimusta ja yhteistyötä sekä kompromisseihin myöntymistä ja erilaisuuden hyväksymistä sekä suvaitsevuutta. Kulttuurisen kestävyuden etsinnässä on hyvin tärkeä kuntakokeilun lähtökohta miettiä, kuinka Suomen maaseutu, kunnat ja paikallisyhteisöt voivat omista lähtökohdistaan käsin osallistua kestävä kehityksen rakentamiseen ja vakiinnuttamiseen toimintakäytännöissään. (Rouhinen 1991, 169-170.)

Kestävä kehityksen sosiaalinen ulottuvuus sisältää ihmisten elämälleen asettamat päämäärät ja hyvinvointitavoitteet. Se sisältää myös ihmiset yksilöinä ja ihmisten väliset suhteet monenlaisissa muodoissa (yhteisöt, uskonnot, kulttuurit jne.). Ihmisten käsitykset hyvinvoinnista ja tavoitteet muotoutuvat ja muodostetaan suhteessa muihin ihmisiin ja erilaisten arvokäsitysten mukaan. Sosiaalisessa ulottuvuudessa voidaan katsoa olevan loppujen lopuksi perusta ekologisen kestävyuden saavuttamiseksi, sillä tavoitteiden realistisuus ekologisen kestävyuden kannalta määrää kehityksen suunnan. (Muukkonen 1992, 126.)

Brownin ym. (1987) mukaan sosiaalinen kestävyys sisältää ihmisten perustarpeiden (ravinto, vesi, suoja) ja korkeampien yhteiskunnallisten ja kulttuuristen tarpeiden (turvallisuus, vapaus, työpaikka, koulutus, virkistys) jatkuvan tyydyttämisen. Kestävään kehitykseen voidaan ottaa erikseen myös yhteiskunnallinen näkökulma. Lindnerin (1995) mukaan yhteiskunnallinen kestävyys edellyttää vaurauden ja maanomistuksen oikeudenmukaista jakamista sekä työllisyyden ja tulojen lisäämistä.

Suomen kestävä kehityksen toimikunta määrittelee yhteiskunnallisesti tai sosiaalisesti kestäväksi kehityksen, joka turvaa aktiivisen toiminnan kautta hyvinvoinnin tasapuolisen jakaantumisen, kansalaisten perustarpeiden tyydyttämisen ja perusoikeuksien toteutumisen sekä antaa kaikille ihmisille mahdollisuuden tasa-arvoiseen osallistumiseen ja vastuunottoon päätöksenteossa omassa maassa ja maailmanyhteisössä. Toimikunnan mielestä globaalisesti tärkeä köyhyyden poistamisen tavoite voi toteutua vain sosiaalisesti kestävä kehityksen kautta. Kulttuurisesti kestävä kehitys taas mahdollistaa ihmisten eettisen kasvun, vapaan henkisen toiminnan sekä kulttuurien moninaisuuden säilymisen ja kehittymisen sukupolvesta toiseen. Kulttuurin tehtävä on lajien kannalta tärkeän tiedon löytäminen, säilyttäminen ja siirtäminen seuraaville sukupolville, yksilöllisen vapauden ja ihmisoikeuksien puolustaminen ja vaaliminen sekä globaaliin eettiseen tietoisuuteen ja vastuuseen kasvattaminen. (Viisi vuotta Riosta 1997.)

Mannermaa sen sijaan näkee sosiaalisen ja kulttuurisen kestävyden käsitteet jo käsitteinäkin ongelmallisina. Hänen mielestään ne ovat kestävä kehityksen käsitteen väärinkäyttöä. Mannermaan mukaan on tarkoituksenmukaista rajata kestävä kehityksen ajattelu ja termin käyttö koskemaan nimenomaan ihmisen ja luonnon välistä vuorovaikutusta eli ekologisesti kestävä kehityksen kysymyksiä, ekosysteemien kantokykyä sekä ihmisen ja luonnon välistä aineellista suhdetta. Mannermaa lähtee siitä, että ilman elävää luontoa ei ole tulevaisuutta sen enempää ihmisellä kuin yhteiskunnallakaan. Ensin tulee luonto, sitten ihminen ja alinta hierarkiatasoa edustaa yhteiskunta. Tämä hierarkia on kääntynyt pääläelle länsimaisessa ajattelussa. Luonto on ollut vähämerkityksellisin, sen olemassaoloa on tuskin huomattu. Tärkeimmässä asemassa on ollut yhteiskunta, jonka järjestelmillä ja instituutioilla on kaitsettu ja huolehdittu ihmisistä. Mannermaan mielestä kestävä kehityksen tulisi lähteä siitä tosiasista, että ihminen ja yhteiskunta tarvitsevat luonnon ollakseen olemassa, luonto taas ei ihmistä ja yhteiskuntaa tarvitse. Mannermaan mielestä kulttuurinen ja sosiaalinen kestävyys ovat kauhea ajatus tai kielellinen virhe. (Mannermaa 1993b, 156-166.)

3.1.3 TALOUDELLINEN KESTÄVYYS

Taloudellisen toiminnan ensisijainen tehtävä kuntakokeilun loppuraportin mukaan on keskeisten aineellisten elinedellytysten, kuten ravinnon, lämmön ja suojan hankkiminen. Taloudellisella toiminnalla vaikutetaan kestävä kehityksen muihin ulottuvuuksiin eli ekologiseen ympäristöön ja sosiaaliseen ja kulttuuriseen elämään. Toimintaa voidaan pitää taloudellisesti kestävä vain, jos sen ekologiset, kulttuuriset ja sosiaaliset vaikutukset eivät pitkällä aikavälillä vaaranna elinedellytysten tasapuolista saatavuutta. Kuntien päättäjät toimivat kuntansa etujen ja kestävä kehityksen periaatteiden vastaisesti, jos he tekevät ratkaisuja, jotka lyhyellä aikavälillä näyttävät taloudellisilta, mutta jotka pitkällä aikavälillä aiheuttavat huomattavia kustannuksia. Kestävä kehitys edellyttää talouden hoidossa kokonaisnäkemystä, jossa yhteiskunnallisten arvojen läsnäolo tunnustetaan ja huomioidaan. Tämä on tehtävänä vaikea, sillä ympäristöarvojen yksiselitteinen mittaaminen on mahdotonta. Ne perustuvat aina arvostuksiin, joita vallitseva talouskäytäntö ja -teoria ovat kykenemättömiä käsittelemään ja huomioimaan. (Kestävä kehityksen käsikirja kunnille 1994, 20-21.)

Tutkijat ovat monta mieltä siitä, millaista on taloudellinen kestävyys. Barbier (1987) korostaa, että taloudellinen kestävyys syntyy kolmen systeemin vuorovaikutuksesta: biologisen- ja resurssisysteemin, taloudellisen systeemin ja sosiaalisen systeemin. Jotta taloudellinen kehitys olisi kestävä, tulee sen pyrkiä toimivaan ja tasapuoliseen vuorovaikutukseen näiden kolmen järjestelmän välillä. (Barbier 1987, 109.) Taloustieteilijöiden näkemykset taloudellisesta kestävyydestä voi karkeasti jakaa kahteen eri "koulukuntaan". Toinen katsoo, että talouden kasvu on väistämätön seuraus väestön kasvusta, teknologisista innovaatioista sekä ihmisten voitonhaluisuudesta. Toinen taas on sitä mieltä, että termodynamiikan toinen laki ja entropian käsite tekevät jatkuvasta taloudellisesta kasvusta mahdottomuuden. (Brown ym. 1987, 716.)

Rouhisen (1991) mukaan taloudellinen kestävyys edellyttää sitä, että kehitys on taloudellisesti tehokasta (ylläpito- ja palvelutehokasta) ja että se on jakovaikutuksiltaan oikeudenmukaista sukupolven sisällä ja sukupolvien välillä. Willbergin (1993) mielestä taloudellisen toiminnan sosiaaliset ja ekologiset seuraukset pitää tiedostaa nykyistä paremmin ja sisällyttää osaksi kansan-, yritys- ja kotitalouksien kirjapitoa, mikäli mielitään toteuttaa kestävää taloutta. Bruttokansantuote, johon nykyinen kansantalouden tilinpito perustuu, sisältää ympäristön kannalta selkeitä vääristymiä. Niinpä esimerkiksi suuri öljyvahinko kasvattaa BKT:ta ja väittää näin virheellisesti hyvinvoinnin lisääntyneen. BKT-ajattelu perustuu vallitsevaan uusklassiseen taloustieteeseen, joka sivuuttaa yhteiskunnalliset arvo- ja valtakysymykset ja luottaa markkinoiden kykyyn ratkaista ongelmat. Sen sijaan niin sanotut institutionalistit eivät hyväksy uusklassista ajattelua, vaan painottavat päätöksenteossa aina esiintyvän eturistiriita-, arvo- ja valtakonflikteja. He etsivät taloustieteeseen kokonaisnäkemystä, jossa yhteiskuntatieteellisten arvojen läsnäolo tunnustettaisiin. (Willberg 1993, 103.) Esimerkiksi Turtiainen (1991), joka on institutionalismin kannattaja, mielestä kehitystä ei pidä jättää markkinavoimien armoille, vaan sitä on suunniteltava niin kansallisella kuin globaalilla tasolla. Hänen mielestään vain sellainen markkinakilpailu tulisi hyväksyä, jossa markkinat toimivat kansallisen suunnittelun puitteissa ja jossa ne on korjattu siten, että toiminnan aiheuttamat negatiiviset ekologiset ja sosiaaliset vaikutukset on sisäistetty. (Turtiainen 1991).

Kunnissa tehdään taloudellisesti erittäin merkittäviä ratkaisuja. Muun muassa maamme vuotuisista julkisista hankinnoista kunnat tekevät kaksi kolmannelta, mikä tarkoitti vuonna 1992 arvoltaan noin 35 miljardia markkaa. Käytännön kokeilut taloudenpidon muuttamiseksi ympäristöasiat huomioon ottavaksi ovat toistaiseksi olleet vähäisiä. (Kestävän kehityksen käsikirja kunnille 1994, 21.) Willberg peräänkuuluttaakin "vihreän taloudenpidon" kehittämistä. BKT tarvitsisi rinnalleen

sellaisen mittaustavan, joka ottaa huomioon muun muassa luonnonvarojen vähenemisen ja ympäristön saastumisen. Hän ehdottaa kunnissa käyttöön otettavaksi ympäristötarkastusta (miljörevision, environmental audit). Siitä tulisi luoda väline, jonka kieltä ymmärtäisivät kaikki kuntalaiset ja jonka avulla ympäristöongelmiin voitaisiin yhteistyössä todella tarttua. Ympäristötarkastuksella on mahdollista tuoda uusia ajatuksia kunnissa vallitsevaan taloudenpitokäytäntöön. (Willberg 1993, 115-116.)

Kuntakokeilussa suurimpana uhkana kestävän kehityksen toteutumiselle kunnissa nähtiin asenteiden ohella talous. Tällä tarkoitettiin erityisesti kuntakokeilun aikana vallinnutta syvää taloudellista lamaa. Kunnissa pelättiin, etteivät resurssit riitä muuhun kuin pakollisten lakisääteisten palvelujen ja toimintojen turvaamiseen. Kuntakokeilussa haastatelluista valtaosan mielestä kestävän kehityksen perusta ja edellytys on juuri talouskysymysten onnistunut hoitaminen. Muutama vastaaja oli kuitenkin sitä mieltä, että kestävä kehitys on jokapäiväistä toimintaa, eikä vaadi ylimääräistä taloudellista panostusta, vaan nykyisten resurssien uudelleen kohdentamista. (Kestävän kehityksen käsikirja kunnille 1994, 21.)

3.2 KESTÄVÄN KEHITYKSEN EDELLYTYKSET

Kestävän kehityksen toteutuminen kuntien toiminnoissa edellyttää Lohi & Salmisen mukaan pelkistetysti ilmaistuna kolmen asiakokonaisuuden huomioon ottamista ja niissä vaadittavia muutoksia. Ne ovat *monialainen asiantuntija- ja viranomaisyhteistyö, kansalaisten osallistuminen sekä erittelevä vaihtoehtojen vertailu*. (Lohi & Salminen 1994, 30.)

Tarkasteltaessa kehityksen kestävyden ongelmaa, on kuten jo edellä todettiin, tärkeä huomata ekologisten, sosiaalisten ja taloudellisten seikkojen yhdistyvän varsinaiseksi ongelmakimpuksi. Sitä ei voi ratkaista pala palalta, vaan tarvitaan kokonaisuuksien tarkastelua monitieteisellä otteella. Kestävän kehityksen mukaisen suunnittelun tulisi olla eräänlainen "yhdennetty vaikutusten arviointiprosessi". Kokonaisnäkemys vaikutuksista muodostuu ja säilyy parhaiten, jos arviointiin ja suunnitteluun osallistuvat eri alojen asiantuntijat toimivat kiinteässä yhteistyössä monitieteisenä ja -ammattillisena ryhmänä. Myös tieteellinen tieto on arvosidonnaista. Siksi kestävän kehityksen suunnitteluun osallistuvien asiantuntijoiden tulisi esittää avoimesti prosessin eri vaiheissa tekemänsä

valinnat ja niiden perustelut, että niistä voitaisiin käydä julkista keskustelua. (Canter 1991.)

Kestävän kehityksen ongelmakimppu ei myöskään noudata sektoroituneen hallinnon toimialarajoja. Millään yksityisellä tai julkisella organisaatiolla ei ole yksinään täyttä vastuuta, kontrollimahdollisuutta tai asiantuntemusta kaikista kestävä kehityksen ulottuvuuksista. Hallinnonalojen päätökset ja toimet vaikuttavat toisiinsa. Sektoroitunut hallinto johtaa helposti ongelmien pallotteluun sektorilta toiselle. Tästä syystä kestävä kehitys edellyttää hallinnon sektorirajat ylittävää viranomaisyhteistyötä sekä vastuunottamista ja sen jakamista. Alusta asti eri viranomaisten pitäisi voida osallistua kestävä kehityksen suunnitteluun kunnissa. Tarvittaessa myös hallinnon hierarkkiset ja alueelliset rajat pitäisi pystyä ylittämään, sillä paikallisilla toimilla on usein alueellisia tai kansallisia vaikutuksia sekä kansallisilla toimilla kansainvälisiä vaikutuksia. (Lohi & Salminen 1994, 30-31.)

Asiantuntijasuunnittelijoiden omat tai heidän käyttämiinsä menetelmiin sisältyvät arvot eivät saisi korvata päätöksentekijöiden tai muiden kansalaisten arvoja kestävä kehitystä koskevassa päätöksenteossa. Muuten se ei ole tietoista, rationaalista erilaisten arvojen ja tietojen suhteen. Yhteiskunnan erilaisten arvojen ja tietojen tulisi voida välittyä mahdollisimman esteettömästi ja tasapuolisesti. Ristiriitoja pitäisi pystyä käsittelemään avoimesti kaikissa suunnittelu-, arviointi- ja päätöksentekoprosessin vaiheissa. (mt., 31.)

Lohen ja Salmisen mukaan Suomessa vallitsevan edustuksellisen demokratian mahdollisuudet välittää erilaisia arvoja ja tietoja paikallisissa ympäristö- ja kehityskysymyksissä ovat usein heikot. Heidän mielestään harvoin järjestettävillä vaaleilla valitut edustajat eivät ole tietoisia kansalaisten muuttuvista arvoista, toiveista ja tarpeista. Kansalaiset eivät edustajaansa valitessaan välttämättä tiedä näiden suhtautumista tiettyihin yksittäisiin päätöksentekotilanteisiin. Lisäksi edustajilla ei jokaisessa päätöksentekotilanteessa ole tarpeeksi tietoa kaikista vaihtoehtoisista toimintamalleista. Suunnittelun eri vaiheissa koko kansaa koskevia osapäätöksiä tekevät usein muut kuin kansalaisten vaaleilla valitsevat päättäjät. Näitä puutteita korjaamaan tarvitaan eri osapuolten (kansalaisten, asiantuntijoiden ja viranomaisten) mahdollisimman suoraa osallistumista. Näin päätöksentekijät ja suunnittelijat saisivat paremmin tietoa kansalaisten arvoista ja kansalaiset puolestaan enemmän tietoa päätösten perusteista ja päätöksentekijöiden arvoista. Suora osallistuminen parantaa kansalaisten mahdollisuuksia käyttää oikeuttaan kontrolloida päätöksentekijöiden toimia. Tätä pidetään yhtenä länsimaisen demokratian tärkeimmistä piirteistä. (mt., 31.) Milbrath (1989)

esimerkiksi on sitä mieltä, että juuri kansalaisten suora osallistuminen voi tehdä kestävän kehityksen suunnittelusta eri osapuolten välisen keskustelu- ja oppimisprosessin.

Kansalaisten osallistumisessa ja eri osapuolten välisessä kanssakäymisessä on tärkeää, että se tapahtuu sopivilla menettelytavoilla ja oikeaan aikaan. Eri maissa osallistumiskokemukset ovat osoittaneet, että yleisesti käytetyillä menettelytavoilla, kuten tiedotteilla, julkisilla kuulemistilaisuuksilla ja näyttelyillä voidaan kyllä välittää tietoa osapuolten välillä, mutta ne eivät mahdollista todellista vuorovaikutusta ja ristiriitojen ratkomista. Erilaiset neuvottelu-, sovittelu- ja ristiriitojenratkaisumenettelyt ovat viime vuosina yleistyneet esimerkiksi monien maiden YVA-käytännöissä (ks. esim. Susskind 1983; Bingham 1986.) Niillä uskotaan saatavan aikaan aitoa kanssakäymistä ja kansalaisten aktiviteetin kasvavan enemmän kuin edellä mainituilla perinteisillä keinoilla.

Paikallistason toiminnalla ja kansalaisten osallistumisella valmisteluun on merkittävä vaikutus kestävän kehityksen toteutumiselle. Osallistumisella voidaan parantaa paikallisten lähtökohtien ja kansalaisten näkemysten huomioon ottamista etsittäessä kestävän kehityksen kannalta tarpeellisia muutoksia. Paikallisyhteisöt ovat myös tärkeitä painostusryhmiä. Niiden oma kehityksen kestävyysnäkökulma on tärkeä kehityksen moottori. Paikallisagenda 21 -ohjelma yksi lupaavimmista keinoista edistää paikalliskehitystä. Sen tavoitteena on kansalaisyhteiskunnasta lähtevä prosessi, jossa yhdistyvät taloudelliset, ympäristölliset ja sosiaaliset näkökohdat. Suomessa 90 kuntaa on aloittanut paikallisagendatoiminnan. (Viisi vuotta Riosta 1997, 12-14.)

On todettu, että mitä aikaisemmassa vaiheessa kansalaiset voivat osallistua suunnitteluprosessiin, sitä paremmat mahdollisuudet on arvokeskusteluun ja ristiriitojen sovitteluun. Merkittäviä arvosidonnaisia valintoja tehdään yleensä heti suunnittelun alkuvaiheessa, kun määritellään tavoitteita, rajataan vaihtoehtoja ja vaikutuksia sekä mietitään, millä tavoin vaikutusten arviointi ja vertailu toteutetaan. Jotta osallistuminen olisi tasa-arvoista ja mielekästä, tulisi osallistujaryhmillä olla kutakuinkin yhtäläiset mahdollisuudet ja voimavarat osallistua ja tuottaa tietoa. Näiden mahdollistamiseen on kiinnitettävä erityistä huomiota. Esimerkiksi osallistumismahdollisuuksia voidaan parantaa tiedottamalla suunnittelusta avoimesti ja ymmärrettävästi, tukemalla taloudellisesti eri osallistujaryhmien tiedonhankinta ja -tuottamismahdollisuuksia, kiinnittämällä huomiota osallistumisjärjestelyjen aikaan ja paikkaan sekä käyttämällä ymmärrettävää ja havainnollista kieltä ja materiaalia. (Lohi & Salminen 1994, 32.)

Kestävän kehityksen ongelmia koskeviin suunnittelu- ja päätöksentekotilanteisiin on todettu parhaiten sopivaksi eri päätösvaihtoehtoja vertailevat niin sanotut erittelevät vertailumenetelmät. Niiden avulla voidaan kuvata vaihtoehtojen erilaiset vaikutukset ja niiden kohdentuminen. Nämä menetelmät eivät tähtää minkään yksiselitteisesti parhaan vaihtoehdon osoittamiseen, koska sellaista ei yleensä ole. Sen sijaan erittelevät vertailumenetelmät mahdollistavat vaihtoehtojen edullisuutta koskevien päätelmien tekemisen kunkin päättäjän ja kansalaisen omista arvolähtökohdista käsin. Nämä menetelmät jättävät päätöksenteon (varsinaisille) päättäjille. Ne ovat ymmärrettäviä muillekin kuin vain asiantuntijoille. Erittelevää vertailua, erityisesti toiminto- ja tavoiteanalyysiä, ovat kehitelleet esimerkiksi Söderbaum (1986) ja Leskinen (1991).

Usein käytetään vaihtoehtojen vertailussa niin sanottuja yhdisteleviä vertailumenetelmiä esimerkiksi perinteistä kustannus-hyötyanalyysiä. Ne kuitenkin antavat subjektiivisille ja epävarmoille arvioille näennäisen arvovapaan ulkoasun ja vaikeasti mitattavat ja rahamääräistettävät vaikutukset ja tulevat sukupolvet jäävät huomioitta. Niitä on myös vaikea muiden kuin asiantuntijoiden ymmärtää. (Söderbaum 1986.)

3.3 KUNTIEN KOHTAAMIA ONGELMIA

Kestävä kehitys termin monitahoisuus, tulkinnanvaraisuus ja laajuus ovat tuottaneet kokeilukunnille ongelmia. Tämä käy ilmi muun muassa kuntakokeilun loppuraportissa kuntien arvioissa oman kokeilunsa tavoitteita ja niiden toteutumista sekä kuntakokeilun kielteisiä ja myönteisiä puolia. Lähes puolet kokeiluun osallistuneista kunnista mainitsee kielteiseksi käsitteen vierauden, monitulkintaisuuden ja abstraktiuden. Vaikeana pidettiin myös kestävän kehityksen periaatteiden soveltamista käytäntöön ja konkretisoimista niillä toimialoilla, jotka kunta oli valinnut kokeiluun. (Kestävän kehityksen käsikirja kunnille 1994, 40-49.)

Kuntaprojektin aikana haastateltiin 102 johtavaa viranhaltijaa ja luottamushenkilöä kunnissa. Haastatteluilla tutkittiin kokeilukuntien keskeisten vaikuttajien suhdetta kestävään kehitykseen niin käsitteenä kuin projektin myötä noudatettavana konkreettisena käytäntönä. Kestävän kehityksen käsite oli heille tuttu, mutta sen merkityksestä vallitsi epätietoisuus. Käsitettä pidettiin silti käyttökelpoisena ja vastakkainasetteluja lieventävänä. Melko moni vastaaja piti käsitettä

epämääräisenä ja iskulauseenomaisena. Kestävää kehitystä ei myöskään oltu kovin syvällisesti pohdittu. Tämä on pääteltävissä esimerkiksi seuraavista lainauksista: “kestävä kehitys on jatkuvaa kehittämistä”, “voidaan kehittää mitä hyvänsä” ja “kyllä meillä tahtoo kestävä kehitys pyöriä paperissa kuin paperissa tänä päivänä”. Kestävä kehitys nähtiin suppeasti, eikä käsitteen yhteyttä päätöksenteon tapaan oltu mielletty. (mt., 9, 15.)

Kuntakokeilun valtakunnallinen johto ei konkretisoinut kestävän kehityksen merkitystä. Kuntien haluttiin itse etsivän kestävän kehityksen paikalliset merkitykset. Samoin tapa, jolla merkitysten etsintä tapahtui jätettiin täysin kuntien itsensä harkittavaksi. Kokeilukunnat eivät myöskään saaneet perusteellista tietoa kestävän kehityksen problemaattisesta, arvosidonnaisesta ja ristiriitaisesta luonteesta sekä sen asettamista vaatimuksista omille projekteilleen. Kokeilukuntia vaivasi käsitteen määrittelemättömyys. Tästä johtuen kunnilla oli vaikeuksia projektiensa lähtökohtien pohtimisessa ja kokeilujen tavoitteiden muokkaamisessa kestävän kehityksen ajatusten mukaisiksi. Usea kokeilukunta valitti huomattavan määrän työskentelyaikaa huvonneen kestävän kehityksen käsitteen problematisointiin, mikä ei kuitenkaan ollut johtanut kunnollisiin lopputuloksiin. Yli puolet kokeilukunnista ilmoitti projektin jälkeenkin olevansa osittain epätietoisia siitä, mitä kestävä kehitys käytännössä tarkoittaa ja miten sitä voidaan kuntien toiminnoissa soveltaa. (Kestävän kehityksen käsikirja kunnille 1994; Lohi & Salminen 1994.) Vaikka juuri tämä oli kuntakokeilun keskeisin tavoite.

Jokainen kokeilukunta sai vapaat kädet hankkeittensa suunnitteluun, toteutukseen ja seurannan järjestämiseen. Pelisäännöt puuttuivat ja tätä kunnat kritisoivat, samoin kuntakokeilun loppuraportti. Hankesuunnitelmat jäivät suurelta osin epätäsmällisiksi. Niiden tarvetta ja tavoitetta ei osattu pohtia perusteellisesti ja avoimesti. Loppuraportista käy ilmi, että kunnilla ei ollut selkeää, perusteltua käsitystä siitä, miten niiden valitsemat hankkeet edistivät kestävä kehitystä. Kestävän kehityksen edistämiskeinovalikoima jäi yksipuoliseksi ja puutteelliseksi, kun kokonaiskuva puuttui käsitteen määrittelemättömyyden ja monitahoisuuden vuoksi. (Kestävän kehityksen käsikirja kunnille 1994.)

Kokeilujen vaikutusten seuranta ja raportointia ei oltu suunniteltu perusteellisesti. Seuranta on kuitenkin keskeinen elementti kestävän kehityksen tavoittelussa. Sen avulla saadaan tietoa sekä prosessista itsestään että tehtyjen ratkaisujen vaikutuksista. Seurannan ja raportoinnin suunnittelemattomuuden vuoksi seurannan toteutuksen taso vaihteli suuresti ja raportointi oli

epätarkkaa eikä kaiken kattavaa. Tällaisia ongelmia olisi voitu todennäköisesti vähentää sopimalla aluksi yhdessä riittävän tarkasti, mitä hankkeiden suunnittelulta, toteutukselta, seurannalta ja raportoinnilta edellytetään. (Lohi & Salminen 1994, 196).

Kestävän kehityksen toteuttaminen edellyttää kunnan toiminnoissa sektorirajat ylittävää yhteistyötä ja vuorovaikutusta eri intressipiirien välillä. Yhteistyön ja vuorovaikutuksen toimivuus vaatisi huomattavaa kehittämistyötä, jonka tulisi puuttua kunnallishallinnon rakenteisiin. Tiedonvälityksen tulisi myös parantua, jotta yhteistyöstä tulisi toimivaa eri osapuolten välillä. Kuntien nykyinen taloudellinen kriisi ei tee tätä kehittämistyötä ainakaan helpommaksi. Samoin voi laajasti käyttöön otettu tulosjohtaminen vaikeuttaa kestävän kehityksen edellyttämää yhteistoimintaa: hallinnolliset yksiköt ovat pakotettuja keskittymään oman reviirinsä puolustamiseen. Tuloksellisuusvaatimukset synnyttävät paineen nopeaan päätöksentekoon, jolloin harkitsemattomien yhden näkökulman ratkaisujen vaara on suuri. Pitkän aikavälin vaikutukset jäävät helposti huomioitta. (Kestävän kehityksen käsikirja kunnille 1994, 53-55.)

Kestävä kehitys koettiin laaja-alaiseksi ja monivaikutteiseksi, vaikeasti haltuun otettavaksi asiakokonaisuudeksi, jossa huomioitavia tekijöitä ja vuorovaikutussuhteita on paljon. Siksi osan kokeilukunnista mielestä kolmen vuoden mittainen projekti oli vielä liian lyhyt vaikuttamaan pysyvästi ihmisten asenteisiin ja toimintatapatottumuksiin. Projektin jatkoksi toivottiin prosessia vakiinnuttamaan kestävän kehityksen toimintamuodot osaksi kunnallista toimintamallia. Moni kokeilukunta (esimerkiksi Sumiainen ja Padasjoki) piti ongelmallisena projektinsa paisumista pullataikinan tavoin: kokeilun toimenkuvasta tuli liian laaja. Kunnat kokivat hankkeensa myös vielä keskeneräisiksi. Monen kunnan hankkeet olivat sen kaltaisia, että kokeilun vaikutukset tulevat näkyviin vasta pidemmällä aikavälillä. Prosessimuotoisen työskentelyn arveltiin turvaavan projektia paremmin alkuun saatujen muutosten edelleen kehittymisen ja jatkuvuuden. Kestävän kehityksen prosessin uskottiin myös auttavan paremmin näkemään projektin vahvuudet ja heikkoudet sekä korjaamaan tehtyjä virheitä. (Lohi & Salminen 1994.) Osa kokeilukunnista on jatkanutkin projektiaan varsinaisen valtakunnallisen kuntakokeilun loputtua. Esimerkiksi Sumiaisissa on vuoden 1994 alusta toiminut Sumiaisten kehittämisprojekti, joka on jatkoa kestävän kehityksen projektille. Padasjoella taas kestävän kehityksen jatkuminen kunnassa on tarkoitus turvata erityisellä Kestävän Kehityksen Säätöillä. Jatkoprojektien ongelmana on kuitenkin ollut varojen ja henkilöresurssien puute.

3.4 KRITIIKKIÄ KUNTIEN HANKKEITA KOHTAAN

Kuntakokeilun loppuraportissa ja muissa sitä koskevissa tutkimuksissa on esitetty purevaakin kritiikkiä kokeilukuntien hankkeita ja työskentelyä kohtaan. Lohi & Salmisen mielestä yksikään kokeilukunta ei esittänyt kokeiluun lähtemistä koskevien päätösasiakirjojen mukaan selkeitä perusteluja projektiin osallistumisen tarpeellisuudesta. Mikään kunta ei esittänyt osallistumisen tärkeimmäksi perusteeksi tarvetta muuttaa merkittävästi kunnan kehityssuuntaa. (Lohi & Salminen 1994.) Onko tämä merkki kuntien kehityksen kestävydestä vai sokeudesta nähdä oman kehityksensä kestävämmä? Mitkä sitten mahtoivat olla syyt kyseiseen kokeiluun mukaan lähtemiselle? Mitä kunnat toivoivat kokeilun muuttavan kunnassaan? Loppuraportin mukaan ristiriidoista jo projektin aloituksesta päättämisessä on esimerkkinä Helsinki, jonka johtajisto ja kaupunginhallitus eivät pitäneet kokeiluprojektia hyvänä tapana edistää kestävästä kehitystä. Kuitenkin Helsinki päätti osallistua projektiin siksi, ettei se vaatinut taloudellisia uhrauksia. (Lohi & Salminen 1994, 189.)

Kunnissa ei myöskään järjestetty aluksi hankkeen tarpeesta ja tavoitteista laajaa julkista keskustelua. Näyttääkin siltä, että kuntien oman projektijohdon mielestä tärkeämpää oli varmistaa mahdollisimman monipuolinen hankevalikoima kokeilulle kuin saada kunnassaan aikaan perusteellinen keskustelu siitä, mikä kunnan kehityksen kestävyden kannalta olisi eri tahojen mielestä tärkeintä. Myös hankkeiden tavoitteet olivat hyvin vaihtelevia. Yleistä näytti olleen tavoitteiden määrittelyminen niin epämääräisesti, että niiden toteutumista oli jälkikäteen vaikea todeta. Selkeitä määrällisiä tai ajallisia tavoitteita ei hankkeille juuri ollut asetettu. Lisäksi hankkeet tähtäsivät enemmänkin kehityksen aiheuttamien haittojen lieventämiseen kuin kehityksen suunnan olennaiseen muuttamiseen. Vaikutti jopa siltä, että usein kestävä kehitys oli tulkittu vain kunnan normaalien ympäristönsuojelu- ja suunnittelutoimien hoitamiseksi vanhalla tutulla tavalla. (mt., 189-190.)

Kestävän kehityksen käsite oli määritelty kunnan kannalta vain muutamissa kunnissa. Näissäkään sillä ei ollut käytännön toimintaa ohjaavaa merkitystä tai sen toteutumista oli vaikea seurata epämääräisen tai tulkinnanvaraisen määrittelyn vuoksi. Kestävän kehityksen käsitteen arvosidonnaisuutta ja ristiriitaisuutta ei oltu erityisemmin otettu huomioon hankkeiden tavoitteita tai käsitettä määriteltäessä. (mt., 190.)

Kuntalaiset olivat hankkeissa enimmäkseen vain tiedon vastaanottajia. Kuntalaisten osallistumisen vähäisyys suuressa osassa kokeiluja merkitsi sitä, että erilaiset arvot ja käsitykset kestävästä kehityksestä eivät voineet kovin hyvin välittyä hankkeiden suunnitteluun ja päätöksentekoon. Ei siis voida arvioida, miten hankkeet vastasivat kuntalaisten erilaisia käsityksiä kestävä kehityksen vaatimista toimista. (mt., 191-192.)

Kunnissa ei myöskään ennalta arvioitu kestävä kehityksen hankkeen kokonaisvaikutuksia, eikä järjestetty kattavasti niiden seuranta. Kestävä kehityksen toimien valinta ei perustunut erilaisten toimintavaihtoehtojen vaikutusten järjestelmälliseen arviointiin ja vertailuun. Moniulotteisen ja -vaikutteisen kestävä kehityksen etsintä kunnissa asetti paljon vaatimuksia niiden suunnittelu- ja päätöksentekokäytännöille. Kuitenkin kestävä kehityksen kuntaprojekti näytti vaikuttaneen melko vähän näihin käytäntöihin. Suuri osa hankkeista oli kuntien normaalia toimintaa, johon kuntaprojekti ei juuri ollut vaikuttanut. (mt., 193-194.)

3.5 HANKAUSKOHDAT TIIVISTETYSTI

Suurimpana syynä tyytymättömyyteen kuntakokeilua kohtaan sekä kokeilukuntien että kokeilun valtakunnallisen johdon taholta näyttää olevan odotusten, lähtökohtien ja tavoitteiden kohtaamattomuus. Kokeilun johdon ajatuksena oli antaa kuntien itsensä vapaasti päättää minkälaisia asioita ja toimialoja ne halusivat sisällyttää kokeiluihinsa. Johto luotti kuntien luovuuteen kestävä kehityksen käsitteen muokkaamisessa ja käytännöllistämässä omaan kuntaansa sopivaksi. Kokeilujohto ei halunnut rajoittaa kuntien mahdollisuuksia tarjoamalla valmiita ratkaisuja tai malleja kestävä kehityksen etsintää varten. Tämä aiheutti kunnissa epätietoisuutta kuntakokeilun tavoitteista ja jo alussa kuntien oli vaikea suunnata kokeilunsa tiettyihin toimintoihin kunnassaan. Niinpä lähtökohdat jäivät liian yleiselle tasolle, eikä konkreettisia, näkyviä tuloksia syntynyt kokeilun aikana.

Suurin osa kunnista lähti mukaan kokeiluun, koska sen arveltiin olevan melko vähätöinen, hoituvan normaalin virantoimituksen ohessa ja olevan taloudellisesti kannattava. Kokeilun kautta kunnat saivat käyttöönsä varoja, jotka ne saattoivat käyttää suhteellisen itsenäisesti parhaaksi katsomallaan tavalla. Hankeideoista suurin osa olikin kunnan suurimmista "puutteista" lähteviä.

Raha käytettiin normaaliin kunnallispoliittiseen tapaan sellaisiin toimintoihin, joihin kaivattiin ylimääräistä rahoitusta. Kuntien hankkeet eivät lähteneet tarpeesta muuttaa joitakin kunnallisen toiminnan osa-alueita kestävän kehityksen mukaisiksi, vaan rahavarat käytettiin sinne minne varoja kipeimmin tarvittiin. Tämäkin oli yksi syy siihen, etteivät kunnat kyenneet perustelemaan, miksi juuri niiden valitsema toimiala tarvitsisi kestävän kehityksenmukaista toimintaa. Todelliset kestävän kehityksen käytännöt eivät monessakaan tapauksessa näkyneet kokeilun päätyttyä. Kestävän kehityksen periaatteet jäivät usein reunamerkinnoiksi ja näennäiseksi kaunisteluksi “että olisi jotain ympäristöystävällistäkin saatu aikaan”.

Kestävän kehityksen teoreettinen ja myös käytännön määrittely oli liian vaikea pala kunnille. Kestävä kehitys yhdistettiin yleisesti sen tunnetuimpaan määritelmään eli Brundtlandin kestävään kehitykseen. Tämä taas ei globaalin lähtökohtansa ja kompromissitavoitteidensa vuoksi ole toimiva ratkaisu niin rajatuissa ja kooltaan pienissä yksiköissä kuin suomalaisissa kunnissa. Brundtlandin raportti on varsin yleistasonen eikä se antanut kunnille riittäviä eväitä niiden kokeiluja varten. Tuloksena oli paljon aikaa niellyt teoreettinen pohdinta, joka ei johtanut kuntien omiin, käytäntöön soveltamiskelpoisiin määritelmiin. Tästä johtuen kokeilukunnat eivät osanneet määritellä, miten niiden valitsemat hankkeet soveltuvat kestävän kehityksen periaatteisiin ja miten kestävän kehityksen ajatuksia voisi niissä toteuttaa. Kokeilun valtakunnallinen johto päätteli tästä “tuloksettomuudesta”, että kunnissa ei oltu pohdittu kestävää kehitystä lainkaan.

Valtakunnallinen johto oli tykönään asettanut kuntakokeilulle tietyt tavoitteet, jotka olivat ennakoarvioita siitä, mitä kestävän kehityksen toteutuminen kunnissa edellyttää. Kunnille niitä ei kuitenkaan kerrottu. Niinpä näiden tavoitteiden toteutuminen jäi heikohkoksi. Kuntien aikaansaamat muutokset jäivät ikään kuin odotettujen tulosten varjoon siten, että kun johdon odotukset eivät täyttyneet, ei huomattu kuntien aikaansaamia odotetusta poikenneita tuloksia. Kunnat pyrkivät toteuttamaan kuntakokeilujaankin samoilla menetelmillä, joilla kunnallishallinnossa yleensäkin päätöksiä tehdään ja toteutetaan. Kestävä kehitys olisi kuitenkin vaatinut toteutuakseen uudenlaista sektorirajat ylittävää yhteistyötä kunnan organisaation sisällä ja viranhaltijoiden ja kuntalaisten välillä. Kun tämä jäi suurelta osin kankean byrokratian ja projektin lyhyen kestoajan tähden toteutumatta, ei kestävä kehitys muuttunut sanoista tekoihin. Kestävä kehitys vaatii ympäristön huomioon ottavan ajattelun ja käytäntöjen juurtumista koko kunnan toimintaan sekä kokonaisuksikön että yksittäisten kuntalaisten tasolla. Muuten se jää toteutumatta ja näkymättä. Olisiko kokeilujohdon pitänyt antaa kunnille selkeämmät tavoitteet ja edes löyhä kehys, jonka

puitteissa kuntien olisi ollut helpompi suunnata kokeilujaan ja sisäistää se, mitä niiltä odotettiin?

Ajallisesti projekti oli liian lyhyt. Kunnat alkoivat päästä vasta vauhtiin pitkän ja ristiriitaisen pohdinnan jälkeen, kun kokeilu oli jo ohi. Näkyvät tulokset jäivät näin syntymättä. Monella kunnalla oli kyllä halu jatkaa kokeilua, mutta resurssien puute ja rahapula valtion säästö päätösten ahtaalle ajamissa kunnissa estivät jatkoprojektien tai -prosessien toteutumisen. Kestävä kehitys vaatii toteutuakseen laaja-alaisia muutoksia niin yksilön kuin kunnan elämässä tai elämäntavassa. Nämä taas muuttuvat varsin hitaasti. Kuntakokeilu oli ikään kuin hyvä alku, joka vaatisi lisätoimenpiteitä ja jatkuvuutta asetettujen tavoitteiden eli kestävän kehityksen mukaisten muutosten aikaan saamiseksi suomalaisissa kunnissa. Kuntakokeilu opetti paljon niin virheillään kuin onnistumisillaankin muille kunnille ja tahoille. Johdetun projektin loputtua jää pallo ja vastuu päättäjille, viranhaltijoille ja yksittäisille ihmisille jatkuvatko elintavat ja toimintatottumukset entisenlaisina vai onko kestävä kehitys saanut pysyvän jalansijan suomalaisessa arkielämässä.

3.6 VALTAKUNNALLISEN KOKEILUN JOHTOPÄÄTÖKSET

Kuntakokeilun johtopäätöksissä todetaan kestävän kehityksen kunnallishallinnossa liittyvän päätöksentekoon: sekä ratkaisun sisältöön että tapaan, jolla ratkaisuun on päädytty. Näiden yhteys toisiinsa on siinä, että tapa vaikuttaa sisältöön ja päätöksen sisällöstä riippuu sen vaikutus ympäristöön. Kestävän kehityksen ajattelun mukaan päätöksenteon pohjaksi on saatava mahdollisimman laajasti erilaisia näkemyksiä, yhtä totuuttahan ei ole. Vaihtoehtojen selvittäminen ja vaikutusten arviointi on keskeinen osa sen kaltaista suunnittelu- ja valmistelutyötä, jota kestävä kehitys päätöksenteolta edellyttää. Keinoja tämän toteuttamiseksi ovat asiantuntija- ja viranomaisyhteistyön lisääminen sekä edustuksellisen demokratian täydentäminen suoran osallistumisen edellytyksiä parantamalla. (Kestävän kehityksen käsikirja kunnille 1994, 5.)

Kunnallisessa päätöksenteossa ekologinen näkökulma sivuutetaan usein valitsemalla se mikä on tämän hetkisen tietämyksen valossa talouden kannalta lyhyellä tähtäyksellä edullisinta. Kestävä kehitys vaatiikin ekologisen näkökulman tuomista mukaan päätöksentekoon taloudellisen ja sosiaalisen tarkastelun rinnalle. Se mikä on ekologisesti kestävää ei aina ole taloudellisesti edullisinta. Näkökulmien väliset ristiriidat on tuotava selkeästi esiin päätöstä perusteltaessa ja

valmisteltaessa. Kestävän kehityksen käsitettä ei myöskään pitäisi käyttää ilman riittävää täsmennystä siitä, mitä sillä kulloisessakin tilanteessa tarkoitetaan. (mt., 5.)

Toimintatapojen muuttaminen edellyttää asenteiden muutosta suhtautumisessa ympäristöön, yhteiskunnalliseen päätöksentekoon ja toisiin ihmisiin. Muutosvaatimus koskee kaikkia yhteiskunnan jäseniä. Kuntakokeilussa niiden kuntien hankkeet, joissa ympäristötoimen ulkopuoliset avainhenkilöt olivat hankkeeseen aidosti sitoutuneita, onnistuivat parhaiten. Pelkkä ympäristötoimen innostus ei riitä muuttamaan kunnan tapaa toimia. Yhteistyön on oltava sektorirajat ylittävää. Kunnan viranhaltijoilla ja luottamushenkilöillä täytyy olla kykyä ja halua tehdä yhteistyötä hallinnon sisällä ja sen ulkopuolella. Heillä on myös oltava halu ja kyky hallinnolliset rajat ylittäen tarkastella yhtä kuntaa laajempia kokonaisuuksia. (mt., 5.)

Päätettävän asian merkittävyys ratkaisee päätöksenteossa noudatettavan toimintatavan. Vaihtoehtoja selvitetessä on tehtävä yhteistyötä niiden kanssa, joihin vaikutukset kohdistuvat. Raskasta arviointimenettelyä ei läheskään aina kannata käynnistää, mutta vaikutuksiltaan pienempiäkin ratkaisuja tehtäessä on hyvä käyttää luovaa ajattelua. Ratkaisumalli on etsittävä tilanteen mukaan käytettävissä olevaa tietoa soveltaen. Seuranta on päätöksenteon tärkeä osa. Seurannalla varmistetaan toiminnan olevan päätösten mukaista ja saadaan tietoa toteutuneesta todellisuudesta. Kestävä kehitys edellyttää kykyä muuttaa toimintaa, jos seurannalla osoitetaan vaikutusten poikenneen ennakoidusta. On lisäksi muistettava esimerkin vahva voima. Kunnan täytyy ensin pystyä ottamaan toiminnassaan huomioon kestävän kehityksen näkökulma ennen kuin se voi vaatia samaa muilta. (mt., 5.)

Suomen Akatemia (Kestävän kehityksen tutkimusohjelma 1990) tiivistää kestävässä kehityksessä tavoitteeksi löytää tasapaino taloudellisesti mahdollisen, sosiaalisesti hyväksyttävän ja ekologisesti kestävän kehityksen välillä. Näistä tavoitteista syntyy kestävän elämän käsite. Se ei kuitenkaan ole yksiselitteinen termi. Sen määrittely vaatii ihmisten omia valintoja ja käsityksiä kelvollisen elämän edellyttämästä aineellisesta ja henkisestä hyvinvoinnista. Tässä määrittelyssä on vaikea välttää konflikteja ja ristiriitoja. (Kestävän kehityksen käsikirja kunnille 1994, 9-10).

Kestävässä kehityksessä voidaan nähdä olevan kysymys sekä yksittäisten ihmisten erilaisten näkemysten että koko yhteiskunnan eri lohkojen yhteen sovittamisesta. Tämä vaatii toimintatapoja, jotka edesauttavat ristiriitojen ratkaisemista ja luovat edellytyksiä asioiden kokonaisvaltaiselle ja

monipuoliselle tarkastelulle ja toteutukselle. Uusien toimintatapojen omaksuminen edellyttää muutosta erityisesti päätöksenteossa ja sen tavassa. On kyse siitä minkä sisältöisiä ratkaisuja tehdään ja millaisella menettelyllä niihin päädytään. Yksittäiset päätökset eivät sellaisenaan ole kokonaisuuden kannalta merkittäviä, mutta niiden vaikutusten yhdistyessä voivat seuraukset olla ennalta arvaamattomia. Seurausten ennakoimattomuus asettaa käyttäytymisellemme tietyn solidaarisuuden vaatimuksen. On turhaa odottaa muiden tekevän järkeviä, yhteishyödyllisiä päätöksiä, jos ei itsekään ole niitä valmis tekemään. (mt., 10.)

Kestävän kehityksen tavoittelu ei olekaan pelkkää ympäristöongelmien ratkomista, vaan sen edellyttämä solidaarisuuden vaatimus liittyy käsitteen piiriin yhteiskunnan koko toiminnan. Tarvitaan muutos yhteiskunnan tavassa toimia. Hahtolan (1991) mielestä kestävä kehitys laittaa koetukselle yhteiskunnan koko päätöksentekojärjestelmän ja sen tavan toteuttaa demokratian ideaalia.

Allardt (1991) mukaan kestävä kehitys edellyttää uutta moraalialia ja uutta todellisuuskäsitystä. Uuden moraalialin tehtävä on määritellä ympäristön kannalta poikkeava käyttäytyminen ja ympäristöririkokset niin, että ympäristörikkolialia rankaistaan ankarammin kuin nyt tehdään. Uusi todellisuuskäsitys taas auttaa näkemään ja hyväksymään sen, että tämän päivän toimintamme vaikuttaa pitkälle tulevaisuuteen. Ratkaisuja on alettava arvioimaan nykyisen lyhyen tähtäyksen päätöksenteon sijasta pitkällä tähtäyksellä. Katastrofin mahdollisuutta ei voi enää kieltää, vaan on tunnustettava sen mahdollisuus. Nykyisen toiminnan kielteiset vaikutukset elinehtoihimme on huomattava ja myönnettävä. (Kestävän kehityksen käsikirja kunnilla 1994, 11.)

Kestävän kehityksen politiikan ja toiminnan suurimmaksi ongelmaksi saattaa muodostua uskottavuus, legitimitteettiongelma: miten saada kansalaiset vapaaehtoisesti sitoutumaan vuosikymmeniä kestäviin projekteihin, elämäntapamuutoksiin ja otettujen vapauksien rajoituksiin, kun komentaa ei voi. Edessä onkin valtion ja kansalaisyhteiskunnan suhteen monin tavoin uudelleen pohtiminen kestäväen kehityksen politiikassa ja toimenpiteissä. (Rouhinen 1991, 164-165.) Eri eturyhmät pitävät tiukasti omiensa ja omien näkemyksiensä puolta, eivätkä halua luopua saavuttamistaan eduista. Tällä tavalla toimittaessa jää kokonaisueta saavuttamatta. Kunnilla on hyvät edellytykset vastata esitettyyn haasteeseen. Kunta on hallinnon tasoista lähinnä yksityistä kansalaista. Valtion ohjauksen vähentäminen lisää kuntien painoarvoa entisestään. Kysymys onkin siitä, ovatko kunnat kypsiä ottamaan haasteen vastaan? (mt., 11.) Kypsyyden kyseenalaistaa muun

muassa Sairinen (1994) havainnoillaan kuntien suunnittelun ja päätöksenteon suhtautumisesta ympäristökonflikteihin. Neljässä viidestä Sairisen tutkimasta tapauksesta kunnan päättävillä tahoilla oli negatiivinen asenne kansalaisaktiivisuuteen. Se koettiin haitallisena puuttumisena asioihin, jotka kuuluvat vain viranomaisille ja asiantuntijoille — eivät maallikoille. Negatiivinen suhtautuminen kärjisti usein konfliktia, koska avoin ja luottamuksellinen neuvottelutilanne osapuolten välille ei ollut mahdollinen. (Sairinen 1994.)

4. KAHDEN KUNNAN VERTAILUN TAUSTAA

Kestävän kehityksen kokeilukunnista olen valinnut vertailuun Sumiaisten ja Padasjoen kunnat. Valintaa voi perustella muun muassa kuntien samankaltaisuudella. Molemmat ovat pieniä maaseutukuntia. Padasjoella on noin 4500 ja Sumiaisissa noin 1387 asukasta. Kuntien kokeilutavoitteet olivat hyvin samanlaiset. Niitä käsittelem tarkemmin edempänä tekstissä.

Käytän aineistona Sumiaisissa vuoden 1993 lopussa yhteiskuntapolitiikan opiskelijoiden avustuksella tekemiäni teemahaastatteluja, molempien kuntien projektisuunnitelmia, kuntien kokeilustaan tuottamia selvityksiä ja muuta materiaalia sekä Padasjoella vuosina 1991 ja 1993 tehtyjä ympäristöasennetutkimuksia. Padasjoen kyselytutkimuksissa on vertailukuntana Joutsa, jonka asukkaille kysely on myös tehty. Sumiaisten kuntakokeilua koskeva aineisto on etusijalla, Padasjoen ja Joutsan tutkimukset toimivat vertailuaineistoina. Tutkimusaineistot eivät ole suoraan yhteismitallistettavia erilaisen tutkimusmetodin vuoksi. Selviä eroavaisuuksia voidaan kuitenkin pitää todellisina.

Sumiaisissa haastateltiin 26:ta kuntalaista, joista 1/3 oli naisia ja 2/3 miehiä. Haastattelut ovat laajoja teemahaastatteluja, joissa oli mukana myös strukturoituja kyllä/ei kysymyksiä, joissa kaikissa oli avoin jatkokysymys. Haastateltavia lähestyttiin puhelimitse ja lähetekirjeen kautta. Kaikki valitut olivat halukkaita haastateltaviksi. Useampikin olisi tahtonut tulla mukaan. Haastattelut tapahtuivat joko Sumiaisten kunnantalolla tai haastateltavan kotona hänen oman toivomuksensa mukaan. Haastateltavat edustivat eri ammattialoja, eri kyläkuntia ja kirkonkylää, molempia sukupuolia ja kuuluivat ikäryhmään 34-70 vuotta. Haastateltavien valintaperusteena oli edellä mainittujen lisäksi kestävän kehityksen kuntakokeiluissa toimiminen. Näytteessä on tässä

suhteessa sekä aktiivisia että passiivisia kuntalaisia ja myös siltä väliltä. Haastattelukysymykset oli jaettu kahdeksaan eri osioon: taustatietoja haastateltavista, luonto ja ympäristö, kestävän kehityksen projekti, elinkeinorakenteen muutos, rahoitustoiminta ja kunnallinen päätöksenteko, jätehuolto ja kierrätys, kotitalouden energiamuoto sekä yhdistystoiminta.

Padasjoen kunnassa on tehty kaksi ympäristöasennetutkimusta kyselytutkimuksen muodossa. Alkukartoituksen teki konsulttiyhtiö Corporate Image kestävän kehityksen kuntakokeilun alussa keväällä 1991. Tutkimus suoritettiin postikyselynä 600:lle padasjokelaiselle ja vertailuryhmäksi valitulle 200:lle joutsalaiselle. Tutkimuksen vastausprosentiksi muodostui 62,5. (Corporate Image 1991.) Samanmuotoisen seurantakyselytutkimuksen toteutti Auli Dahlström syksyllä 1993 samoin postikyselynä 400:lle padasjokelaiselle ja 150:lle joutsalaiselle. Vastausprosentti oli 49,3. (Dahlström 1994.) Molemmat kyselyt on tehty Padasjoen kunnan toimeksiannosta osana kestävän kehityksen kuntakokeilua.

Monissa ympäristöasenteita ja luontoon suhtautumista käsitelleissä tutkimuksissa on havaittu selkeä ero miesten ja naisten välillä. Myös toimintakomponentissa on havaittu merkitseviä eroja sukupuolten välillä. (esim. Tulokas 1990; Uusitalo 1986.) Samoin Padasjoen ympäristöasennetutkimuksissa on tuloksia selitetty sukupuolen avulla. Tässä tutkimuksessa sukupuoli on yhtenä keskeisenä muuttujana Padasjoen ja Sumiaisten kokeiluja vertailtaessa.

Tutkimukseni empiirisessä osassa keskitän huomioni lähinnä kuntalaisten ympäristöasenteiden ja -toimintojen ympäristöystävällisyydessä tapahtuneisiin muutoksiin kuntakokeilun aikana. Vertailen myös suhtautumista kestävän kehityksen kokeiluun ja sen toteutukseen ja aikaansaannoksiin. Ympäristön ja talouden vastakkainasettelu tai molempien etujen samanaikainen toteutuminen ja priorisointi kuntalaisten taholta on myös mielenkiintoni kohteena.

4.1 TUTKIMUSMETODIN TARKASTELUA

Jako kvalitatiiviseen ja kvantitatiiviseen tutkimukseen on murtumassa. Laadullista ja määrällistä tutkimusta ei enää nykyään nähdä vastakohtina tai toisensa poissulkevinä analyysimalleina vaan jatkumona. Ihmistieteiden tutkimuksen menetelmällistä kenttää ei voi jakaa kahtia puhtaasti

kvalitatiivisiin ja kvantitatiivisiin menetelmiin. Laadullinen tutkimus voi sisältää kvantitatiivisia osatarkasteluja. Laadullista aineistoa voi kvantifioida ja näin saatuja tilastollisia yhteyksiä ja kvantitatiivista analyysia voidaan käyttää tutkimuksen selittämisvaiheessa. Näin myös laadullista aineistoa analysoitaessa voi argumentoida määrällisillä suhteilla, kuten prosenttiosuuksilla ja tilastollisilla yhteyksillä eri tekijöiden välillä. Laadullisen aineiston kiinnostavat tilastolliset yhteydet selitetään tutkimuksessa niin sanotussa arvoituksen ratkaisemisvaiheessa paikallisesti. Tämä edellyttää riittävää määrää tapauksia ja että esitetty selitysmalli pätee hyvin perustanaan olevaan empiiriseen aineistoon. Mitä vähemmän havaintoyksiköitä on, sitä voimakkaampia tulee eri muuttujien välisten tilastollisten yhteyksien olla, jotta niitä voidaan pitää varteenotettavina selittävinä tekijöinä. Viime kädessä tutkimustulosten validiteetin ja reabiliteetin ratkaisee kuitenkin se, miten koherentti paikallinen selitys on, mitä useammat johtolangat aineistossa puhuvat sen puolesta ja miten relevantti se näyttää olevan selitettäessä muutakin kuin kyseistä aineistoa. (Alasuutari 1994).

Kvalitatiivisessakin tutkimuksessa voidaan käyttää vertailevaa tutkimusasetelmaa, jota aikaisemmin pidettiin luonteenomaisena vain kvantitatiiviselle tutkimustyyppille. Vertailuasetelmaa pidetään jossain määrin myös klassisen koeasetelman korvikkeena. Vertailuasetelmassa erilaisuuksien tai samankaltaisuuksien etsiminen ei kuitenkaan tarkoita kohteen ainutkertaisuuden tyhjentävää kuvaamista vaan tutkimuskohteen ja vertailukohteen (likeistä sukua oleva ilmiö) systemaattista ja käsitteellisesti jäsentynyttä vertailemista. (Alasuuria 1994; Mäkelä 1990.)

Laadullinen tutkimusprosessi on aina jossain määrin ainutkertainen, perussääntöjä luovasti soveltavaa ja usein myös uusia sääntöjä luovaa työtä. Siksi esimerkiksi haastattelutekniikoita tulisi miettiä paljon enemmän tapauskohtaisesti. Samoin haastattelujen strukturoituneisuuden aste voi vaihdella paljon tapauskohtaisesti. Käytettäessä faktanäkökulmaa kvalitatiivisessa aineistossa on erilaisten tyyppien tai luokittelujen muodostaminen aineistosta tavallista. Luotujen tyyppien ei kuitenkaan tarvitse olla toisiaan poissulkevia: yksilön toiminnassa voi samanaikaisesti olla piirteitä useista tyypeistä. Kaikkien havaintoyksiköiden tulee kuitenkin sopia johonkin luotuun tyyppiin tai luokkaan. Mitä lähdekritiikkiin tulee, joutuu tutkija aina itse arvioimaan miten rehellisesti ihmiset itsestään ja elämästään kertovat. Jos kuitenkin usea haastateltava vastaa kysymykseen samalla tavalla, ei ole syytä epäillä annettua kuvaa ja tietoja voidaan pitää suhteellisen luotettavina, vaikkakin ihmisillä on taipumus antaa itsestään todellisuutta parempi tai vallitsevien arvostuksien mukainen kuva. (Alasuutari 1994; Mäkelä 1990)

Oman tutkimukseni empiirisen aineiston analyysi kulkee laadullisen ja määrällisen analyysin välimaastossa. Teemahaastattelujen määrä (26 kappaletta) riittää perusjoukon kokoon (1387) nähden sellaisten paikallisten yleistysten tekemiseen, joissa prosenttiosuudet ovat selvät. Haastattelussa oli mukana strukturoituja kyllä/ei -kysymyksiä, joilla jokaisella oli avoin jatkokysymys. Eri toten strukturoidut kysymykset sopivat muutettaviksi numeraaliseen muotoon. Olen kvantifoinut empiiristä aineistoani muuttaakseni sen helpommin vertailtavaksi Padasjoen kyselytutkimuksien kanssa. Tätä tarkoitusta palvelevat myös tekemäni taulukot 2 ja 4, joissa on kirjattu rinnatusten prosenttiosuudet tekstin selventämiseksi. Vaikka tutkimusmenetelmät ovatkin erilaiset, voidaan selkeitä tuloksia verrata keskenään. Molempien kuntien kohdalla on lisäksi otettu tutkimuksen taustamuuttujaksi sukupuoli, mikä antaa lisäväriä analyysiin.

4.2 KESTÄVÄN KEHITYKSEN MÄÄRITTELY SUMIAISSA JA PADASJOELLA

Sumiainen otti omaksi määritelmäkseen kestävästä kehityksestä sellaisenaan Brundtlandin komission näkemyksen: "Kehityksellä pyritään turvaamaan ihmiskunnan nykyiset perustarpeet viemättä tulevilta sukupolvilta mahdollisuuksia tyydyttää omat tarpeensa." Tämän kunta katsoo avarasti käsitettynä tarkoittavan sitä, että ihmiset oppivat elämään pysyvässä sovussa keskenään ja sopusoinnussa luonnon kanssa. Tällaisen kestävä kehityksen toteutuminen edellyttää sen kuormitustason määrittelyä, minkä kukin ekosysteemi kestää vaurioitumatta. Luonnon kantokyky on otettava huomioon suunniteltaessa ympäristöä kuormittavaa taloudellista toimintaa. (Sumiaisten projektisuunnitelma 1991, 2.)

Koskinen (1994) on selvittänyt erilaisten kestävä kehityksen määritelmien sisältämiä elementtejä. Hänen mukaansa tulevien sukupolvien huomioon ottaminen kestävä kehityksen määritelmässä ei keskimääräisesti ole niin yleistä kuin Brundtlandin raportin perusteella voisi olettaa. Sumiaisten haastatteluaineiston lähempi tutkiminen osoittaa, että Sumiaisissa erityisesti tulevat sukupolvet olivat määritelmästä parhaiten kuntalaisten mieliin jäänyt ja kestävään kehitykseen useimmin luonnon lisäksi liitettävä asia. Samoin tarpeentyydytys tuli hyvin esille haastatteluissa kuntakokeiluun liitettävänä seikkana. Koskisen mielestä kestävä kehityksen ekologinen puoli ja tarpeentyydytys esiintyvät useimmissa määritelmässä.

Taloudellisen kasvun oli osa sumialaisista liittänyt kiinteäksi osaksi kestävä kehitystä, osan kritisoidessa koko ajatusta taloudellisen kasvun välttämättömyydestä. Kaikki haastatellut sumialaiset kuitenkin ottivat kantaa talouskysymykseen puolesta tai vastaan ilman, että sitä heiltä edes kysyttiin. Koskisen (1994) mielestä lähes kaikissa kestävän kehityksen määritelmässä on jo sisäänrakennettu ajatus taloudellisesta kasvusta. Tämä on hänen mielestään osoitus siitä, että määrittelijöiden mielissä taloudellinen kasvu ja yhteiskunnallinen kehitys assosioituvat miltei samaksi asiaksi. Eksplisiittinen vaatimus jatkuvasta taloudellisesta kasvusta sen sijaan löytyy vain muutamasta kestävän kehityksen määritelmästä. Huomioimisen arvoista on, että tavalliset sumialaiset osasivat hyvin liittää mielissään kuntakokeiluunsa juuri ne seikat, joita Sumiaisten virallinen kestävän kehityksen määritelmäkin painotti.

Yleisesti ottaen Sumiaisten kestävän kehityksen määritelmä on yleisluontoinen eikä tarjoa keinoja tavoitteiden saavuttamiseksi. Lisäksi se sisältää vaatimuksia, joiden täyttäminen on tämän hetken tietämyksen valossa vähintään epävarmaa. Esimerkiksi kuormitustasosta, jonka ekosysteemi kestää vaurioitumatta (= ympäristön kantokyky) ovat asiantuntijat eri mieltä eikä sitä voida pysyvästi määritellä jatkuvasti muuttuvien olosuhteiden ja luonnon monimutkaisten toisiinsa vaikuttavien prosessien vuoksi.

Projektisuunnitelmassaan Sumiainen painottaa maailmankomission näkemystä seuraavien vuosikymmenien ratkaisevasta merkityksestä elinympäristön kannalta. "On tullut aika murtaa menneisyyden mallit, sillä jos koetamme ylläpitää yhteiskunnallista ja ekologista tasapainoa vanhoihin kehitys- ja ympäristösuunnitelmiin, ainoastaan pahennamme tilannetta. Vain muutos voi nyt johtaa turvalliseen tulevaisuuteen." (Sumiaisten projektisuunnitelma 1991, 2.)

Padasjoki otti itselleen Hämeen lääninhallituksen tarpeisiin laaditun määritelmän Kestävä Kehitys Pähkinänkuoressa: "Kestävä kehitys tähtää siihen, että ihmiset oppivat elämään pysyvästi sovussa keskenään ja luonnon kanssa. Taloudellisen kasvun laatua on muutettava siten, että kasvu ei vaaranna ympäristöä ja johda luonnonvarojen riistoon. Se edellyttää muutoksia totuttuihin käyttäytymistapoihin sekä arvoihin ja asenteisiin." (Lohi & Salminen 1994, 94,120,122.) Kumpikaan kunta ei siis lähtenyt räätälöimään omaa kestävän kehityksen määritelmää, vaan valitsi jo valmiista sopivimman ja alkoi antaa sille omia tulkintojaan. Herää kysymys, olivatko määritelmät todella soveltamiskelpoisia kuntien kokeiluun valitsemilla toimialoilla. Tämä valinta kuvastaa hyvin kuntien kohtaamia vaikeuksia kestävän kehityksen käsitteellisessä määrittelemisessä.

Padasjoen määritelmää on kritisoitu siitä, että se on esitetty hyvin yleisellä tasolla eikä siinä ole otettu huomioon kestävän kehityksen paikallista luonnetta. Padasjoen kunta on kuitenkin sisällyttänyt kunnan oman kestävän kehityksen näkökulman Luonnonlakiin. Luonnonlaki on ollut kunnassa voimassa elokuusta 1992. Se on kunnanvaltuuston hyväksymä kunnan ja sen asukkaiden toimintaa ohjaava ja velvoittava kestävän kehityksen kunnallinen peruskirja. Luonnonlain ensimmäisessä pykälässä todetaan: "Tällä kunnallisella peruskirjalla, jota nimitetään Luonnonlaiksi, Padasjoen kunta vastaa käytettävissään olevin keinoin siitä, että kunnassa toteutetaan kestävän kehityksen periaatteita". Luonnonlain 15§ "Jokainen tarkistakoon asenteensa, elämäntapansa ja toimintansa Luonnonlain mukaiseksi". (Kestävän kehityksen kuntaprojektin tiedote 1992, 7.)

Luonnonlakiin on kirjattu neljä kestävän kehityksen tavoitetta ja kuusi keinoa niiden saavuttamiseksi. Kestävän kehityksen tavoitteet ovat luonnonvarojen riittävyys, luonnon monimuotoisuuden turvaaminen, ihmisten tasa-arvon, terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen sekä talouskehityksen turvaaminen (Padasjoen Luonnonlaki 1991). Luonnonlain tavoitteissa on huomioitu kolme kestävän kehityksen ulottuvuutta: taloudellinen, sosiaalinen ja ekologinen. Luonnonlain mukaan talouskehityksen turvaaminen tarkoittaa taloudellista kasvua. Kasvun tarvetta ei kyseenalaisteta mitenkään. Tämä onkin saanut kritiikkiä osakseen: kaikki padasjokelaiset eivät katso tarvitsevansa talouskasvua. Määritelmä jättää myös huomioitta erilaiset arvostukset muun muassa talouskasvu- kysymyksessä eikä pohdi kestävän kehityksen ristiriitaista luonnetta. Edelleen määritelmässä on useita ympäri pyöreitä, täsmentämättömiä kohtia. Esimerkiksi: "Kasvun tulisi suuntautua sellaiseen tuotantoon ja toimintaan, joka kuluttaa mahdollisimman vähän luonnonvaroja ja on luonnon kannalta mahdollisimman haitatonta." Mikä on mahdollisimman vähän ja mahdollisimman haitatonta? Kuka sen määrittelee? (Lohi & Salminen 1994, 94.)

Luonnonlain mukaan kestävän kehityksen tavoitteet saavutetaan seuraavilla keinoilla: määritellään kriittinen kuormitus, noudatetaan ympäristön saastuttamisessa aiheuttamisperiaatetta, tuottaja vastaa tuotteista koko niiden elinkaaren aikana, otetaan käyttöön paras käyttökelpoinen tekniikka, arvioidaan vaikutukset ja seurataan ympäristön tilaa sekä yhdennetään ympäristöpolitiikka muuhun yhteiskuntapolitiikkaan (Padasjoen Luonnonlaki 1991). Keinovalikoimassa on kovin vähän sosiaalista ja yhteiskunnallista kestävyttä edistäviä keinoja. Keinojen tulkinnan ja toteuttamisen ongelmia ei ole Luonnonlaissa tarkasteltu. (Lohi & Salminen 1994, 94.)

4.3 KUNTAKOKEILUN TAVOITTEET SUMIAISSA JA PADASJOELLA

Projektisuunnitelman mukaan Sumiaisissa kunnan kehittämisen lähtökohtana on tähän saakka ollut ajatus, jonka mukaan merkittävin asuinpaikan valintaan vaikuttava tekijä on työpaikan sijainti. Nyt on herätty huomaamaan, että tulevaisuudessa asuinpaikan ympäristötekijöille todennäköisesti annetaan enemmän arvoa kuin lyhyille työmatkoille. Sumiaisille tämänkaltainen kehitys on eduksi, sillä kunta on tullut tunnetuksi luonnon kauneudestaan, maisemallisesti edullisesta sijainnistaan eteläisen Keiteleen puhtailla itärannoilla sekä ympäröivän luonnon puhtaudesta. (Sumiaisten projektisuunnitelma 1991, 1,3.) Tätä sumialaisten arviota asuinpaikan ympäristötekijöiden tärkeydestä tukee haastattelututkimukseni tulos, jonka mukaan Sumiaisten kuntalaiset arvostavat eniten paikkakuntansa luontotekijöistä vesistöjä. Seuraavaksi tärkeimmäksi nousivat luonnon kauneus ja puhtaus. Vertailukuntien keskeiset tavoitteet kuntakokeilussa on kursivoitu tekstissä.

Luontokuntaimagoa on vahvistanut jo pitkään suminismiksi kutsuttu luontoperäinen ajattelu, josta kunta on tullut valtakunnankin tasolla tunnetuksi. Suminismi on ironinen, pienimuotoinen vastine suuremmille ismeille, jossa yhtyvät maalaishenkisyys, yhteistoiminta, kansalaisaktiivisuus ja ympäristöystävällisyys. Se perustuu ennen kaikkea rakkauteen luontoa ja ihmistä kohtaan. Kestävän kehityksen kuntakokeilua aloitettaessa määriteltiin suminismien suhde kestävään kehitykseen näin:

Suminismi sijoittuu filosofisessa ajattelussa lähelle intuitionismia. Suppeammin käsitettynä se voidaan määritellä sumialaisuutena. Suminismia voidaan luonnehtia pienuuden filosofiaksi. Se on arvopohjaltaan 1980-luvun pehmeistä ja vihertävistä arvoista lähtevää, joten ajattelun luonnollisena lähtökohtana on kestävä kehitys. Käytännöllisfilosofisesta näkökulmasta kestävä kehitys lähestytään ihmisen sisäisestä näkemyksestä luontoon, ympäristöön ja yleensä elämään liittyvissä kysymyksissä. Näin syntyville kestävä kehitys palveleville oivalluksille etsitään tilaa elämiseen, vaikka ne eivät kaikilta osin olisikaan suuruuteen tähtäävässä rakenneilmastossa kannattavilta vaikuttavilta. Pienuus voidaan nähdä tavoittelemisen arvoisena ja toimivien verkostojen kautta kestävä kehitys palvelevan taloudellisesti kannattavan innovaation luojana. (Santala 1993.)

Näiden tekijöiden lisäksi yhteishenki, omaperäinen toiminta (kuten etananviljely, köyhyiden kylä, kylähullupäivät jne), usko tulevaisuuteen ja ahkeruus oman kunnan kehittämisessä ovat

vaikuttaneet eniten Sumiaisten viime vuosien kehitykseen. Sumiainen on suosittu kesänviettopaikkakunta ja tästä todistavat kesäisin kaksinkertaistuva väkiluku ja lukuisat kesämökit eri puolilla pitäjää. (Sumiaisten projektisuunnitelma 1991, 3.)

Pääsemistä mukaan kestävän kehityksen kuntakokeiluun on kunnan taholta verrattu lottovoittoon: ensimmäisen kerran historiansa aikana kunta pääsi mukaan valtakunnalliseen kokeiluun, jossa se koki olevansa omimmalla alueellaan. Menestymisestä kuntakokeilussa odotettiin olevan huomattavasti apua kunnalle. Kuntakokeilu nähtiin oivana mahdollisuutena turvata kunnan suurimmat voimavarat — luonnon puhtaana pysyminen ja luontokunnan imago ja sen vahvistuminen — myös tulevaisuudessa. Kuntalaisten henkiseen hyvinvointiin ja viihtymiseen Sumiaisissa uskottiin projektisuunnitelman mukaan tulevaisuudessa ratkaisevasti vaikuttavan maisemien säilyminen, metsien terveys, ilman ja vesien puhtaus yhtyneenä kuntalaisten aktiiviseen mielenlaatuun. *Sumiaisissa lähdettiin tavoittelemaan kestävää kehitystä luonnollisena asiana.* (mt., 3.) Usea haastattelemani kuntalainen piti tärkeänä ihmisten viihtymistä ja henkistä hyvinvointia. Tulos osoittaa tämän kunnan kokeilulle asettaman tavoitteen olevan tärkeä myös kuntalaisten mielestä.

Sumiainen pyrki eräänlaiseksi mallikunnaksi kestävän kehityksen periaatteiden soveltamisessa käytäntöön kuntatason työskentelyssä. Tässä suhteessa kunta asetti tavoitteekseen herättää toiminnallaan myönteistä huomiota ja *tulla valtakunnalliseksi esimerkkikunnaksi pienten kuntien sarjassa.* Ympäristötyöstä kunta tahtoi tehdä menestystekijän itselleen. Pyrkimyksenä oli tehdä käytännössä kaikkea sitä mitä kestävä kehitys aatteena sisältää. Hyvin tärkeäksi tavoitteeksi kirjattiin myös yleisen asenneilmaston muuttuminen ympäristöystävällisempään suuntaan. (mt., 3.) Haastattelemini kuntalaisten mielestä ihmisten ympäristöasenteet olivat jo valmiiksi kestävän kehityksen mukaiset ja hyvin ympäristömyönteiset. Vastaajista 60% oli sitä mieltä, että asenteiden muuttumiselle ei ole tarvetta. Luonnon ja ihmisen sopusointuisempaan ja tasapainoisempaan rinnakkaiseloon pyrkimistä haluttiin kuitenkin vahvistaa.

Kuntakokeilun keskeisin tavoite Sumiaisissa oli toteuttaa niin sanottu läpäisyperiaate. Kunnanvaltuusto vahvisti kestävän kehityksen periaatteiden käyttöönottamisen kaikessa kunnan suunnittelussa, päätöksenteossa ja toiminnassa. Tämän toteutumisessa valta delegoitiin hallintokunnille niin, että niistä jokaisen tuli itse miettiä kestävän kehityksen näkökulmansa tahollaan ja valvoa sen toteutumista käytännössä. (mt., 4.) Läpäisyperiaate oli kunnianhimoinen

haaste, joka onnistuessaan mahdollistaisi kestävän kehityksen ajatusten juurtumisen kuntaan normaaliksi käytännöksi kaikessa kunnallisessa elämässä.

Edelleen tavoitteena oli *saada ihmiset omaehtoisesti liikkeelle oman elinympäristönsä suojelemisessa ja kehittämisessä* parempaan suuntaan. Tällä haluttiin herätellä kuntalaisia huomaamaan, että ympäristön puhtaus ja luonnon kauneus eivät ole itsestään selviä asioita, vaan vaativat säilyäkseen jokaisen kuntalaisen henkilökohtaisen panoksen. (mt., 3.) Kuntakokeilulla oli näkyvä vaikutus sumialaisten arkielämään. Näistä vaikutuksista tarkemmin myöhemmin.

Kestävän kehityksen kuntakokeilun ei haluttu jäävän irralliseksi, ajallisesti tarkkaan rajatuksi projektiksi, joka unohtuu heti päätyttyään ja jonka tulokset häviävät siinä samalla. Siksi *kuntakokeilu pyrittiin heti tavoitteiden asettelussa kytkemään osaksi kunnassa vireillä olevaa kehittämistoimintaa*, kuten Keitele-projektia, luomuviljelyä ja kylätoimintaa. Tähän liitettiin myös tavoite, jonka mukaan pyrittiin edistämään kunnassa meneillään olleen *rakennemuutoksen oikeasuuntaista toteutumista elinkeinorakenteen monipuolistamiseksi kestävän kehityksen periaatteita noudattaen*. Pyrkimyksenä oli luoda hyvin toimiva ja monipuolinen ympäristön ja luonnon huomioon ottava elinkeinorakenne, joka turvaisi palvelujen laadun ja laajuuden, työpaikkojen säilymisen, uusien luomisen sekä verotulojen kasvun ja kunnan itsenäisyyden. (mt., 3-4.) Kokeilu tuki yleisesti ottaen haastattemieni kuntalaisten mielestä elinkeinorakenteen muutosta. Tästä aiheesta tarkemmin myöhemmin.

Sumiaisissa kestävän kehityksen *kokeiluun haluttiin lähteä kuntalaisten taholta lähtevän kokeilua puoltavan yleisen mielipiteen mukaisesti* lisäten tietoisuutta hankkeesta ja sen periaatteista informaation ja koulutuksen avulla. *Sumiainen päätti tehdä pienuudesta voiman kestävälle kehitykselle*. (mt., 4.) Sumialaiset ovat selvästikin ylpeitä pienuudestaan, eikä omaa kuntaa häpeillä. Kaikki haastattelemani pitivät kuntakokeilua tarpeellisena. Kuntakokeilun rahoituksesta vastasi 70 prosentin osuudella työministeriö, loput 30 prosenttia maksoi Sumiaisten kunta. Kokonaiskustannusarvio oli 800000 markkaa, joka alitettiin noin 80000 markalla. (Keskisuomalainen helmikuu 1994.)

Padasjoella kestävän kehityksen projekti aloitettiin vuonna 1990, ennen valtakunnallisen kuntaprojektin alkamista. Luonnonlaki, jonka avulla kestävä kehitys on konkretisoitu kunnan suunnittelussa ja päätöksenteossa, on ollut ehkä tunnetuin Padasjoen kuntakokeilun hedelmistä.

Luonnonlaki on koko kokeilun perusta ja sen tarkoituksena on ollut luoda perusteet kaikelle toiminnalle kunnassa. Sumiaisten tapaan myös Padasjoki tavoitteli läpäisyperiaatteen toteutumista kuntakokeilullaan. Haluttiin toteuttaa kestävän kehityksen periaatteet kaikessa kunnan toiminnassa kunnan voimavarojen puitteissa. Kokeilun aikana perustettiin Kestävän Kehityksen Säätiö, jonka avulla pyritään turvaamaan kestävän kehityksen jatkuvuus Padasjoella kuntakokeilun päätyttyäkin. (Kestävän kehityksen käsikirja kunnille 1994, 44.)

Padasjoen ja Sumiaisten kokeiluilleen toisistaan tietämättä asettamat tavoitteet olivat huomattavan samankaltaiset. Myös Padasjoki piti tärkeänä varmistaa ympäristönsä pysymisen puhtaana, elinvoimaisena ja viihtyisänä. *Padasjoki pyrki luomaan itselleen luontokunnan imagon, kun Sumiainen ilmoitti haluavansa kuntakokeilullaan vahvistaa jo olemassa olevaa luontokuntaimagoaan. Sumiaisten tapaan Padasjoki pyrki olemaan edelläkävijä ympäristöasioissa ja tulemaan valtakunnalliseksi mallikunnaksi ja esimerkiksi ympäristöasioiden hoitamisessa. Edelleen Padasjoen tavoitteena oli tiedotuksen avulla valistaa kuntalaisia ympäristöön liittyvissä asioissa ja siten saada heidät kiinnostumaan ympäristön omakohtaisesta suojelemisesta. Tähän pyrki myös Sumiainen. (Lohi & Salminen 1994, 93.)*

Padasjoen kokeilun valtakunnallisia tavoitteita oli mallin luominen kestävän kehityksen periaatteiden soveltamiseen käytännön kuntatyön tasolla. Kunta pyrki osoittamaan, että ympäristönsuojeluun liittyvillä tekijöillä on suuri merkitys kuntien maaseudun kehittämisessä, ja että kestävän kehityksen avulla tämä on mahdollista toteuttaa. *Kunta halusi olla myös kansainvälisesti merkittävä esimerkki kestävän kehityksen alueellisesta toteuttamisesta. Vielä pyrittiin herättämään kaikki tahot aina yksilöistä kansalaisjärjestöihin, elinkeinonharjoittajiin ja julkiseen hallintoon tiedostamaan ympäristönsuojelun merkitys ja sitoutumaan omalla kohdallaan sen vaatimiin toimenpiteisiin. (mt., 93.)* Padasjoen kokeilun kustannukset vuosilta 1991-1993 olivat noin 2265000 markkaa. Kunnan osuus rahoituksesta oli 600000 markkaa. Jäljellä jääneen osuuden rahoittivat Suomen metsäteollisuuden keskusliitto, Metsätaloustuottajien keskusliitto, Suomen Yrittäjien Keskusliitto ja Maaseutupolitiikan neuvottelukunta. Kokeilu sai myös Hämeen läänin kehittämisrahaa. (mt., 96.)

4.4 SUMIAINEN — PIENI JA PIPPURINEN

Sumiainen on Keski-Suomen läänin koillisosassa sijaitseva läänin pienimpiin niin asukasluvultaan kuin pinta-alaltaankin kuuluva Äänekosken seutukuntaan lukeutuva kunta. Sen kokonaispinta-ala on 307 km², josta maapinta-alaa on 230 km² ja vesipinta-alaa 77 km² (noin 25% kunnan kokonaispinta-alasta). Jyväskylään on matkaa noin 60 km ja naapurikuntia ovat Suolahden ja Äänekosken kaupungit sekä Konneveden ja Laukaan kunnat. Sumiainen on harvaanasuttu ja haja-asutusvaltainen: kirkonkylän taajamassa asuu noin 34% sumialaisista, kyläkuntia ovat esimerkiksi Vihijärvi, Saarikas, Matilanvirta ja Rautionmäki. Palvelut ovat keskittyneet kirkonkylään ja ovat yhä huononemaan päin kyläkunnissa. Sumiaisten asukasluku oli heinäkuussa 1997 1387 henkeä. Väestön muutos on ollut vuosina 1980-93 keskimäärin 5 henkeä. Väestöennuste vuodelle 2000 on 1430 henkeä. Sumiainen on niukalti miesvaltainen pitäjä: miehiä on 52% asukkaista. Väestöjakauma on seuraavanlainen: 0-14-vuotiaita oli 19,0%, 15-25-vuotiaita 10,9%, 26-44-vuotiaita 25,1% 45-64-vuotiaita 25,9% ja yli 64-vuotiaita 19,1%. Sumiaisissa asukastiheys on 6,1 asukasta/km². Korkeakoulututkinto on 6,2% asukkaista. Työttömyysaste oli helmikuussa 1996 19,3%, mikä tarkoitti 112 työtöntä työnhakijaa työvoiman ollessa 579. Työttömistä miehiä oli 70 ja naisia 42. Työttömyysaste on Keski-Suomen läänin kolmanneksi alhaisin. Vuoden 1993 lopussa se oli 26,9% ja vuoden 1994 lopussa 24,4%. Sumiaisissa työttömyys onkin vähentynyt selvästi läänin keskitasoa enemmän. Koko Suomen työttömyysaste oli helmikuussa 1996 19%. (<http://www.sisis.fi/Sumiainen.html>; <http://www.fennica.ascentia.fi>; Keskisuomalainen 18.4.1996)

Kotitalouksia Sumiaisissa on 525, joista on lapsiperheitä 373, mikä on 55,8% kaikista talouksista. Kotitalouksien keskikoko on 2,7 henkeä. Sosioekonomiselta asemaltaan suurimmat kotitalousryhmät ovat eläkeläistaloudet (40,2%), yrittäjätaloudet (20,4%) ja työntekijätaloudet (17,0%). Sumialaisista 80,6% asuu omistusasunnossa. (Fennica).

Kunnan elinkeinorakenne on sellainen, että 40% kuntalaisista saa elantonsa maa- ja metsätaloudesta, 30% palveluista ja 30% jalostuksesta. Alkutuotannon osuus on Keski-Suomen läänin toiseksi suurin. Sumiaisten työpaikkaomavaraisuus on 69,0%. Kunnassa sijaitsevista työpaikoista 43,9% on alkutuotannossa, 40,4% palveluissa ja 8,0% jalostuksessa. Sumiainen kuuluu Euroopan Unionin tukialueeseen 5B. Sen vuosikate on läänin parhaita ja vakavaraisuus läänin keskitasoa. Pitkäaikaista velkaa asukasta kohti on 6058 markkaa. Sumiaisten veroäyri on

18,5, mikä on läänin keskitasoa. Vuonna 1996 aloitetut ja vuoteen 2002 jatkuvat valtionosuuksien leikkaukset vaikeuttavat erityisesti pienten maaseutukuntien tulevaisuutta talouden osalta. Sumiainen kuuluu Keski-Suomen suurimpiin menettäjiin: Sumiaisten valtionosuus pienenee 2716 markkaa asukasta kohti vuoteen 2002 mennessä verrattuna vuoden 1995 valtionosuuksiin, jolloin osuudet määräytyivät vuonna 1995 puretun kantokykyluokituksen mukaan. (Lehtonen 1995; Keski-suomalainen 19.1.1997; Fennica).

Maisemallisesti Sumiaisiin kuuluvat metsät, järvet ja mäet. Keitele on Sumiaisten järvistä keskeisin ja se jakaa pitäjän kolmeen osaan: Kertonselkä ja sen jatkeena oleva kapea Peiponlahti erottavat toisistaan Rautionmäen ja Matilanniemen, Kuroselkä on Lohilahden ja Syvälahden välillä, Rannankylä jää kokonaan Matilanvirran ja Matilanselän muusta pitäjästä erottamaksi. Kaiken kaikkiaan kunnan alueella on 30 järveä ja lampea. (Pöyhönen 1978, 17.) Luonnonkauniina pitäjänä Sumiaisten väkiluku tuplaantuu kesäisin, kun kesäsumialaiset sankoin joukoin saapuvat viettämään kesälomiaan kuntaan. Keiteleen ja kolmenkymmenen muun järven rannoilla on yli 800 kesämökkiä. Sumiaisten rohkeana tavoitteena on katkaista väkiluvun väheneminen ja saada kuntaan vuosituhannen vaihteeseen mennessä pari sataa uutta asukasta (Rantala 1992, 3).

Sumiaisten kunta on monen muun pienen maalaiskunnan tapaan muuttotappioaluetta. Sumiaisten asukasluku oli vielä 1950-luvun lopulla yli 2600. Vuosien varrella se on alentunut yli tuhannella henkilöllä samalle tasolle sadan vuoden takaisen asukasluvun kanssa. Asukasluvun jyrkkään alenemiseen on syynä ollut esimerkiksi maa- ja metsätalouden merkityksen väheneminen toimeentulon turvaajana. (Suomen Kunnat 16/1988.) Vielä vuonna 1981 noin 70 prosenttia Sumiaisten ammatissa toimivasta väestöstä sai toimeentulonsa alkutuotannosta, nykyään enää 40 prosenttia. Tähän on vaikuttanut yleinen trendi koko maassa, joka on ollut samansuuntainen, mutta myös Sumiaisten kunnan oma aktiivinen toiminta maatalouden sivuelinkeinojen kehittämisessä ja uusien maaseudulle sopivien yritysmuotojen etsinnässä ja vakiinnuttamisessa kuntaan. Sumiaisissa on alkutuotannon tilalle ja rinnalle syntynyt esimerkiksi metsäkanalintujen tarhausta, oman tilan marjojen ja muidenkin tuotteiden jatkojalostusta, luontomatkailua, ravun viljelyä, etanan kasvatusta, maatilamatkailua ja lasten lomatoimintaa, luontaishoitopalveluita sekä marjankasvatusta harjoitettavaa pienyritystoimintaa. Suuri osa näistä on syntynyt kestävän kehityksen kokeilun myötävaikutuksesta. Merkittävä osa kuntalaisista käy töissä naapuripitäjissä Suolahdessa ja Äänekoskella. Kuntakokeilun ansioksi on luettu myös asukasluvun pienoinen kasvu projektin aikana.

Sumiaisten kunta on mielestään sopiva kestävän kehityksen kokeilukunnaksi. Se on läpileikkaus keskisuomalaisesta järviluonnosta, jossa usein viljelykset, metsät ja vesistöt vaihtelevat kauniilla tavalla. Lisäksi kunta on keskeisintä Keski-Suomea. Sumiaisissa on myös monta luontokohdetta. Mielenkiintoisia ja kekseliäisyyttäkin osoittavia ovat esimerkiksi Hitonhaudan luonnonsuojelualue, tunnettu lintujärvi Pyhäjärvi, Suomen kookkain kuusipuu, Suomen lyhyin joki, Unelmakallion näköalapaikka, jossa on muutamana kesänä tanssittu suurella joukolla juhannushäitäkin, pontikkalähde ja geenimetsä. (Sumiaisten projektisuunnitelma 1991, 6.)

5. TUTKIMUKSEN EMPIIRISET TULOKSET

5.1 YMPÄRISTÖ JA ARKIELÄMÄ

Padasjoki ja Sumiainen olivat asettaneet kuntakokeiluilleen tavoitteeksi ympäristön huomioivan käyttäytymisen ja positiivisten asenteiden synnyn ja vahvistumisen kokeilun myötä. Sumialaisten mielestä kestävän kehityksen kokeilu oli muuttanut heidän omaa käyttäytymistään ympäristön suhteen noin kolmanneksella paremmin huomioivaan suuntaan, 2/3:lla ei ollut tapahtunut mitään muutosta kokeilun myötä. Toisaalta kolmannes vastaajista, joiden ympäristökäyttäytyminen ei kuntakokeilun aikana ollut muuttunut ilmoitti, että oli jo ennen kokeilua elänyt ympäristöystävällisesti, kunnioittanut ja suojellut luontoa. Sellaisiakin vastaajia löytyi, joiden oma käyttäytyminen oli muuttunut erittäin paljon. Kukaan ei ilmoittanut ympäristökäyttäytymisessään tapahtuneen muutosta huonompaan suuntaan kuntakokeilun aikana. Sukupuolten välillä ei ollut eroa.

Padasjoen kyselytutkimuksessa 1993 vastaajia pyydettiin arvioimaan oman toimintansa muutoksia ympäristön suhteen viimeisen viiden vuoden aikana. Vastaajista 71% arvioi oman toimintansa muuttuneen ympäristöystävällisempään suuntaan. Vastaajista 29% arvioi oman toimintansa säilyneen ennallaan. Samoin kuin Sumiaisissa yksikään vastaajista ei ilmoittanut toimivansa vähemmän ympäristöystävällisesti kuin ennen kuntakokeilua. Talouden kiristymisen ja laman vaikutusten myötä ympäristön huomioivasta toiminnasta tinkiminen olisi ollut aivan mahdollista. Vertailukunta Joutsan vastaajista 76% arvioi huomioivansa ympäristötekijät useammin kuin ennen.

Myös Padasjoella osa (7%) vastaajista perusteli toimintansa muuttumattomuutta sillä, että oli aina toiminut luonnon ja ympäristön huomioivalla tavalla. Padasjoen naisvastaajista 77% ja miesvastaajista 66% kertoi toimivansa ympäristöystävällisemmin kuin viisi vuotta aikaisemmin. (Dahlström 1994, 43.)

Sumiaisten teemahaastattelussa vastaajilta kysyttiin, miten kestävän kehityksen kuntakokeilu on vaikuttanut heidän käyttäytymiseensä ympäristön suhteen ja toisaalta heidän arkielämäänsä. Sukupuolten välillä oli eroa arkielämän vaikutuksia tarkasteltaessa. Naisvastaajista puolella kokeilu oli muuttanut arkielämää, puolella ei. Miehistä taas noin 40% ilmoitti kokeilun aiheuttaneen muutoksia arkielämään, mutta noin 60%:lla miesvastaajista ei ollut kokeilun myötä arkielämä muuttunut mitenkään. Syyksi arkielämän muuttumattomuuteen naisvastaajat ilmoittivat jo aikaisemmin omaksutun ympäristön ja luonnon suhteen vastuullisen elämäntavan. Samoin ilmoitti puolet niistä miehistä, joiden arkipäivään ei kuntakokeilu ollut vaikuttanut.

Moni sumialainen kertoi alkaneensa tietoisesti ajatella enemmän ympäristöongelmia ja oman elämäntapansa osuutta niihin. Myös yksinkertaisemman elämäntavan vaihtoehtoa oli muutama pohtinut vakavasti otettavana elämisenmuotona. Vastaajat totesivatkin pehmeiden arvojen voimistuneen kokeilun myötä. Tästä esimerkkinä mainittiin, että kaikki halusivat yksimielisesti säilyttää kyläraitin, niin sanotun Sumiaisten Vihreän väylän. Se haluttiin kunnostaa entiselleen eikä korvata modernilla asfalttikadulla. Näin myös tehtiin. Vastaajien mielestä olisi tarpeen pohtia elämänmenoa syvällisesti, sillä usein hyvät, kauniit ja tärkeät asiat olisi mahdollista säästää ja säilyttää helpostikin. Ne ovat useasti pieniä, mutta ihmisille rakkaita ja vaikuttavat merkittävästi viihtyvyyteen ja henkiseen hyvinvointiin. Elämään kuuluvia asioita ei heidän mielestään voi rajata johonkin projektiin, sillä elämä on alati muuttuva prosessi, joka tarvitsee riittävästi aikaa ennen kuin näkyviä muutoksia voi nähdä. Moni vastaaja halusi kestävän kehityksen olevan punainen lanka kaikessa. Kestävä kehitys tulisi heidän mielestään elää todeksi paperinmakuisista teorioista käsin kosketeltavaksi käytännöksi. Erityisesti naisvastaajille, mutta myös monelle miehelle näytti olevan tärkeää pienimuotoinen, mutta käytännönläheinen toiminta kestävän kehityksen periaatteiden mukaisesti. Sen avulla konkretisoitiin luontokeskeisen ajattelun merkitystä pienkunnan asukkaille. Tästä esimerkkinä on luontopolku, jonka tekemisessä kuntalaiset olivat innolla mukana. Ympäristöasioita oli kaiken kaikkiaan mietitty ja tiedostettu sekä ympäristön tilaa seurattu aikaisempaa enemmän. Luonnon tuhoamista omilla toimilla haluttiin tietoisesti välttää.

Haastattelemistani sumialaisista suuri osa (kolmannes) eli suurperheessä, jossa oli 5-6 henkeä. Tästä syystä koulun ja päiväkodin merkitystä lasten ja nuorten ympäristökasvatuksessa korostettiin. Kouluilla oppilaille opetettiinkin kestävä kehityksen ajatuksia pienillä käytännön töillä. Esimerkiksi kerättiin sieniä ja marjoja kouluruokailua varten, kasvatettiin puun taimia ja yrttejä, kompostoitiin, kierrätettiin, nuotattiin ja tutustuttiin kunnan luontonähtävyyksiin. Ympäristökasvatusta oli lisätty opetussuunnitelmaan. Vanhempien aloitteesta oli syntynyt myös ajatus ympäristökoulusta. Vanhemmat eivät kuitenkaan sysänneet kaikkea vastuuta yhteiskunnan instituutiolle, vaan kertoivat, että omille lapsille oli puhuttu paljon kestävä kehityksen ajattelusta. Heidät haluttiin jo pienestä pitäen opettaa kunnioittamaan ja suojelemaan luontoa. Vanhemmat halusivat juurruttaa lasten sydämiin rakkauden luontoa, eläimiä, kasveja ja kaikkea elävää kohtaan. Lasten toivottiin kasvavan oman kotiseutunsa puhdasta ja rikasta luontoa arvostaviksi ja sen säilyttämisestä vastuunsa kantaviksi aikuisiksi.

Sumialaiset vastaajat kokivat ympäristönsuojelun ja epäkohtiin puuttumisen ympäristöasioiden esimerkkikunnan asukkaina velvollisuudekseen. He olivat kuitenkin tyytyväisiä edelläkävijän asemaansa. Kestävä kehitys oli tullut tutuksi ja tärkeäksi. Sen nähtiin aktivoivan kuntalaisia toimimaan. Lähivesistöjen kuntoa ei oltu tyydytty vain tarkkailemaan vaan oltiin mietitty ja toteutettu parannustoimenpiteitä sekä teetetty Sumiaisten vesistöjen kuntoa koskeva selvitys. Esimerkiksi rantametsien käsittelyperiaatteita oli muutettu pitäjän metsien osalta. Joku oli korvannut moottoriveneen suotuveneellä. Sumialaisten rakkaus kuntansa vesistöjä kohtaan sekä huoli niiden puhtaudesta ilmenee hyvin siinä, miten kestävä kehityksen kuntakokeilu oikeastaan sai kunnassa alkunsa. Vihijärven asukkaat huomasivat järvestä aika ajoin esiintyvän leväkukintoja. He selvittivät, mitä oli tehtävissä asiantilan korjaamiseksi. Kun kaikki rannan asukkaat niin kuntalaiset kuin kesäsumialaiset yhdessä tuumin välttivät rehevöittäviä toimintoja, parani järven tila eikä leväkukintoja enää esiintynyt. Tämä tempaus oli alkusysäyksen antajana ja innosti kuntaa osallistumaan valtakunnalliseen kokeiluun. Lisäksi se osoitti, että yksittäiset kuntalaiset yhteistoiminnan kautta voivat vaikuttaa merkittävästi ympäristönsä tilaan. Niinpä kunnassa on yleisesti maa- ja metsätalouspuolellakin lannoitus- ja maanmuokkausmenetelmiä mietitty tarkkaan ja muutettu "pehmeämmiksi".

Kuntakokeilu oli Sumiaisissa vaikuttanut yksittäisistä aihealueista eniten kotitalouksien jätehuollon ja kierrätyksen tehostumiseen. Kierrätys oli huomioitu jokapäiväisessä elämässä entistä paremmin. Kotitalouksien jätteenkäsittely ja -erottelumenetelmät olivat parantuneet. Kompostien määrä oli

lisääntynyt niin, että 2/3:lla vastaajista oli kotonaan komposti. Jokainen haastateltu tiesi mihin ongelmajätteet kunnassa pitää toimittaa. Myös kunnan kierrätyspaikka oli tuttu lähes jokaiselle.

Sumiaisissa kuntakokeilun tuloksena oli kotien arkipäiväisessä elämässä tapahtunut useita käytännön toimintamuutoksia. Moni oli mahdollisuuksiensa mukaan tehnyt ruoan itse raaka-aineista ja puolivalmisteita oli pyritty välttämään. Ravintokasvien kasvattamisessa oli omavaraisuusaste kohonnut. Kotitalouksissa kuntalaiset olivat säästäneet energiaa ja luopuneet kertakäyttöastioista. Moni oli korvannut liikenteessä henkilöauton yleisillä kulkuneuvoilla tai polkupyörällä "aina kun oli ollut mahdollista". Kuluttamisessa oli vertailtu eri tuotteiden vaikutuksia luontoon. Moni yrittäjä kertoi tarkkailevansa yrityksensä toiminnassa käytettyjen aineiden ja materiaalien ympäristövaikutuksia.

Kuntakokeilun ansioksi luettiin myös lisääntynyt huolehtiminen henkilökohtaisesta terveydestä: moni oli alkanut käyttää antioksidanteja ja vitamiineja. Tähän varmaankin vaikutti Sumiaisiin kuntakokeilun aikana perustettu Vaihtoehtoisen Elämäntavan Oppimisen Paikka. Sen toimintaan sisältyy muun muassa vaihtoehtoisten hoitojen kursseja, luontaishoitola Hyvän Tuulen palveluja, kuten vyöhyketerapiaa, hermoratahierontaa, homeopatiaa, paasto- ja elävän ravinnon neuvontaa sekä luomuviljely-, yrtti- ja käsityökursseja. Tarkoituksena on oman työn ja toiminnan kautta perehtyä vaihtoehtoiseen ja luonnonmukaiseen elämäntapaan. Vaikka vastaajat kaiken kaikkiaan ilmoittivat arjen toimintojensa monessa suhteessa muuttuneen, löysi moni edelleen elämässään parantamisen varaa ympäristön huomioimisen suhteen.

Padasjoen kyselytutkimuksessa 1993 tutkittiin kuntalaisten suhtautumista kuntakokeiluun luettelemalla 15 ympäristöön liittyvää toimenpidettä, jotka oli toteutettu projektin aikana. Vastaajilta kysyttiin tuntevatko he kyseiset toimet. Taulukossa 1 on esitetty Padasjoen kymmenen tunnetuinta toimenpidettä. Sumialaiset taas saivat itse kertoa kokeilun aikaansaamista muutoksista omassa elämässään ja kuntatasolla. Sumialaisten mainitsemat muutokset eivät ole taulukossa 1 tärkeysjärjestyksessä, sillä vastauksien kirjo oli suuri eikä valmiita vaihtoehtoja annettu haastattelutilanteessa. Silti voi Sumiaisten osalta sanoa eniten huomiota saaneen kierrätys- ja jätehuoltoasiat, maatalouteen ja metsänhoitoon liittyvät seikat, vesistöjen kunnostaminen sekä ympäristöasioista keskusteleminen. Varsin moni myös painotti koulun tärkeää roolia lasten kasvattamisessa kunnioittamaan luontoa ja huolehtimaan ympäristöstä. Taulukon 1 sarakkeet eivät ole suoraan vertailukelpoiset kysymyksien erilaisuudesta johtuen.

TAULUKKO 1.

Minkälaisia muutoksia kuntakokeilu on aikaansaanut Sumiaisten kunnassa ja sumialaisten arkielämässä sekä mitä kuntakokeilunsa toimenpiteitä padasjokelaiset tuntevat.

	Sumiainen	Padasjoki
Vaikutukset arkielämässä	Muutokset kunnassa	10 tunnetuinta toimenpidettä
Kierrätyksen ja jätehuollon tehostuminen, kompostit	Kierrätyspaikka, Kodin jätehuolto-opas	Suoramyyntiluettelo
Energian säästö	Järvitutkimukset, rantojen ja pienvesien puhdistuminen	Timolan kierrätyskeskus
Ruoan valmistus raaka-aineista	Maatilojen ympäristöselvitykset	Enduro-YVA
Keittiöpuutarhojen lisääntyminen, omavaraisuusravintokasvien osalta parantunut	Keinolannoituksen vähentäminen, kasvinsuojeluruiskujen testaaminen	Luonnonlaki
Kertakäyttöastioista luopuminen	Pehmeämmät, vapaammat metsänhoitomenetelmät	Kuntalaisten ympäristö-opas
Yleisten kulkuneuvojen käyttö, polkupyöräily	Vilkasta keskustelua, pohdiskelua, koulutusta	Kestävän kehityksen kylä
Vitamiinien ja antioksidanttien käyttö	Tiedotusta, julkaisuja, tutkimuksia, kursseja	Suomi keksii -kilpailu
Asumisviihtyvyys parantunut	Mediajulkisuus	Näyttelyt
Ympäristöystävällisyyttä kulkutukseen	Messut, markkinat	Ekoviikot
Uusi, positiivisempi ajattelutapa	Puhdistuslaite tehtaan piippuun	Maatilojen ympäristöhoitosuunnitelmat

Padasjoen kyselytutkimuksessa (1991) tutkittiin kuntalaisten omakohtaista valmiutta tehdä jotain ympäristöongelmien vähentämiseksi. Kyselyssä tiedusteltiin, mitä vastaajat itse olisivat valmiit tekemään ympäristöongelmien vähentämiseksi. Valmiiksi annetuista vaihtoehdoista vastaajat mieluiten veivät jätepaperia ja ongelmajätteitä keräyspisteisiin. Useimmista vastaajista ei myöskään jätelasin vieminen keräyspisteisiin ja kotitalousjätteiden lajittelu olleet ylivoimaisia tehtäviä. Oman

auton käytön vähentäminen sen sijaan oli vastenmielisin ympäristöongelmien vähentämiseksi tehtävä omakohtainen uhraus. Miehet havaittiin naisia passiivisemmiksi henkilökohtaisessa vaivannäössä ympäristöasioissa. (Corporate Image 1991, 12, 23.)

Uusitalo (1986) on tutkimuksessaan saanut saman suuntaisen tuloksen kuin Corporate Image Padasjoella: kun tutkittiin eri keinojen kannatettavuutta liikenteen haittojen vähentämisessä, saivat vähiten kannatusta autojen lukumäärän ja turhien ajojen vähentämiseen tähtäävät keinot. Kaikkein negatiivisemmin liikenteen ympäristöhaittoja vähentäviin keinoihin suhtautuivat alle 30-vuotiaat miehet. Korkeimmassa yhteiskunnallisessa asemassa sosioekonomisen aseman perusteella mitattuna olevat vastustivat keskimääräisesti muita enemmän autojen lukumäärän hillitsemistä. Naiset olivat miehiä valmiimpia tinkimään autoilusta ympäristön hyväksi. (Uusitalo 1986, 86-88.)

Liikenneasioissa äärimmäiset kannanotot puolesta ja vastaan ovat hyvin yleisiä. Liikennettä, erityisesti maantieliikennettä, voidaankin Wahlströmin, Reinikaisen ja Hallanaron (1992) mukaan pitää yhtenä kestävä kehityksen vaikeimmin ratkaistavana ongelmana. Yhdyskuntarakenteesta on kehittynyt sellainen, etteivät ihmiset kykene hoitamaan jokapäiväisiä asioitaan ja käymään työssä käyttämättä päivittäin jotain moottoriajoneuvoa. Harvaan asutussa Suomessa tämä tarkoittaa usein juuri oman auton käyttöä. Varsinkin maaseudulla, jossa palvelut ovat kaukana ja julkisen liikenteen verkko heikko, on yksityisautoilu välttämätön maaseudun hengissä pysymisen edellytys. (Wahlström, Reinikainen & Hallanaro 1992, 228-231.) Ihmiset ovat myös tottuneet henkilöauton tuomaan liikkumisen helppouteen ja vaivattomuuteen, eikä saavutetusta edusta ja totutusta tavasta olla helposti valmiita luopumaan.

Henkilöauto voi joillekin olla myös jonkinasteinen statussymboli ja asemaa yhteiskunnallisella arvoasteikolla muille viestittävä väline. Näin varmasti oli ainakin ennen kuin autosta tuli lähes kaikille saavutettavissa oleva kestokulutushyödyke. Nuorille miehille auto paljolti on edelleen "miehisyyden mittari" ja aikuisuuden merkki. Autoilua ja kaikkea autoihin liittyvää on perinteisesti pidetty miesten puuhana ja "oikeutena". Naiset eivät ehkä vielä ole samalla tavalla kiinnittyneet autoilun maailmaan, eivätkä sen tähden pidä yksityisautoilua luovuttamattomana asiana ja oikeutenaan ja ovat siksi miehiä valmiimpia vähentämään henkilöauton käyttöä ympäristönsuojelullisessa mielessä. Piispan (1994) mukaan valittu käyttäytymismalli vaikuttaa myös yksilön asenteisiin. Päivittäin henkilöautolla työhön kulkevat ovat muita taipuvaisempia vähättelemään autojen synnyttämiä päästöjä ja muita haittoja sekä omaa vastuutaan. Lisäksi ovat

vapaamatkustajat. He suosivat mielellään sellaisia keinoja ympäristön suojelemiseksi ja ympäristöhaittojen vähentämiseksi, jotka eivät vaadi henkilökohtaista uhrautumista, eivätkä rajoita heidän omaa käyttäytymistään. Mielenkiintoinen on asenne- ja käyttäytymistutkimusten tulos, jonka mukaan naiset eivät ole yhtä taipuvaisia vapaamatkustajuuteen kuin miehet. Naiset hyväksyvät miehiä helpommin yhteisvastuun ja kollektiiviset ympäristönormit, kuten verot ja erilaiset rajoitukset. (Piispa 1994, 45.) Tämä pätee myös autoilukysymykseen.

Ihmisen ympäristökäyttäytyminen on lopulta se viimeinen mittari, joka kertoo kuinka hän suhtautuu luontoon. Käyttäytymisen taustalla voi olla voimakas ristiriita. Yksilö liittyy luontoon samanaikaisesti hyvinkin monenlaisia arvoja. Käyttäytyminen koostuu päämäärän asettamisesta, siihen liittyvistä keinoista ja lopulta toiminnasta. Ihminen voi haluta tehdä parhaansa suojellakseen luontoa, mutta hänen elämälleen asettamansa päämäärät saattavat olla tämän tavoitteen kanssa ristiriidassa. Yksilön käyttäytyminen voi myös olla ehdollista. Hän ehkä uskoo voivansa tehdä jotakin luonnon hyväksi vain, jos täyttää ensin tietyt ehdot. Tällainen ehto voi olla esimerkiksi riittävä tietämys. Saattaa olla, että ihminen omaksuu helpommin sellaista tietoa, jonka kokee hyödylliseksi ja uskottavaksi. Arkipäivän tilanteissa joudutaan usein ratkomaan omia ja toisten arvoristiriitoja ja niistä johtuvia käyttäytymisristiriitoja. Tärkeintä arvoristiriitojen ratkomisessa on avoin keskustelu ja arvojen punnitseminen suhteessa niiden mahdollisiin seurauksiin. (Piispa 1994, 42.)

Sumiaisten teemahaastattelujen ja molempien Padasjoen kyselytutkimusten mukaan naiset näyttävät olevan miehiä aktiivisempia huomioimaan omien toimintatapojensa ympäristövaikutukset ja myös toimimaan omassa arkielämässään ympäristöä suojellen. Naisten itsensä ilmoittama valmius toimia ympäristöongelmien vähentämiseksi oli suurempi kuin miesten. Yhtenä syynä sukupuolten väliseen eroon näytti ainakin Sumiaisten haastattelujen perusteella olevan perheen sisäinen työnjako. Moni perheellinen miesvastaaja ilmoitti muun muassa jätehuoltoon ja kierrätykseen liittyvissä käytännön toimintaa mittaavissa kysymyksissä vaimon huolehtivan paperin, lasin ym. keräysjätejakeiden lajittelemisesta ja toimittamisesta keräyspaikkaan. Sen sijaan esimerkiksi jäteöljyt, käytetyt akut ja vanhat torjunta-aineet moni mies kertoi itse vievänsä keräyspaikkaan. Perheessä mies usein huolehtii autonhuoltoon ja maataloilla lannoitukseen ja torjunta-aineisiin liittyvistä töistä. Näin ollen on luonnollista, että perheissä, joissa harrastetaan kierrätystä kukin perheenjäsen huolehtii omien töidensä aiheuttamista jätteistä ja kierrätysjärjestelyistä. Sumiaisissa edellä mainitut ongelmajätteet vietiin yleisimmin kaatopaikan ongelmajättepisteeseen tai huoltoasemalle vastaanottopisteeseen.

Sumialaisissa perheissä näissä paikoissa asioiminen oli lähes kaikilla "miesten työtä".

Monien tutkimusten mukaan perheiden sisällä on selkeä työnjako kotitöiden jakamisessa: naiset tekevät suurimman osan kotitaloustöistä, miehet huolto- ja kunnossapitotöistä. Yhteisiä, molempien sukupuolten yhtä paljon tekemiä kotitöitä olivat puutarhan ja pihan hoito sekä asiointiin ja palvelusten hankkimiseen liittyvät työt. Yksittäisistä kotitöistä miehet useimmin veivät roskat ulos. (esim. Haavio-Mannila 1984; Kilpiö 1983; Niemi & Pääkkönen 1989.) Oman tutkimukseni mukaan siis myös jätehuolto ja kierrätys mukailevat perheen sisäistä kotityön jakolinjaa.

5.2 YMPÄRISTÖNSUOJELU, TALOUSKASVU VAI HUOMINEN?

Suomalaisten asenteet ympäristönsuojelua kohtaan ovat monien tutkimusten mukaan erittäin myönteiset (esim. Tulokas 1990; Uusitalo 1986). Padasjoen ja Sumiaisten tutkimusten mukaan suurin osa kuntalaisista on myös valmis näkemään vaivaa ja käyttämään aikaansa ympäristön ja luonnon tilasta huolehtimiseen. Mutta miten tärkeänä ympäristönsuojelua ja luonnosta huolehtimista pidetään silloin, kun se merkitsee henkilökohtaisten taloudellisten etujen kaventumista? Kuinka valmiita ihmiset ovat taloudellisiin uhrauksiin paremman elinympäristön ja puhtaamman luonnon puolesta?

Haastateltavilta kysyttiin, mitä asioita heidän mielestään tulisi sisällyttää kestävä kehityksen kokeiluun heidän kunnassaan sekä mitä kestävä kehitys heidän mielestään on. Näiden kahden kysymyksen vastauksista löytyi kolme erilaista tapaa painottaa talous-, työllisyys-, elinkeinorakenteen muutos-, luonto- ja tulevat sukupolvet -teemojen tärkeyttä kunnan kestävä kehityksen kokeilussa. Haastatellut voidaan luokitella kolmeen ryhmään vastaustensa perusteella: talouden etusijalle asettajat, tulevat sukupolvet etusijalle asettajat sekä luonnon etusijalle asettajat. Nimitän näitä ryhmiä myös priorisointityypeiksi. Sukupuolten välillä oli varsin selvä ero eri teemojen priorisoinnissa.

Miesvastaajista kolmanneksella oli kestäväan kehitykseen vahva elinkeinopoliittinen, talouden kehitystä ja kasvua korostava näkökulma. Kokeiluun haluttiin sisällyttää enemmän konkreettisia työpaikkoja luovia toimia, jotta kunnan taloudellinen kehitys voitaisiin taata. Toimeentulo olisi

turvattava jokaiselle kuntalaiselle. Eläminen maaseudulla haluttiin tehdä mahdolliseksi ja kannattavaksi myös maatalouden osalta. Kuntakokeilu oli mielletty tässä ryhmässä paljolti pelkäksi elinkeinopuolen projektiksi. Kokeilun odotettiin auttavan kunnan elinkeinovalikoiman monipuolistamisessa. Osa tähän ryhmään lukeutuvista määritteli kestävän kehityksenkin tuotantoa, rakentamista ja elinkeinoelämää koskevaksi ajattelutavaksi. Tämä vain miehistä koostuva ryhmä korosti talouden merkitystä enemmän kuin ympäristöön liittyviä asioita. Heidät on nimetty talouden etusijalle asettajiksi.

Taloutta painottavien "kovia arvoja" selittää varmasti osaltaan se, että Sumiainen oli ottanut kestävän kehityksen kuntakokeiluun mukaan elinkeinorakenteen muutosteeman. Kuntakokeilun yhtenä varsin keskeisenä tavoitteena oli miettiä, millainen voisi olla toimeentulon turvaava ja menestyvä elinkeinorakenne pienessä maaseutupitäjässä 1990-luvun Suomessa. Projektisuunnitelmassa todetaan, että "pyritään edistämään rakennemuutoksen oikeasuuntaista toteutumista elinkeinorakenteen monipuolistamiseksi noudattaen kestävän kehityksen periaatteita."

Toiseen painotukseen kuntakokeilussa lukeutui kolmannes aineistoni miesvastaajista ja 2/3 naisvastaajista. He toivat vastauksissaan esille sekä kunnan työllisyystilanteen parantamisen että luonnon huomioimisen tarpeet esille. Kokeilun toivottiin luovan kuntaan uusia, elinkelpoisia yrityksiä, mutta yritysten toiminnan haluttiin olevan kestävän kehityksen periaatteiden mukaista. Työllisyyttä kaivattiin lisää, mutta tuhoamatta luontoa, jonka katsottiin kärsineen jo tarpeeksi ihmisen toimista. Elinkeinorakenne haluttiin mitoittaa tulevaisuus ja tulevat sukupolvet huomioiden. Tämän ryhmän omaksuman kasvupolitiikkanäkemyksen mukaan tulevaisuudellekin tulisi antaa mahdollisuus. Luonnonvarojen suhteen vaadittiin säästeliästä käyttöä: erityisesti tulisi ottaa käyttöön uusiutuvat luonnonvarat ja säästää uusiutumattomia.

Lasten asenteisiin ja toimintatapoihin vaikuttamista pidettiin tärkeänä. Kestävän kehityksen ajattelu haluttiin siirtää toimintatapana sukupolvelta toiselle. Ruohonjuuritasoista ympäristön huomioivaa toimintaa katsottiin tarvittavan esimerkkinä tuleville sukupolville. Tulevien sukupolvien mahdollisuuksia ei tahdottu tuhata. Katsottiin, että tulisi elää tulevat sukupolvet huomioon ottaen ja heistä vastuuta kantaen. Elämä haluttiin suunnata niin, että ympäristö säilyy ja sen erilaiset arvot vahvistuvat tuleville sukupolville.

Tämä ryhmä määritteli kestävän kehityksen paljolti siis tulevien sukupolvien ja luonnon ehdoilla olemiseksi ja elämiseksi. Ympäristönäkökulma korostui enemmän kuin elinkeinopoliittinen: ympäristönsuojelu asettui etusijalle talouteen nähden. Kuitenkin he uskoivat taloudellisen kasvun olevan mahdollinen yhtäaikaaisesti ympäristönsuojelun kanssa, jos talouskasvu toteutetaan ympäristön ja luonnon ehdoilla, ne ehdottomasti huomioonottaen. Pakottavassa valintatilanteessa tämän näkökulman edustajat ilmoittivat valitsevansa luonnon hyvinvoinnin talouden kustannuksella. Tämä humanistisesti ajatteleva ryhmä on nimetty tulevat sukupolvet etusijalle asettajiksi. Tulevien sukupolvien oikeuksia painottavien ryhmää selittää se, että Sumiainen oli määritellyt kestävän kehityksen projektisuunnitelmassaan Brundtlandin määritelmän mukaan, joka juuri painottaa tulevien sukupolvien huomioon ottamista.

Kolmatta näkemystä eri teemojen painottamisesta kuntakokeilussa edusti kolmannes sekä miesvastaajista että naisvastaajista. He vastustivat elinkeinopoliittisen näkökulman mukaan ottamista kestävän kehityksen kuntakokeiluun. Kuntakokeilun painotuksien katsottiin olleen liiaksi rakennemuutokseen keskittyneitä ympäristönäkökulman kustannuksella. Tämän ryhmän mielestä elintason ei tarvitse nykyisestä enää nousta. Maaseudulle haluttiin enemmän omavaraisuutta ja omatoimisuutta. Tämän katsottiin tuovan "kannattavuutta elämälle" ja nostavan mielialaa esimerkiksi yrittäjyydessä. "Rikkaruohotason" (vähäpätöisten, aliarvostettujen, halveksittujenkin ja pienimuotoisten yksilölle henkilökohtaisesti tärkeiden) käytännön asioiden ja toimintojen toteuttamista ja siihen mahdollisuuden antamista pidettiin tärkeänä. Sillä tavoin ihmiset voisivat todella tehdä jotain ja elää omassa elämässään todeksi kestävän kehityksen periaatteita. Konkreettiset asiat nähtiin tärkeinä, vaikka ne tuntuisivat vähäpätöisiltä.

Kestävän kehityksen määrittelyssä tämä haastatteluaineistoni kolmas ryhmä piti tärkeimpänä elämäntavan sopeuttamista luonnon ehtoihin ja realiteetteihin niin, että eletäisiin tasapainossa luonnon ja ympäristön kanssa. Tämän ryhmän mielestä luonnon säästäminen, kunnioittaminen ja huomioiminen olivat keskeisiä asioita kestävässä kehityksessä. He toivoivat, että jokaista elämänmuotoa kunnioitettaisiin ja suojeltaisiin, sillä kaikilla eliöilläkin katsottiin olevan oikeus olla olemassa. Kestävä kehitys -termi olisi erään vastaajan mielestä hyvä korvata käsitteellä kestävä elämä: tarvitaan koko elämäntavan muutosta, jotta kestävän kehityksen periaatteet voitaisiin elää todeksi omassa elämässä. Tulisi elää jonkin muun kuin rahan kautta niin, että elämässä olisi tärkeämpiä asioita kuin kuluttaminen ja tuhlaaminen. Kestävä elämä on luonnon hyödyntämistä oikein: ei riistäen, vaan rakentaen, säilyttäen ja epäkohtia hellävaroin korjaten. Kestävän kehityksen

periaatteiden toteuduttua lisääntyisi myös ihmisten henkinen hyvinvointi.

Jotta tämän kolmannen ryhmän näkemys kestävästä kehityksestä tai elämästä toteutuisi, olisi asenteiden muuttuminen heidän mukaansa tärkeintä. Uusien ajatusten ja asenteiden opettamisen ja kasvatuksen tulisi alkaa jo päiväkodeista. Koulujen rooli kestävästä kehityksestä periaatteiden esiin tuojana nähtiin keskeisenä. Asenteiden muuttumista pidettiin todella pitkäjänteisenä puuhana, sillä se vaatii koko elämäntavan muuttamista. Kolmas ryhmä totesi oikeaa kestävästä kehityksestä tai elämästä olevan luonnon ehdoilla eläminen. He asettivat selvästi etusijalle ympäristönsuojelun talouden kustannuksella. Tämä ekosentristisesti ajatteleva ryhmä on nimetty luonnon etusijalle asettajiksi.

Miesvastaajat jakautuivat tasan kolmen eri näkökulman kesken. Naisista taas suurin osa lukeutui luontoa taloutta tärkeämpänä ristiriitatilanteessa pitävien ryhmään, vaikka he toivatkin talous- ja työllisyysasiat mukaan kestävästä kehityksestä käsitteen määrittelyyn. Noin kolmannes naisvastaajista lukeutui viimeiseen ryhmään, joka halusi kestävästä kehityksestä kokeilun keskittyvän vain ympäristöpuolen asioihin ja katsoi elintason kohoamisen tarpeettomaksi. Kolmanneksella miesvastaajista oli talouden kasvua ja kehitystä painottava näkökulma kestävästä kehityksestä ja kuntakokeiluun. Tähän ryhmään ei lukeutunut yhtään naisvastaajaa. Tämän perusteella voisi yhtyä Tulokkaan (1990) johtopäätökseen: naiset asettavat ympäristönsuojelun talouden edelle useammin kuin miehet.

TAULUKKO 2.

Mitä sumialaiset vastaajat haluaisivat painotettavan kestävästä kehityksestä kuntakokeilussa: taloutta, tulevia sukupolvia vai ympäristönsuojelua?

	Miehistä	Naisista
Talouden etusijalle asettajat	Kolmannes	-----
Tulevat sukupolvet etusijalle asettajat	Kolmannes	Kaksi kolmasosaa
Luonnon etusijalle asettajat	Kolmannes	Kolmannes

5.3 VERTAILU PADAŠJOEN KANSSA

Padasjoella vuosina 1991 ja 1993 tehdyissä kyselytutkimuksissa vastaavaa sukupuolten välistä eroa ympäristönsuojelun ja taloudellisen kasvun suhteen mieltämisessä ei löytynyt. Corporate Imagen (1991, 13) tutkimuksen mukaan lähes puolet vastaajista asetti ympäristönsuojelun etusijalle talouskasvun kustannuksella. Kaksi vuotta myöhemmin ympäristönsuojelua taloudellista kasvua tärkeämpänä pitävien osuus oli pudonnut kolmannekseen. Dahlström selittää muutoksen johtuvan paljolti lamasta ja erityisesti työttömyydestä. Ihmisen oman taloudellisen hyvinvoinnin ollessa uhattuna lisääntyy taloudellisen kasvun merkitys. Saavutetusta taloudellisen hyvinvoinnin tasosta ei olla valmiita tinkimään, vaikka ympäristö kärsisikin. Sumiaisissa on tehty vain yksi haastattelukierros, joten ajallista vertailumahdollisuutta ei ole.

Corporate Imagen (1991, 13) tutkimuksen mukaan vain vajaa kuusi prosenttia vastaajista oli sitä mieltä, että taloudellinen kasvu pitäisi asettaa etusijalle siinäkin tapauksessa, että ympäristö jonkin verran kärsisi. Dahlströmin (1994, 34) tutkimuksessa tämä taloudellisen kasvun ensisijaisuutta korostavien määrä oli pysynyt lähes ennallaan. Padasjoen vuoden 1991 tutkimuksen mukaan 38% vastaajista piti mahdollisena, että talouden kasvu ja ympäristönsuojelu ovat mahdollisia yhtäaikaisesti (Corporate Image 1991, 13). Seurantatutkimuksen vuonna 1993 mukaan lähes 60% vastaajista oli samaa mieltä talouskasvun ja ympäristönsuojelun yhtäaikaisen toteutumisen mahdollisuudesta (Dahlström 1994, 34).

Tätäkin muutosta tutkimuksissa selitetään työttömyyden lisääntymisellä. Selittävänä tekijänä voisi olla myös pelko työttömyydestä omalla kohdalla ja siten taloudellisen tilanteen ja aineellisen elintason laskemisesta. Laman synnyttämässä yleisessä pessimistissävytteisessä mielialassa ihmiset voivat ennakoida tulevia menetyksiään ja tehdäkseni ne itselleen helpommin hyväksyttäviksi varautua niihin asennetasolla. He alkavat pitää vähitellen talouskasvun ja ympäristönsuojelun yhtäaikaista toteutumista mahdollisena arvellessaan itse joutuvansa tinkimään ympäristöä suojelevista toimistaan varmistaakseen elintasonsa säilymisen entisellä tasolla.

Dahlströmin (1994) mukaan laman myötä taloudellinen kasvu yhdistyy ihmisten mielissä aineelliseen turvallisuuteen. Toisaalta EVAn 1992 vuoden tutkimuksen mukaan 3/4 suomalaisista oli samaa mieltä väittämän "pyrkimällä jatkuvaan taloudelliseen kasvuun ihminen vähitellen tuhoaa

luonnon ja lopulta myös itsensä" kanssa. Ympäristösuojelun ja taloudellisen kasvun välinen ristiriita siis tiedostetaan. Näyttäisi kuitenkin siltä, että kun pitäisi tinkiä saavutetusta omasta aineellisesta elintasosta, kysymys taloudellisesta hyvinvoinnista konkretisoituu ihmisten elämässä. Samalla ympäristönsuojelun "hinta" kasvaa ja monimutkaistuu, samoin käy halukkuudelle sen maksamiseksi.

Sumiaisten aineistossa 2/3 vastaajista sisällytti kestäväen kehityksen määritelmäänsä talouden ja toivoi kuntakokeiluun mukaan otettavaksi talouteen, työllisyyteen ja elinkeinorakenteen muutokseen liittyviä asioita ja toimenpiteitä. Kaikista vastanneista kuitenkin vain viidennes asetti talouden kasvun etusijalle ympäristönsuojelun kustannuksella. Heidän mielestään kestäväen kehityksen kuntakokeilu oli lähinnä elinkeinopuolen projekti. Kaikki muut haastatellut pitivät ympäristönsuojelua talouskasvua tärkeämpänä tilanteessa, jossa toisesta olisi tingittävä. Viidesosa haastattelemistani sumialaisista vastusti talouskasvua ja aineellista elintason nousua yleensä ja tahtoi kestäväen kehityksen kuntakokeilun keskittyvän vain ympäristön suojelemiseen ja sen tilan parantamiseen. Mielenkiintoista oli, että kaikki tähän ryhmään lukeutuvat miehet olivat kaikki yli 56-vuotiaita eli koko näytteen vanhimmat miehet. Naiset edustivat näytteen kaikkia ikäluokkia.

Sumiaisissa tuli varsin hyvin esiin talouteen ja ympäristöön liittyvien asioiden yhtäaikaisen huomioimisen ongelmat. Ne, jotka selkeästi preferoivat toista näistä, katsoivat sen kärsineen vastaboolille osoitetuista resursseista tai ajasta. He eivät olleet ajattelussaan löytäneet keinoa, jonka avulla molempien yhtäaikainen hyvinvointi olisi mahdollinen. Silti osan vastaajista mielestä talous- ja ympäristöasiat eivät ole sovittamattomassa ristiriidassa keskenään. Heidän mielestään talouspainotusten, samoin elinkeinorakenteen muutoksen, uudelleen suuntaamisella kestäväen kehityksen uralle, ympäristö voi hyvin ja talous on kunnossa. Näin ollen aineistoni perusteella ei voi tehdä johtopäätöksiä tästä kiistanalaisesta kysymyksestä. Sumialaiset ainakin olivat vastauksissaan yksilöllisiä, mutta heidän mielipiteidensä taustalta löytyisi varmasti syitä tämän kysymyksen hahmottamiseen tietyllä tavalla. Siihen tehtävään ei aineistoni kuitenkaan sovellu.

6. PRIORISOINTITYYPPIEN KESKEISIMPIEN TEKIJÖIDEN LAAJEMPAA TAUSTOITTAMISTA

6.1 KESTÄVÄÄ TALOUTTA ETSIMÄSSÄ

Ympäristön ja talouden välillä vallitsevat vahvat kytkennät. Taloudelliset päätökset vaikuttavat ympäristön laadullisiin ja määrällisiin muutoksiin ja päin vastoin. Herääkin siis kysymys, onko sopusointua taloudellisten tavoitteiden ja ympäristön ekologisten vaatimusten kesken edes mahdollista löytää. Haukiojan (1991) mukaan 1960- ja 1970-luvuilla oli yleinen käsitys, jonka mukaan taloudellisen kasvun tavoite ja ympäristön huomioonottaminen olisivat sovittamattomassa ristiriidassa keskenään. Tähän käsitykseen vaikutti voimakkaasti Rooman Klubin "Kasvun rajat"-raportti vuonna 1972. Sen esittämien mallien pohjalta tehtiin johtopäätös nollakasvun vaatimuksesta maapallon pelastamiseksi ekologiselta, väestölliseltä ja taloudelliselta romahdukselta. (Meadows ym. 1972, 19-24.) 1980-luvulta alkaen nollakasvua ei enää ole pidetty ainoana mahdollisuutena ympäristönsuojelun onnistumiselle. Kestävästä kehityksestä kiinnostuneiden ekonomistien mukaan elinympäristön kestävyys ja taloudellisen kehityksen yhtäaikaisen esiintymisen edellytyksenä on yksinkertaisesti resurssien oikeampi ja tehokkaampi käyttö. Tämä on myös ollut Brundtlandin komission lähtökohtana: vain talouskasvu voi taata kestävä taloudellisen kehityksen. Ekonomistien joukosta löytyy tänä päivänä sekä nollakasvun että resurssien uudelleen kohdistamisen nimeen vannovia. Esimerkiksi Haukiojan mielestä taloustieteessä kestävä kehityksen idea sisältää talousprosessien kokonaisvaltaisen huomioonottamisen tavoiteltaessa hyvinvoinnin kasvua. Määritelmän muodossa kestävä kehitys on kehitystä suhteessa resurssien asettamiin rajoihin. (Haukioja 1991, 9-10, 49.)

Andersonin (1993) mukaan jokaiselle taloudelle voidaan asettaa kolme vaatimusta: sen on oltava riittävän tehokas, että voidaan taata kohtuullinen elintaso, sen on taattava tietty vähimmäistaso arvo ihmisten välillä ja sen on oltava ekologisesti kestävä. Kiteytettynä voidaan siis puhua taloudellisen tehokkuuden tai kasvun, oikeudenmukaisuuden ja kestävyys vaatimuksista. Ympäristön kannalta talouspolitiikan keskeisenä ongelmana voidaan pitää sitä, että usein miten yhtä päämäärää ei pystytä edistämään vahingoittamatta muita. (Anderson 1993, 10.)

Fordistinen kehitystapa tai talousmalli on ollut vallitseva länsimaissa toisen maailmansodan jälkeen. Monen asiantuntijan mielestä informaatioteknologinen kehitystapa/talousmalli on syrjäyttänyt tai ainakin syrjäyttämässä vanhan fordistisen mallin. Kestävän kehityksen problematiikan kannalta on keskeistä, miten näissä kahdessa kehitystavassa suhteet taloudellisen kasvun, sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja ekologisen kestävyiden välillä toimivat. (Anderson 1993, 10.) Andersonin tarkastelun päätulokset ovat seuraavanlaiset:

Fordistinen kehitystapa on tuottanut nopeaa taloudellista kasvua ja tyydyttävää sosiaalista oikeudenmukaisuutta, mutta se ei ole ekologisesti kestävä. Informaatioteknologinen kehitystapa voi tuottaa taloudellista kasvua sekä tyydyttää ekologista kestävyttä, mutta sen sosiaalinen oikeudenmukaisuus on ongelmallinen.

Taloustieteessä ongelmalliseksi on usein koettu julkisen vallan rooli. Pitäisikö julkisen vallan puuttua ympäristöä kuormittavaan tuotantoon ja kulutukseen? Missä määrin ja miten sen pitäisi tapahtua? Uimosen (1991) mukaan luonnonvarat tuottavat omistajilleen hyötyä, jota kutsutaan taloudelliseksi vuokraksi. "Oikeus" päästää haitta-aineita vapaasti ympäristöön on tulkittavissa ympäristön tietyn ominaisuuden omistamiseksi. Ympäristötaloudellisessa tutkimuksessa on pääsääntöisesti päädytty siihen, että taloudelliseen tehokkuuteen päästään vain, jos ympäristö tämän ominaisuuden osalta on yhteiskunnan omistuksessa. Rajoitettaessa haitta-ainepäästöjä päästömaksuilla kerää yhteiskunta taloudellisen vuokran itselleen. Jos päästöjen rajoittaminen tapahtuu ilmoitus- ja lupamenettelyillä jää taloudellinen vuokra yrityksen voitoksi. Tällöin saastuttavien yritysten voitot kasvavat keinotekoisesti, mikä houkuttelee liikaa pääomaa ympäristöä ja luonnonvaroja kuluttaville teollisuudenaloille. Talouden kokonaisvoimavarat eivät silloin jakaannu oikealla tavalla. Paikallisissa saastuttamistapauksissa päästömaksut voivat kuitenkin rasittaa yrityksiä liikaa. Silloin taloudellisen tehokkuuden ylläpitäminen edellyttää hienojakoisempaa säätelyä. Uimosen mielestä on olennaista, että päätettäessä haitta-aineita tuottavan teollisuuden ohjauksesta, vaikutetaan samalla yhteiskunnan kokonaisyhyvinvoinnin jakautumiseen. Julkisen vallan ohjausta pidetään perusteltuna vain, kun on kyse markkinamekanismin rakenteellisten virheiden korjaamisesta. Uimosen johtopäätös on, että yhtä yleispätevää valintaa ohjauskeinojen välillä ei voida tehdä. On tutkittava saastumisongelma kerrallaan, mikä ohjauskeino tuottaa yhteiskunnan kannalta edullisimman tuloksen. (Uimonen 1991, 76-106.)

Kestävän kehityksen tavoittelussa talussektori pyrkii monetarisoimaan ympäristön. Erilaiset ympäristötekijät, kuten puhdas ilma ja vesi halutaan määritellä taloudellisina suureina, jotta niiden käyttöä taloudellisina hyödykkeinä voitaisiin kontrolloida. Ympäristön tuhoutuminen yritetään estää ympäristö- ja energiaverojärjestelmillä, joissa muun muassa uusiutumattomien energialähteiden käyttöä verotettaisiin enemmän. Taloudellisten resurssien kasvattaminen nähdään välttämättömänä edellytyksenä sellaisen teknologian luomiseen, jolla luonnonvarojen tuhlaava käyttö saatetaan kuriin. (Wilenius 1992, 158.)

Talouden näkökulmasta katsottuna todellisuutta arvioidaan kannattavuusnäkökulmasta. Kaikesta toiminnasta voi näin ollen syntyä vain lisiä tai aiheutua tappioita. Ympäristökriisi on pakottanut talousjärjestelmiä sopeutumaan, sillä tulevien tappioiden uhkia on haluttu vähentää. Ympäristöä on alettu hinnoitella erilaisin "aiheuttaja/saastuttaja maksaa"-periaatteeseen pohjautuvoin keinoin. Käytössä oleviin normi- ja hintaohjauksiin liittyy kuitenkin koko joukko epävarmuuksia ja sopimuksenvaraisia asioita. Päästöjen kaikkia vaikutuksia luontoon ja ihmisiin ei tunneta. Vaurioiden arvottaminen on käytännössä vaikeaa. Teollisuus ja yksityisautoilijat eivät ole kovinkaan halukkaita luopumaan ilmaishyödykkeistään ja vapaamatkustajan nautinnastaan. Näitä muutamia edellä mainittuja ja monia muita epäkohtia korjaamaan on kehitelty kestäväää elämäntapaa edistämään pyrkiviä talusteorioita. Tällainen on esimerkiksi vallitsevan uusklassisen talusteorian kritiikistä syntynyt institutionaalinen ympäristötaloustiede. Se perustaa näkemyksensä toisaalta ekologisiin periaatteisiin, toisaalta ihmisen näkökulmasta sopimus- ja neuvottelukäytäntöihin. Sen mukaan luonnossa tapahtuvaa muutosta ei voi kuvata markkinahinnoin, koska luonto palautuu ihmisen toiminnan muutoksista eri tavoin. Institutionaalinen taloustiede sallii luonnolle myös itseisarvoisuuden. Jos poliittisista syistä kuitenkin joudutaan jokin luonnonvara hinnoittelemaan, esimerkiksi puhdas ilma, on "oikea hinta" löydettävissä vain sopimusteitse. Tähän prosessiin pitäisi mahdollisimman monen päästä demokraattisesti osallistumaan. Tärkeää kestävän tulevaisuuden toteutumiseksi onkin se, että erilaiset intressitahot pääsevät keskustelemalla ja omia näkemyksiään esille tuomalla tasa-arvoisesti osallistumaan taloutensa suunnitteluun. (Piispa 1994, 24-25.)

Myös vallitsevassa uusklassisessa talusteoriassa on kehitelty kestävämpiä talousmalleja, muun muassa kestävän taloudellisen kasvun malli ja vakaan tilan malli. Edellä mainitussa oletetaan, että kaikki hyväksyvät talouskasvun tavoittelun. Kasvavan tarpeiden tyydytyksen ei kuitenkaan katsota saavan vaurioittaa luontopääomaa eikä heikentää tuotantokoneistoa. Kestävän taloudellisen kasvun

mallin kehittäjät uskovat, että on mahdollista ylläpitää vakaata ja kasvavaa kulutusta, vaikka uusiutumattomat luonnonvarat ehtyisivät ja osa tuotoksesta jouduttaisiin käyttämään saasteiden puhdistamiseen. Ylisukupolvinen oikeudenmukaisuusongelma on ratkaistu painottamalla nykyistä kulutusta tulevan kustannuksella. Taloudellisen kasvun mallia ovat muotoilleet esimerkiksi David Pearce ja Edward Barbier. Vakaan tilan mallia on kehitelty muun muassa Herman E. Daly. Vakaan tilan mallissa ei talouskasvua enää tavoitella, vaan ihmisten perustarpeet tyydytetään siten, että luonnosta hyödynnettävä materiaalivirta pysyy vakaana. Tässä mallissa luonnolle suodaan joko käyttöarvo tai itseisarvo. Ihmisen luontosuhteen edellytetään pohjautuvan luonnon kunnioitukseen. Ylisukupolvisen oikeudenmukaisuuden kriteerinä on tasajako yli kaikkien sukupolvien. Materiaalikiertoa halutaan rajoittaa ja yhteiskunnan läpi virtaavien luonnonmateriaalien määrä minimoida, sillä mallin kehittäjät eivät usko teknologian kaikkivoipaisuuteen. Niin sanotussa yhteiskehitysteoriassa on menty vieläkin pidemmälle. Siinä puhutaan ihmisen ja luonnon positiivisesta vuorovaikutuksesta ja siitä, kuinka ekologiset tekijät yhdistetään yhteiskunnalliseen oikeudenmukaisuuteen. Ajatuksena on, että ihminen voi tietoisesti toimia niin, että luonto vahvistuu ja säilyy terveenä, jolloin myös ihmisen toimintamahdollisuudet moninaistuvat. Yhteiskehitysteoriaa on rakennellut esimerkiksi Richard Norgaard. (Piispa 1994, 25-26.)

Myös taloustutkija Jan-Otto Andersson on pohtinut kestävän talouden ongelmaa. Hänen mukaansa perinteisessä talousmallissa talouden keskeisenä päämääränä pidetään alati kasvavaa kulutusta. Kulutusta pyritään kasvattamaan vielä senkin jälkeen, kun aineelliset perustarpeet voidaan tyydyttää käytettävissä olevien voimavarojen murto-osalla. Toive täystyöllisyydestä ja kansainvälisesti kilpailukykyisestä teollisuudesta ovat kasvavan kulutuksen ideaalin lisäksi aiheuttaneet kehityksen samaistamisen taloudelliseen kasvuun. Andersson pitää viimeisimpänä perinteisen mallin muunnelmana nopeamman taloudellisen kasvun etsimistä, jolla voitaisiin rahoittaa sen aiheuttamien sosiaalisten ja ympäristöllisten ongelmien torjunta. (Andersson 1989, 34.)

Jos ja kun perinteistä mallia hallitsee kasvu, niin kestävän talouden päämääränä on uusintaminen. Kestävää on sellainen talous, joka lukuisten sukupolvien aikana voi uusintaa ihmisten elinehtoja. Kestävä talous on taloudellisen kasvun kanssa sopusoinnussa vain, jos tämä ei jäydy voimavaroja ja elinympäristöä. Lisääntyneen kulutuksen (tai työllisyyden) ja huomisen säilyttävien elinehtojen välisessä kiistassa kestävä talous pitää tärkeämpänä jälkimmäistä. Kestävä talous ei kuitenkaan välttämättä ole sama kuin nollakasvu tai niin sanottu steady-state-talous. Mutta yhteistä näille on

halu tehostaa “kasvua”, joka on ei-fyysistä ja “kehitystä”, joka tapahtuu kulttuurisessa ja moraalisisessa mielessä. Kestävässä taloudessa erityisen tärkeää on parantaa “ylläpitotehokkuutta” (vähentämällä niiden voimavarojen määriä, joita vaaditaan uusintamaan tietty hyödykekanta) ja “palvelutehokkuutta” (parantamalla hyödykkeiden laatua ja pidentämällä niiden käyttöikä). Kestävän talouden edellytyksenä on, että tuotannon ja kulutuksen ulkoisvaikutukset ovat mahdollisimman suuressa määrin sisäistetyt siis, jokainen, joka toiminnoillaan vaikuttaa ympäristöön on myös vastuussa tekojensa seurauksista. (Andersson 1989, 34.)

Ympäristötalouden tehtävät voidaan nähdä ja määritellä monella tavalla määrittelijän näkökulmasta riippuen. Eräänä ympäristötalouden tehtävänä on vaikuttaa talousjärjestelmänä niin, että ihmisten valinnat voivat heijastua häiriöttä kulutus- ja tuotantopäätöksiin ja että talouden voimavarat suunnataan eniten hyvinvointia — ympäristö mukaan lukien — rajoittaviin pullonkauloihin. Ympäristöongelmien voidaan katsoa ratkeavan teknisen kehityksen myötä ilman, että aitoja taloudellisia valintoja täytyisi tehdä. Tämäntapaisen ajatuksen takana on usein teollisuuden pyrkimys turvata etujaan ja luottamus nopeaan tekniseen kehitykseen. Ympäristön ja talouden yhteen sovittaminen voidaan perustaa myös luonnontieteelliseen tutkimukseen ja poliittiseen päätöksentekoon. Tämän mallin mukaan tieteellinen tutkimus tuottaa objektiivista ekologista tietoa ympäristöongelmien aiheuttajista ja vaikutuksista. Demokraattisesti valittujen päätöksentekijöiden ongelmaksi jää tehdä luonnontieteellisten tosiasioiden ja arvostusten pohjalta valintoja ja toimeenpanna tarvittavat muutokset taloudellisine seurauksineen. Tämä malli säilyttää päättäjien harteille ylivoimaiselta näyttävän urakan. (Tahvonen 1991, 8-9.) Jokaisessa mallissa on omat puutteensa ja yksipuoliseltakin näyttävät painotuksensa. Yksikään edellä mainituista ei ole osoittautunut yksinään ideaaliseksi talouden ja ympäristön yhteen sovittamisen ongelmien ratkaisijaksi.

Brundtlandin komitean mukaan laadulliseen talouskasvuun siirtyminen on kestävän kehityksen toteutumisen edellytys ja mukainen ratkaisu. Talouden ekologinen rakennemuutos ja kestävän talouden toteuttaminen ovat kuitenkin jätetty usein miten vaille tarkempaa määrittelyä. Käsitteet talouskasvu, ekologinen, rakennemuutos, kestävyys ja kehitys ovat epämääräisiä, joten etenkin yhdessä käytettyinä niistä syntyy määritelmiä, jotka voidaan tulkita melkein miten tahansa. Kempin (1995) mielestä talouden ekologisen rakennemuutoksen käytännön toteuttaminen on mahdotonta. Siksi kestävän kehityksen käyttö iskusanana ei johda konkreettisiin toimenpiteisiin eikä poliittiseen vastuuseen. Talouden ekologinen rakennemuutos on yhteydessä taloudellisen arvon määritelmään.

Niinpä sen toteuttaminen, kuten aina taloudellisen toiminnan muutos, edellyttäisi muutosta taloudellisen arvon määrittelyssä. Kestävään talouteen siirtymistä voidaan pitää aitona niukkuuteen liittyvänä taloudellisena ongelmana. Jälkiteollisessa tai postmodernissa aineettomia palveluja painottavassa yhteiskunnassa kansalaisten tarpeentyydytys edelleenkin edellyttää taloudellista toimintaa, joka on mahdollista vain käyttämällä energiaa ja raaka-aineita. Kestävän talouden periaatteet voidaan ajatella toimiviksi tarpeentyydytyksen pidemmän ajanjakson reunaehtoina. Termodynaamisen näkökulman edustajat ovat usein sitä mieltä, että ihmiskunnan tarpeet ovat pitkänä ajanjaksona endogeenisia eli ne sopeutuvat talouden reunaehto- jen (luonnonlakien) mukaisiksi. Toisenlaisen näkökulman edustajien mukaan tarpeisiin voi sisältyä kestävän talouden toteuttaminen, jonka aiheuttaa tulevien sukupolvien hyvinvoinnista välittäminen. Tällöin rajallisten resurssien maailmassa nykyisistä kulutusmahdollisuuksista joudutaan tinkimään tulevien sukupolvien hyvinvoinnin varmistamiseksi. (Kemppi 1995, 97, 105.)

Ekologisen rakennemuutoksen toteutumisen tiellä on useita esteitä. Ensinnäkään ei olla yksimielisiä siitä, kuinka reaalitalous toimii pitkänä ajanjaksona. Joidenkin taloustieteilijöiden mukaan talouskasvun tiellä ei ole mitään sellaista estettä, joka edellyttäisi talouden rakenteen tarkoituksellista muuttamista julkisen vallan ohjauksella. Toiseksi talouden ekologisen rakennemuutoksen välttämättömyydestä moraalinen näkökulmasta ei ole yksimielisyyttä. Kaikki eivät esimerkiksi ole vakuuttuneita siitä, että tuleville sukupolville tulisi jättää tietynkokoinen perintö. Kolmas este ovat fysiikan lait. Niiden vuoksi muutoksen nopea toteuttaminen on mahdotonta. Selvää käsitystä ei ole siitäkään, minkälaista on ekologisesti kestävä talous. Siksi on vaikea tietää, mihin suuntaan taloutta ja teknistä kehitystä tulisi ohjata. (Kemppi 1995, 117.)

Joitakin seikkoja ekologisesta rakennemuutoksesta kuitenkin tiedetään. On vaikea kuvitella, että uudistuviin luonnonvaroihin perustuva ja luonnonjärjestelmien kestokyvyn toteuttava talous voisi nykyistä enempää käyttää raaka-aineita ja energiaa. Tällöin tulee kehittyneemmän tekniikan merkitys entistä tärkeämmäksi. Raaka-ainevirtojen alentuessa ympäristön pilaantuminenkin vähenee. Talouskasvu suunnataan niin, että se ei lisää tavanomaisia kulutusmahdollisuuksia, vaan yhä suurempi osa talouskasvusta johtuu tuotteiden ja palvelujen laadun parantumisesta ja puhtaammasta ympäristöstä. Tämän vision toteuttaminen vie aikaa. Niinpä ekologisen rakennemuutoksen talous on vielä kaukana. Tällä hetkellä elävät sukupolvet eivät ehdi elää ekologisesti kestävässä taloudessa. Sen toteuttaminen tuskin on mahdollista ennen kuin nykyisenlaisen taloudellisen kasvun pakkopaidan ongelmat on ratkaistu. Kasvupakkoa

tarkastellessa olisi syytä muistaa, että taloudessa on kysymys ihmisen luomasta järjestelmästä, eikä mistään annetusta vaihtoehdottomuudesta. Tämä itsestään selvyys näyttää usein unohtuvan. (Kemppi 1995, 117-119.) Ihminen alkaa elää talouden ehdoilla, vaikka asiantilan pitäisi olla päinvastainen. Hyvänä esimerkkinä tästä ovat “markkinavoimat”, joista puhutaan tiedotusvälineissä kuin ne olisivat hengittävä ja “lihallinen” entiteetti, joka tuntuu tänä päivänä määrävän melkein kaikkien kansallisten päätösten suunnan.

Yhtenä ympäristötalouden vaikeimpana ongelmana pidetään yleisesti sitä miten verrata toisiinsa luonnon säilyttämisellä ylläpidettäviä ympäristöarvoja luonnon muuttamisesta saataviin tuloihin. Tämä vertailuongelma on lukuisten ympäristökonfliktien taustalla. Esimerkiksi luonnonmukaisen metsäalueen talouskäytöstä saatavat hyödyt voidaan laskea puun kantohintojen avulla. Näin saatuja summia käytetään sitten mittana suojelusta aiheutuville taloudellisille menetyksille. Myös metsän säilyttämisestä luonnontilaisena koituu kantorahatuloihin verrattavaa taloudellista hyötyä. Jotta voitaisiin tehdä oikea päätös on kyettävä arvioimaan kuinka suuri merkitys luonnontilaisella metsällä on ihmisen hyvinvoinnille. Viime aikoina on kehitelty tähän vaikeaan tehtävään niin sanottua subjektiivisten arvostusten menetelmää. Se johdetaan modernin taloustieteen peruspilarista, kuluttajan valintateoriasta. Käytännössä tämä tapahtuu niin, että tutkija luo haastateltavalle hypoteettiset markkinat, joihin osallistumalla kuluttaja paljastaa esimerkiksi tiettyä metsäaluetta kohtaan tuntemansa arvostuksen. Kun näitä tarkasti suunniteltuja haastatteluja tehdään riittävä määrä, saadaan arvio ihmisten kokonaisarvostuksista tarkasteltavana olevaa ympäristöä kohtaan. Tämäntyyppinen subjektiivisia arvostuksia taloustieteen kielelle kääntävä menetelmä on uusi ja kehitysvaiheessa. On kuitenkin näyttöä siitä, että eri menetelmät antavat samansuuntaisia arvioita luonnonympäristöjen arvoista. (Mäntymää & Svento 1991, 107-126.)

6.2 SUKUPOLVITARKASTELU

Sumiaisten teemahaastatteluissa tulevien sukupolvien oikeudet ja nykyisten sukupolvien velvollisuudet tulevia kohtaan tulivat monessa eri muodossa ja yhteydessä esille. Kestävän kehityksen määrittelyssä ja toiveissa kuntakokeilun painotuksien suhteen kuntalaiset erityisesti toivat esiin sukupolviproblematiikan. Haastatelluista noin 40% mainitsi tärkeäksi tulevien sukupolvien mahdollisuuksien turvaamisen ja hyvinvoinnista huolehtimisen. Sukupolvikysymystä

on tutkinut moni tieteenala. Kestävän kehityksen problematiikan yhteydessä aiheeseen ovat erityisesti paneutuneet taloustieteilijät ja filosofit, mutta myös muut yhteiskuntatieteen haarat ovat ottaneet keskusteluun osaa. Esittelen tässä yhteydessä empiiristen tuloksieni selkeyttämiseksi muutamia näkökulmia sukupolvien väliseen oikeudenmukaisuuskysymykseen.

Kestävän kehityksen ajattelun sisällään pitämät vaatimukset tulevien sukupolvien huomioonottamisesta ja luonnon tarjoamien elämisen mahdollisuuksien säilyttämisestä ovat radikaaleja siksi, että aikaisemmin ne on voitu sivuuttaa talous- ja ympäristöpoliittisista suunnitelmista ja niiden toteuttamisesta. Tämän päivän yhteiskunnan on otettava kantaa näihin hyvinkin arvosidonnaisiin kysymyksiin. Kestävän kehityksen toteuttaminen edellyttää pohdintaa siitä, kuinka ja millä perusteilla moraalisesti otetaan huomioon luonto ja tulevat sukupolvet. Länsimaissa oli pitkään vallalla teknologiaoptimistinen ajattelu. On uskottu, että tiedon ja tekniikan kehittymisen myötä tulevat sukupolvet voivat aina edellisiä paremmin. Näin ollen ei katsottu olevan syytä tulevien sukupolvien huomioonottamiselle. Ympäristön pilaantumisen ja luonnonvarojen kulumisen havaitsemisen myötä sukupolvien välinen side on osoittautunut tärkeäksi. Lisäksi ihmisen toiminnan luonne on teknologian huiman kehityksen myötä muuttunut radikaalisti siten, että yhä suurempi osa teoistamme on sellaisia, että niiden vaikutus ulottuu jälkipolvien maailmaan. Esimerkiksi varastoimalla ydinjätteitä vaikutamme tuleviin sukupolviin miljoonan vuoden ajan. Niiden vaikutuksen voi laskea ulottuvan noin 30000 sukupolveen. Siksi on alettu miettiä, onko meillä velvollisuutta ja kuinka sitova se on, ottaa tulevaisuuden ihmiset huomioon. (Ollikainen 1992, 102, 107.)

Ympäristöfilosofien kannat tulevien sukupolvien huomioonottamisen suhteen poikkeavat yllättävän paljon toisistaan. Huomioonottamisen tarvetta vastaankin on esitetty voimakkaita argumentteja. Nämä argumentit perustellaan yleensä tulevaisuuteen liittyvällä epävarmuudella. Tulevat sukupolvet ovat kontingenteja siinä mielessä, että niiden olemassaolo on riippuvainen tämän päivän päätöksistä. Toisaalta tulevat sukupolvet ovat ei-aktuaalisia, sillä ne eivät ole edustettuina nyt, eikä voida tietää missä ja minkälaisessa ajassa kukin sukupolvi esiintyy. Kolmanneksi tulevien sukupolvien arvoja, kiinnostuksen kohteita tai makuja ei voida tietää. (Ollikainen 1992, 106-107.)

Edellä esiteltyä tulevat sukupolvet sivuuttavaa ajattelua vastaan on esitetty paljon kritiikkiä. Robin Attfieldin (1983) mukaan ei ole mitään perustetta sulkea tulevaisuuden ihmisiä moraalisen kunnioituksen ja huomioonottamisen ulkopuolelle. Heidän samanvertaiselle kohtelemiselleen on

perusteena Attfieldin mukaan se, että ollakseen olemassa heidän on oltava suuressa määrin samanlaisia meidän kanssamme. Osa tulevaisuuden ihmisten intresseistä on ennalta määräytyneitä, kuten esimerkiksi perustarpeet, joiden tyydyttämisen mahdollisuus heille on turvattava. Tulevien sukupolvien kontingenssikaan ei ole Attfieldin mukaan ongelma, sillä tiedämme, että ainakin lähitulevaisuudessa tulee olemaan ihmisiä, joiden edut on jo nyt otettava huomioon. (Attfield 1983.)

Perustelut jälkipolvien huomioimiselle voidaan johtaa myös deontologisesta eli oikeusetiikasta tai altruistisesta eli epäitsekkyuden teoriasta. Ensimmäiseen perustuu ajatus, jonka mukaan ihmisen eettinen velvollisuus on ottaa huomioon muiden intressit, myös tulevaisuudessa elävien. Jälkimmäiseen teoriaan pohjautuvat perusteet, joiden mukaan ihmiselle on ominaista rakkaus omia jälkeläisiä ja muuta lähitulevaisuutta kohtaan sekä, että ihmisellä on eettinen luonne, johon kuuluu taipumus välittää myös muista kuin itsestä. Lisäksi voidaan ajatella, että sukupolvien yli ulottuu sopimuksia, joita pitää noudattaa. (Vilka 1993, 188-189.)

Filosofi Ernest Partridge (1981) perustelee ihmisen velvollisuutta jälkipolvia kohtaan eettisestä näkökulmasta. Hänen mielestään velvollisuus tehdä jokin teko edellyttää, että ihminen tietää, että kyseinen teko on eettisesti arvokas ja arvokkain kaikista valittavissa olevista teoista, tässä tapauksessa tulevaisuuden ihmisten kannalta. Toisena vaatimuksena velvollisuudelle on, että ihmisen on oltava kykenevä tekemään kyseessä oleva teko. Kolmanneksi ihmisen on kyettävä valitsemaan tekeekö teon vai jättääkö tekemättä. Toisin sanoen velvollisuus tehdä tietty teko tarkoittaa sitä, että tietää mitkä ovat arvokkaista tekoja ja, että on kyky ja vapaus tehdä teko. Kestävän kehityksen ajatteluun sovellettuna tämä tarkoittaa sitä, että meidän tulisi tietää, miten nykyiset toimemme vaikuttavat tulevaisuuteen. Ongelmana on ihmisen kyvyttömyys ennustaa tulevaisuutta. Ihmiseltä ei myöskään voi edellyttää sellaista, mihin hänen kykynsä eivät riitä. Lisäksi monet yhteiskunnalliset säännöt ja tekijät säätelevät ihmisen mahdollisuuksia ottaa jokapäiväisessä elämässään tulevien sukupolvien mahdolliset intressit huomioon. (Partridge 1981, 5.)

Sukupolvikysymyksen kuuma peruna, ainakin talouden ja teollisuuden kannalta katsoen, koskee luonnonvarojen oikeudenmukaista jakoa. Kuinka suuri osa "kakusta" meillä on oikeus käyttää? Cameron (1989) erottaa toisistaan elämälle ehdottoman välttämättömät edellytykset; tärkeät, mutta ei elintärkeät edellytykset; haluttavat, mutta vähemmän tärkeät asiat sekä sellaiset ylellisyydet, jotka sinänsä ovat turhia, mutta nautittavia. Ei ole oikeudenmukaista, jos me pyrimme viettämään

sellaista ylellistä elämää, jonka seurauksena heikennämme myöhempien ihmisten välttämättömiäkin elämisen edellytyksiä ja aiheutamme heille vähemmän tyydyttävän elämän. Toisaalta ei voida edellyttää, että oman sukupolvemme on kärsittävä, jotta tulevat sukupolvet voisivat elää helppoa ja miellyttävää elämää. (Cameron 1989, 74-76.)

Meidän on otettava huomioon paitsi välittömien seuraajiemme elämänlaatu, myös heidän mahdollisuutensa huomioda omat seuraajansa. Käytännössä nämä kaikki vaatimukset tiivistyvät kestävän elämän käsitteeseen. Voimme nauttia uusiutuvista luonnonvaroista siten, että myös seuraajillamme on niitä riittävästi ja laadultaan samanarvoisina. Periaatteessa kaikkia luonnonvaroja pitäisi käyttää niin, että niitä riittää tulevaisuuteen loputtomasti. Ongelman muodostavat ne luonnonvarat, jotka eivät uusiudu vaan ovat rajallisia, ja joita parhaillaan kulutetaan hyvin nopeasti. Myös uusiutuvat luonnonvarat, kuten kalavedet, ovat vaarassa, sillä ne voidaan ammentaa tyhjiin liian suurella kulutuksella. Lähitulevaisuuden ihmisille olemme vastuussa myös suunnitelmistamme. Tavoitteeksemme voisimme ottaa sen, että tulevaisuuden ihmiset pystyisivät sanomaan ainakin, että olemme yrittäneet välittää heistä. (Vilka 1993, 201-202.)

Taloustieteen klassikoihin kuuluvan Rawlsin oikeudenmukaisuusteorian (A Theory of Justice, 1971) avulla on pyritty perustelemaan väitettä, jonka mukaan seuraavalla sukupolvella pitää olla käytettävissä vähintään samanlainen resurssivaranto kuin edellisellä sukupolvella. Periaate on johdettu sellaisesta kuvitteellisesta tilanteesta, jossa kaikki (myös tulevaisuuden) ihmiset ovat yhdessä päättämässä yhteiskunnassa vallitsevista pelisäännöistä. Päätöksentekijöiden oletetaan olevan sellaisessa tietämättömyyden tilassa, etteivät he tiedä milloin ja missä yhteiskunnassa juuri he eläisivät. Ajatellaan siis, että rationaaliset päätöksentekijät riskin huomioon ottaen välttäisivät tilannetta, jossa tietty ryhmä joutuisi erityisen huonoon asemaan, koska on olemassa mahdollisuus, että juuri he kuuluisivat tähän ryhmään. Tämä edellyttää, että päätöksentekijä ei ole tietoinen sukupolvesta, johon hän kuuluu, sillä tämä tieto saattaisi johtaa häntä suosimaan esimerkiksi tietyn tyyppistä investointipolitiikkaa, joka hyödyttäisi hänen sukupolveaan muiden kustannuksella. (Pearce 1988.) Rawlsia mukaillen kestävän kehityksen kannalta pyrkimyksenä tulisi olla luonnon pääoman käytön sellainen optimointi, että kehitys ja olemassaolo on mahdollista myös tulevaisuudessa: yksi omaa hyötyään tavoitteleva sukupolvi ei saa tuhota hyvän elämän edellytyksiä tulevilta sukupolvilta, vaan sen on varmistettava näiden edellytysten säilyminen seuraajilleen. Tällainen ajattelu on varsin vierasta yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Marglinin (1963) mukaan nykyisen sukupolven ihmiset ovat suvereenissa asemassa tuleviin verrattuna, koska päättäjät

edustuksellisessa demokratiassa heijastavat ja ajavat ainoastaan yhteisön nykyisten jäsenten preferenssejä.

Rawlsin oikeudenmukaisuuden teorian kaksi periaatetta ovat seuraavat: jokaisella ihmisellä on oltava yhtäläinen oikeus laajimpaan mahdolliseen perusvapauteen, joka on yhteen sovitettavissa muiden samanlaisen vapauden kanssa. Toiseksi yhteiskunnalliset ja taloudelliset eriarvoisuudet on järjestettävä sellaisiksi, että on järkeenkäypää odottaa niistä etua jokaiselle ja, että ne liittyvät kaikille avoimiin asemiin ja virkoihin. (Rawls 1988, 46.) Rawlsin teoria tavoittelee oikeudenmukaisia instituutioita, joiden puitteissa päätöksenteko tapahtuu. Kestävän kehityksen vaatima pitkän tähtäyksen tavoitteenasettelu tarvitsee institutionaaliset puitteet ja sääntökoodiston sitä tukemaan. Kaikki sukupolvet huomioiva yhteiskuntasopimus epätäydellisen tietämyksen oloissa edellyttää oikeudenmukaisten sääntöjen löytämistä, joiden avulla voidaan saavuttaa tehokas resurssien allokointi kaikki sukupolvet huomioivalla tavalla. Oikeudenmukaisuuskäsitys määrittelee taloudellisen aktiviteetin hyväksyttävät puitteet. Ongelmana ovat usein yksityiset omistusoikeudet. Haukiojan mukaan yksityisten omistusoikeuksien järjestelmä ei kykene kokonaan ottamaan huomioon tulevien sukupolvien etuja. Siksi yhteiskuntajärjestelmää on täydennettävä säännöillä, jotka ohjaavat resurssit parhaaseen mahdolliseen kaikki sukupolvet huomioivaan käyttöön. Sääntöjen toimeenpano katsotaan julkisen vallan tehtäväksi. (Haukioja 1991, 50-51.)

6.3 OIKEUDENMUKAISUUSLUOKITTELUN SOVITTAMINEN PRIORISOINTITYYPPEIHIN

Haukiojan (1991, 43) mielestä koko kestävä kehityksen perustelu lähtee liikkeelle oikeudenmukaisuuskäsityksestä. Hän esittelee oikeudenmukaisuuskäsityksistä tehdyn filosofistyyppisen luokittelun, johon kestävä kehityksen kirjallisuus voidaan jakaa (tarkemmin sivulla 11). Sumiaisten priorisointityypit sopivat hyvin tähän luokitteluun. Alla olevassa taulukossa on tiivistetysti keskeiset esimerkit, jotka osoittavat yhteyden näiden kahden tyypittelyn kesken. Taulukosta käy ilmi, mihin oikeudenmukaisuuskysymykseen kukin priorisointityypin huomio fokusoituu.

TAULUKKO 3.

Oikeudenmukaisuusluokittelun löytyminen Sumiaisten priorisointityypeistä esimerkkien avulla esitettyinä.

Sumiaisten priorisointityypit Oikeudenmukaisuusluokittelu Keskeisiä esimerkkejä aineistosta

Talouden etusijalle asettajat	Sukupolven sisäinen tasa-arvo	“toimeentulo turvattava yhtälailla jokaiselle kuntalaiselle”
Tulevat sukupolvet etusijalle asettajat	Sukupolvien välinen tasa-arvo	“on elettävä niin, että tulevat sukupolvet saavat yhtä hyvät elinmahdollisuudet ja elinympäristön monimuotoisuuden kuin nykyinen sukupolvi”
Luonnon etusijalle asettajat	Muiden eliöiden oikeuksien kunnioittaminen	“elämäntapa on sopeutettava luonnon ehtoihin ja realiteetteihin, kaikkia elämäntapoja on suojeltava ja kunnioitettava”

Haastatteluaineistosta havaitsee selvästi, että ne, jotka painottavat talous-, työllisyys- ja toimeentuloasioita kestävän kehityksen määrittelyssään, pitävät keskeisimpänä oikeudenmukaisuuskysymyksenä pohtia sukupolven sisäistä oikeudenmukaisuutta. He vaativat tasa-arvoista kohtelua kaikille kuntalaisille jokapäiväisten elämän edellytysten takaamisessa. He kantavat huolta erityisesti nykyhetkestä ja tuntevat solidaarisuutta ihmisten välillä paikallistasolla, oman kunnan sisällä. Perustarpeiden tyydytyksen he katsovat olevan ehtona oikeudenmukaisuusajattelun laajentamiselle luontoa tai tulevia sukupolvia koskemaan. Mies 37-vuotta: “Jos oma toimeentulo on heikoissa kantimissa, ei paljon viitti mieltä lillukoiden elinoloja tai tulevaisuuden kansalaisten pärjäämistä.”

Ne sumialaiset, jotka pitävät kestävän kehityksen tärkeimpänä asiana tulevista sukupolvista huolehtimisesta, pohtivat varsin selvästi eniten sukupolvien välistä oikeudenmukaisuutta. He haluavat kantaa omalta osaltaan vastuuta tulevaisuuden ihmisten elämästä. Myöhempien sukupolvien mahdollisuuksia ei itse haluta tuhjata vaan heidät nähdään tasa-arvoisina nykysukupolven kanssa.

Siksi katsotaan, että on luonnollista ja oikeudenmukaista elää joka päivä niin kuin tulevat sukupolvet olisivat läsnä, jakaen hyvinvointi ja luonnonvarat jo tänään heidän kanssaan. Tämä nähdään mahdollisena toteuttaa esimerkiksi säästämällä uusiutumattomia luonnonvaroja ja käyttämällä säästeliäästi, uusintaen uusiutuvia luonnonvaroja. Nainen 47-vuotta: “On se hirveätä itsekkyyttä, kun syödään omien lasten ja lastenlasten leipää ja jätetään vaan jätteet ja paskat perinnöksi. Millaisina barbaareina ne meitä muutaman sadan vuoden päästä mahtavat pitää?”

Haastatteluaineiston kolmas priorisointityyppi, jonka kestävässä kehityksessä keskiössä on luonto, antaa eniten painoa muiden eliöiden ja koko luonnon oikeuksien miettimiselle ja kunnioittamiselle oikeudenmukaisuuskysymyksessä. He antavat itseisarvon kaikelle elolliselle. Tämä näkyy siinä, että luontoa ei haluta pitää vain raaka-ainevarastona, rahantekovälineenä tai ruoka-aittana. Luonnossa nähdään mittaamaton määrä aineettomia rikkauksia, kuten kauniita maisemia, mielenrauhaa tuottavaa hiljaisuutta ja stressiä poistavaa lepoa. Kaiken elollisen ja elottomankin luonnon katsotaan yhdessä luovan harmonisen kokonaisuuden, jonka jokainen osa tarvitsee toistaan eikä mikään ole ylimääräistä tai turhaa. Ihmistä ei pidetä kaikkikitietävänä ja kaikelle olemassaolevalle arvonantavana. Luontoa priorisoivat sumialaiset haluavat ehdottomasti säilyttää luonnon monimuotoisuuden ja oppia luonnon kiertokulusta. He tuntevat tasa-arvoa elollisten olentojen välillä ja haluavat kunnioittaa sellaisiakin elämänmuotoja, joilla ei ihminen lyhytkatseisuudessaan näe mitään arvoa. Mies 59-vuotta: ”Itsekin voisin ihan yhtä hyvin olla syntynyt vaikka sammakoksi. Eipä siinä paljon riemusta kurnutettais, jos olis kutupaikat kuivattu ja sääsket myrkyillä tapettu. Kyllä silloin toivois, että olis joku minunkin puolta pitänyt.”

Laajemmassa kontekstissä ajatellen tässä on sovellettu yleistä filosofista periaatetta paikallistasolla. Priorisointityypeistä taloutta korostavat edustavat eräänlaista nurkkakuntaista, paikallista solidaarisuutta. Kärjistäen sanottuna he haluavat ensisijaisesti turvata vain oman lähipiirinsä, korkeintaan oman kuntansa hyvinvoinnin. Heidän mottonsa voisi olla “ensin meille, sitten vasta muille”. Toisaalta heidän erittäin realistinen, ehkä pessimistissävytteinen elämän vireensä voidaan tulkita myös vastuuntunnoksi, toimeentulon varmistamiseksi. Heidän tuntemansa vastuuntunto vain ei yllä omaa elämänpiiriä ulommaksi.

Kaksi muuta priorisointityyppiä taas edustavat maailmanlaajuista solidaarisuutta. Ryhmien välinen ero on lähinnä solidaarisuuden ensisijaisessa kohteessa. Tulevat sukupolvet etusijalle asettavat priorisoivat ihmistä, omia jälkeläisiään, mutta myös laajemmin huomisen kansalaisia. Luonnon

etusijalle asettavat priorisoivat elämää, kaikkea elollista luontoa. Kuinka kauas ajallisesti tai maantieteellisesti heidän solidaarisuutensa ulottuu, vaihtelee paljon. Joku ajattelee vain paikallisesti elinolojen turvaamista jälkipolvilleen, toinen näkee asian laajemmin, kokonaisuutena. Nainen 39-vuotta: “Jos sademetsiä ei suojella, muuttuu koko maapallon ilmasto ihmiselle sopimattomaksi. Silloin ei enää eletä Kiinassa, Alaskassa tai Sumiaisissa, ei yhtään missään maailman kolkassa.”

6.4 BIOSENTRISMI

Empiirisessä aineistossani noin 40% haastatelluista halusi kuntakokeilun painottuvan ympäristöä ja luontoa koskeviin asioihin ja jättävän talous- ja elinkeinopuolen teemat kokonaan kokeilun ulkopuolelle. Lisäksi he määrittelivät kestävän kehityksen luontokeskeiseksi ajattelu- tai elämäntavaksi. Tämän ryhmän ajatukset sopivat hyvin biosentriseen ajatteluun. Esittelen tässä yhteydessä hieman luontokeskeistä tapaa hahmottaa ihmisen luontosuhdetta empiirisen aineistoni tueksi.

Aldo Leopoldin (1990) edustaa biosentristä ympäristöetiikkaa. Hänen mukaansa ihmistä ei voida erottaa hänen välittömästä elinympäristöstään. Lajit ovat kehittyneet keskinäisessä vuorovaikutuksessa toistensa ja ei-bioottisen ympäristön kanssa. Ihminen on kiinteä osa luonnon kokonaisuutta. Tästä syystä moraalisen yhteisön käsite tulisi Leopoldin mielestä laajentaa kattamaan ihmisen lisäksi eläimet, kasvit, vesistöt ja maaperän. Tätä ajattelutapaa kutsutaan holistisen maan etiikaksi ja se tarkoittaa moraalisen tarkasteltavuuden laajenemista koko ihmistä ympäröivään yhteisöön. Moraalinen kunnioitus koskee koko yhteisöä ja kaikkia sen jäseniä. Elollinen luonto on sisäisesti arvokas ja kuuluu moraalisesti huomioon otettavien entiteettien piiriin. Näin elämän säilyttäminen ja luonnon monimuotoisuuden ylläpitäminen tulee arvoksi itsessään. Leopoldin ajattelussa on moraalisesti väärin, jos ihminen tuhoaa luontoa ja lajeja. (Leopold 1990.)

Biosentrisessä ajattelussa hyväksytään luonto itseisarvollisena eikä, kuten antroposentrisessä, ainoastaan ihmisen pyrkimysten ja tarpeiden täyttämisen välineenä. Luonto nähdään elinvoimaisena, ainutlaatuisena ja kunnioituksen arvoisena kokonaisuutena. Paul W. Taylorin (1989) mukaan luonnolla kokonaisuutena on itseisarvo ja jokaisella kasvi- ja eläinlajilla on

luontainen arvo, joka on todellinen, luonnon ja tietoisuuden vaikutuksena syntyvä arvo. Luonnon kunnioittaminen on eläinten, kasvien ja ekosysteemien luontaisen arvokkuuden huomioon ottamista. Usein ihminen kertoo olevansa hyvin luontokeskeinen, mutta hänen toimintansa on ristiriidassa hänen puheittensa kanssa. Taylor mittaa käytännön tilanteissa, onko yksilö todella omaksunut biosentrisen etiikan. Biosentrisen etiikan testi on ihmisen toiminnan vaikutus ympäristöön silloin, kun asia ihmisen toimeentulon kannalta ei ole välttämätön. Ihminen toimii moraalisesti oikein luopumalla ei-välttämättömästä vaikuttamisesta luontoon. Näin toimii todellinen biosentrikko. (Taylor 1989.)

6.5 SUMIAISTEN ELINKEINOPOLITIikka JA -RAKENNEMUUTOS

Taustaksi voimakkaalle elinkeinorakenteenmuutos-teeman esiin nostamiselle kestävän kehityksen kuntakokeilussa, selvitän seuraavassa hivenen Sumiaisten elinkeinopolitiikkaa ja -rakennemuutosta. On tärkeää ymmärtää syrjäisten pienkuntien “eloonjäämistaiselun” ankaruus. Lähtökohta on se, että maaseudulla on halukkuudesta huolimatta mahdotonta elää ilman realistisia toimeentulomahdollisuuksia. Kunnan, valtion ja muiden tahojen tukitoimet ovat usein välttämätön lisäapu uuden yrittämisen alkuun saattamisessa.

Sumiaisten kunnan maatalousvaltaisen elinkeinorakenteen vuoksi kunnan tukitoimet on aikaisempina vuosina kohdistettu pääosin alkutuotantoon. Tavoitteena on ollut maatalousvaltainen elinympäristö, mikä takaisi sen hetkiselälle väestölle riittävän toimeentulon, mahdollistaisi kunnan taloudellisen kasvun ja aineellisen hyvinvoinnin sekä kuntalaisten viihtyvyyden lisäämisen. Työttömyyden lisääntymisen ja jatkuvan muuttotappion vuoksi on Sumiaisissa viime vuosina alettu kiinnittää huomiota tuotannollisen ja teollisen toiminnan kehittämiseen. (Mojanen & Parviainen 1985, 6.) Erityisesti kestävän kehityksen kuntakokeilu synnytti ajatuksen kestävän kehityksen mukaisen pienyrittäjyyden synnyttämisestä ja juurruttamisesta Sumiaisiin. Suminismien luovan hulluuden hengessä kuntalaiset miettivät yhdessä esimerkiksi yrityksen perustamiskurssilla ja tulevaisuusajattelukurssilla kuntaan luontaisesti sopivia ja siellä menestymään ja toimeentulon takaamaan kykeneviä yritysideoita. Yrittäjätietouden kaksi kuukautta kestänyt kurssi oli yksi kestävän kehityksen projektin koordinoimista rakennemuutos- ja ympäristökursseista. (Sumiaisten kestävän kehityksen projektin raportti 1992.) Tekemieni haastattelujen mukaan kuntakokeilu

synnytti Sumiaisiin pieniä yksityisyrittäjiä. Osittaisena syynä niiden syntyminen pidettiin myös Suomea samaan aikaan kohdannutta lama-aikaa. Palvelujen laajuuden, saatavuuden ja laadun katsottiin kuntakokeilun aikana parantuneen. Yrityksissä oli tehokkuudessa ja taloudellisuudessa tapahtunut edistymistä.

Yksi parhaimmista kestävästä kehityksen ja suminismien ilmenemismuoto on Aitta-tori, "todellinen yrittäjäkeskus". Vuodesta 1989 alkaen toiminut Aitta-torin on rekisteröity yhdistys ja avoinna kesäisin. Sen toimintamuotona on talkootyö. Kuntalaiset saavat tuoda sinne omia tuotteitaan myytäväksi pientä korvausta vastaan, jos itsellä ei ole aikaa toimia omalla vuorolla Aitta-torin aukipitäjänä. Aitta-torin valikoima onkin läpileikkaus sumialaisten monipuolisista taidoista ja kekseliästä yrittäjähenkisyydestä. Torilla on myytävänä esimerkiksi erilaisia käsitöitä, kotiteollisuuden tuotteita, leivonnaisia, taidetta, vihanneksia ja marjoja. Myytävää on Aitta-torille löytynyt yllin kyllin: käsiensä tuotoksien tuojia on ollut yli puolisen sataa, sekä miehiä että naisia. Toimipaikkana on vanha aitta, joka on kunnostettu talkootyönä. Aitta-tori valittiin vuonna 1990 yleisöäänestyksellä kolmanneksi parhaaksi maaseututuotteeksi Jyväskylän messukeskuksessa Maatila markkinoi — Kädentaito ja Ruoka- ja Kodintekniikkamessujen yhteydessä. Aitta-torin yhteydessä on kauppamuseo, jossa voi tutustua vanhaan puotimiljööseen ajalta, jolloin kyläkauppa oli ihmisten pysähdyspaikka, tieto- ja keskustelukeskus ja posti. Toiminnan laajuus on sitä luokkaa, että sen vaatimaa talkoohenkisyttä tuskin kovin monesta paikasta Sumiaisten lisäksi löytää. Aitta-tori on kesäisin avoinna joka päivä ja toimii täysin palkattoman talkootyövoiman turvin. Aitta-torin toimintaan osallistuu myös kesäsumialaisia. (Sumiaisten Sanomat 1/1992.)

Kuntakokeilun myötä projektipäällikkö kävi henkilökohtaisesti jokaisessa sumialaisessa taloudessa kyselyssä sivuelinkeino- ja yritysideoita sekä kuuntelemassa kuntalaisten tunteita kuntakokeilusta. Kokeilun ideoima tempaus kulki nimellä kyläkiertäminen. Sen tavoitteena oli kohdata kaikki taloudet. Tarkoituksena oli etsiä kunnassa vielä piilevät niin henkiset kuin taloudelliset voimavarat ja ideat ja saada ne toteutuksen kautta hyötykäyttöön. Kyläkiertämisellä haluttiin myös selvittää rakennemuutoksen ja ympäristön nykytila ja tulevaisuus sekä parantaa ympäristön tilaa, tehostaa olemassa olevan ja uuden kone- ja rakennuskannan käyttöä, lisätä yhteismarkkinointia, halventaa tuotantokustannuksia, kohottaa kuntalaisten itsetuntoa, parantaa kunnan vetovoimaisuutta, lisätä työpaikkoja ja kunnan hyvinvointia. Kuntalaisia rohkaistiin uusien yritysten luomiseen ja tällä tavoin pyrittiin lievittämään maaseudun rakennemuutoksesta aiheutuneita ongelmia toimeentulossa ja henkisessä ilmapiirissä. Kyläkiertämisellä "maanhiljaisetkin" pääsivät

kertomaan ajatuksiaan ja testauttamaan innovaatioitaan elinkeinoasiamiehellä. Kunta myönsi myös starttirahaa toteuttamiskelpoisiksi katsotuille ideoille. Kestävän kehityksen kokeilun ansioita oli myös yli sadalle maatilalle tehdyt ympäristösuunnitelmat. (Sumiaisten kestävän kehityksen projektin raportti 1992.) Sumiaisten kestävän kehityksen projekti olikin esimerkiksi kunnanjohtajan mielestä keskeisiltä osiltaan elinkeinotoimintojen rakennemuutosprojekti (Santala 1993).

Kestävän kehityksen projekti poiki myös koko kuntaa koskevaa kehittämistyötä. Sillä tavoiteltiin monipuolista ja tasapainoista väestörakennetta, elinkeinorakenteen monipuolistamista perustuen keskisen Suomen luontaisiin voimavaroihin ja vahvuuksiin, julkisten ja yksityisten palvelujen kohtuullista saatavuutta kunnassa, viihtyisää ja elinvoimaista elinympäristöä, ympäristökijät huomioon ottavaa maaseudun olojen ja eri toimintojen kehittämistä sekä seutukunnallisen yhteistyön lisäämistä ja monipuolistamista. (Sumiaisten kestävän kehityksen projektin tämänhetkinen toiminta 1993.)

Elinkeinolautakunta on kiinnittänyt huomiota uudenlaisen elinkeinotoiminnan lisäksi myös Sumiaisissa jo olevan yritystoiminnan ja palveluiden kehittämiseen. Tästä voi esimerkkinä mainita "Osta omasta kunnasta" -kampanja. Kunta on myöntänyt korkotukea ja starttirahaa yritystoiminnan aloittamista tai vanhan laajentamista helpottamaan. Erilaisten tukimuotojen tarkoituksena on kunnan elinkeinoelämän kehittäminen ja monipuolistaminen. Tähän liittyy olennaisesti myös vuonna 1982 aloitettu kunnan kehittämisprojekti, niin sanottu Sumiainen -projekti. Projektin yhtenä tärkeänä tavoitteena on taata maataloudessa työskenteleville riittävä toimeentulo työstään etsimällä maataloudelle sivuelinkeinoja. Tällä katsottiin edesautettavan väestön määrän laskun loppumista ja erityisesti väestön säilymistä sivukylillä. Sumiainen -projektin toivottiin jopa luovan uusia työpaikkoja ja sitä myötä muuttoliikettä kuntaan. (Mojanen & Parviainen 1985, 7-8.) Kestävän kehityksen projektin elinkeinopuolen toiminnassa avustettiin muun muassa yritysten perustamisessa ja neuvottiin rahoituksen, avustusten, starttirahojen ja lupien hakemisessa, sopimusten tekemisessä sekä markkinoinnin suunnittelussa ja aloittamisessa. Projekti selvitti kannattavan toiminnan edellytyksiä ja tarjosi kiinnostuneille erilaisia konsultointipalveluja. Koulutusta annettiin maaseudun uustuotantoa tukien esimerkiksi tyrnin, gincenjuuren, amurinviinin ja erikoissienten kasvatuksessa. Uusien työpaikkojen luomisen lisäksi pyrittiin varmistamaan olemassa olevien työpaikkojen säilyminen. Tätä Sumiaisissa kutsuttiin henkiin jäämisen taisteluksi. (Sumiaisten kestävän kehityksen projektin raportti 1992.)

Sumiaisten kunta asetti kehittämisprojektin johtoajatuksiksi omavaraisuus-ajatuksen. Suminismien hengen mukaan, niin kuin myöhemmin myös kestävä kehityksen hengessä, omavaraisuuteen pyrittiin jo silloin niin aineellisella kuin henkiselläkin tasolla. Tämän ohella pyrkimys oli ja on edelleen edistää omatoimisuutta. Kehittämisprojektissa omavaraisuusajattelu näkyi pyrkimyksenä hankkia kunnan teollisuuden tarvitsemat raaka-aineet omasta kunnasta, kunnan oman puun käytössä energian tuotannossa, luonnontuotteiden keräilyssä sekä kotitarvekalastuksessa. Omatoimisuutta kehittämisprojekti pyrki tehostamaan yhteisten juhlien ja tapahtumien järjestämisellä sekä kuntalaisten aktivoimisella ja yhteisön kehittämisellä paikallisin resurssein kunnan elinolojen parantamiseksi. (Mojanen & Parviainen 1985, 8, 10.)

Haastattelujen perusteella elinkeinorakenteen muutos kunnassa näkyi eniten maatalouselinkeinon vähenemisessä. Erityisesti lypsykarjaa oli korvattu lihakarjalla. Maataloudelle etsittiin sivuelinkeinoja. Erikoistiloja syntyi korvaamaan vähentyneitä alkutuotantoa, esimerkiksi luomuviljelyä, riistan tarhausta ja marjatiloja. Perinteisestä maanviljelystä siirryttiin myös nahanjalostukseen ja oman tilan tuotteita hyödyntävään pitopalveluun. Palvelujen kunnassa katsottiin lisääntyneen, mutta samalla kilpailun kiristyneen. Ongelmana osalla uusista yrityksistä oli niiden lyhytikäisyys. Elinkeinorakenteen arveltiin kuitenkin monipuolistuneen. Pari pessimististäkin vastaajaa löytyi, joiden mielestä elinkeinorakenne ei ollut mitenkään muuttunut, eikä kuntakokeilu ollut saanut yhtään mitään aikaan.

Toinen näkyvin elinkeinorakenteen muutoksen vaikutus oli työttömien määrän selvä lisääntyminen. Osasyyn tästäkin ilmiöstä voi sysätä laman harteille. Työssäkäynti oman kunnan ulkopuolella, enimmäkseen Ääneseudulla, korostui entisestään. Sumiainen nähtiin ympäristökunnista riippuvaisena. Työpaikkojen ollessa kaukana, moni muutti pois ja tilat autioituivat. Toisaalta vastaajat olivat huomanneet, että ihmiset lähtivät entistä helpommin miettimään ja etsimään uusia toimeentulomahdollisuuksia. Haaste otettiin vastaan. Tämän myönteisen kehityksen uskottiin johtuvan kuntakokeilusta ja siihen liittyvistä kuntalaisia rohkaisevista ja yrittäjyyttä tukevista toimista.

Kuntalaisten mielestä Sumiaisissa on runsaasti vielä käyttämättömiä voimavaroja, joiden avulla elinkeinorakenteen monipuolistuminen vauhdittuisi. Erityisesti heidän mielestään matkailuelinkeino on tulevaisuudessa avain asemassa Sumiaisten menestymiselle. Kunta nähtiin otollisena erä- ja vesimatkailulle sekä maatilamatkailulle. Uutta kanavaa arveltiin voitavan hyödyntää tarjoamalla

vesillä liikkuville lomailijoille erilaisia palveluja. Metsätalouden puolellakin löydettiin uusia näkymiä. Sumiainen on metsäinen pitäjä, joten ehdotettiin paikan päällä tapahtuvan puun jatkojalostusta pienyrityspohjalta, raakapuunjalostusta ja sahaustoimintaa. Kalastustakin arveltiin voitavan lisätä ja muuttaa tulokselliseksi.

Moni vastaaja oli sitä mieltä, että kunnan voimavarat olivat paljolti vielä hyödyntämättä. Osa, eivät kaikki, kuntalaisista oli lähtenyt liikkeelle uutta etsimään. Ihminen nähtiin suurimpana voimavarana. Sumialaisia pidettiin itsetunnoltaan terveinä, yritteliäinä ja osaavina. Myös kuntalaisten rehellisyys ja ystävällisyys olivat käyttämättä olevaa kapasiteettia. Puhtaan ja kauniin luonnon oikeaoppista hyödyntämistä ehdotti moni. Luonnonvarojen jatkojalostusta pidettiin harkittavana sivuelinkeinona.

7. SUHTAUTUMINEN KUNTAKOKEILUUN VERTAILUKUNNISSA — EROJEN TAUSTAT JA SYYT

7.1 TYYTYVÄISET SUMIALAISET, KRIITTISET PADASJOKELAISET

Tässä luvussa käsittelen kuntakokeilun osalta kuntalaisten mielipiteitä kestäväen kehityksen kokeilun tarpeellisuudesta ja kuntalaisten tyytyväisyyttä/tyytymättömyyttä kuntakokeiluun ja sen toteutukseen. Vertaan sumialaisten mielipiteitä Padasjoen tutkimuksiin, joissa 1991 kysyttiin mitä mieltä kuntalaiset ovat Padasjoen julistamisesta kestäväen kehityksen kunnaksi ja 1993 vuoden kyselyn kysymykseen suhtautumisesta Padasjoen kestäväen kehityksen kokeiluun. Samalla pyrin selvittämään mitkä Sumiaisten kokeilulle asettamista tavoitteista ovat haastattelujen valossa katsoen täyttyneet.

Kaikki haastattelemani sumialaiset naisvastaajat pitivät kestäväen kehityksen kokeilua kunnassaan tarpeellisena. Miesvastaajista kolmasosan mielestä kokeilu ei ollut tarpeellinen tai he eivät osanneet sanoa mielipidettään kokeilusta. Syyksi eräs vastaaja kertoi kokeilun silloisesta keskeneräisyydestä johtuvan mahdollisuuden arvioida vielä tässä vaiheessa tuloksia. Yksi vastaaja, joka voimakkaasti kritisoi elinkeinorakennemuutosteeman sisällyttämistä hankkeeseen, piti koko kokeilua toteutetussa muodossa lähes tarpeettomana. Tuloksena oli hänen mielestään täysi fiasko elinkeinopainotuksien

tukahduttaessa kestäväen kehityksen luontoaatteet. Kokeilua tarpeellisena pitäneet näkivät arvokkaana jo sen, että lähdettiin hakemaan uutta ajattelutapaa elämiseen. Kuntakokeilu nähtiin itse asiassa erittäin tärkeänä Sumiaisille, sillä kokeilun arveltiin parantaneen kunnan imagoa ja tehneen kuntaa tunnetuksi. Sumiaisten kokeilun arvioitiin olevan esimerkkinä ympäristöasioiden hoitamisesta muille kunnille. Kokeilun nähtiin kannustavan ympäristökuntia ja niiden asukkaita arvioimaan omia elämäntapojaan uudelleen ympäristön kannalta. Muutamasta soraäänestä huolimatta voisi arvioida, että Sumiainen oli saavuttanut melko hyvin kokeilulle asettamansa tavoitteen olla mallina ja esimerkikuntana pienten kuntien sarjassa ympäristöasioiden hoitamisessa.

Kokeilun tarpeelliseksi mieltäneet pitivät yleensäkin asioiden miettimistä aina hyödyllisenä. Kokeilun todettiin mahdollistaneen pohdiskelut, jotka olivat muuttaneet kuntalaisten toimintatapoja ja asenteita ympäristöasioissa. Hyvin tärkeänä pidettiin myös kokeilun kuntalaisille tuottamaa tietoa, jonka nähtiin edesauttavan kestäväen kehityksen aatteiden toteuttamista käytännössä. Kokeilu oli tuottanut kuntalaisille uusia toimintamalleja. Näin vastanneiden osalta toinen projektisuunnitelmassa kokeilulle asetettu tavoite oli toteutunut: kuntalaisten yleistä tietoutta oli lisätty informaation avulla ja kestäväen kehityksen periaatteiden käytännön toteutuminen oli mahdollistanut asenteiden muuttumisen kuntalaisten keskuudessa uusien toimintamallien omaksumisen myötä. Tavoitteiden mukaisesti myös yleinen asenneilmasto oli muuttunut ympäristöystävällisempään suuntaan.

Eräät vastaajat uskoivat kokeilun auttavan kuntaa ylös lamasta. Kestäväen kehityksen kuntakokeilussa he näkivät aineksia kunnan pelastamiseksi. Projekti oli tuonut Sumiaisten kuntaan ulkopuolista rahoitusta "hyvien asioiden" toteuttamiseen. Tässä yhteydessä viitattiin myös elinkeinorakenteen muutosprojektiin. Projektisuunnitelman tavoite elinkeinorakenteen monipuolistamiseksi kestäväen kehityksen periaatteita noudattaen näyttäisi siis joidenkin vastaajien mielestä ainakin päässeen alkuun.

Projektin ajankohtaa pidettiin sopivana: ihmiskunnalla on kiire tehdä jotain konkreettista ympäristönsä hyväksi, muuten jälkiteollinen yhteiskunta hukkuu saasteisiin. Ympäristöasioiden huomioimista pidettiin välttämättömänä tänään huomisen vuoksi. Kokeilun ansioksi luettiin myös, että se oli herättänyt kiinnostusta luontoa kohtaan. Sen nähtiin mahdollistavan luonnon säästymisen myöhemmillekin sukupolville. Näin projektin kokeneiden osalta näyttäisi toteutuneen

kuntakokeilun tavoite, jonka mukaan sumialaisten on lakattava näkemästä luontonsa puhtautta itsestään selvänä ja lähdettävä liikkeelle oman elinympäristönsä suojelemiseksi.

Kaikki eivät kuitenkaan nähneet kuntakokeilua myönteisessä valossa. Kritiikkiä saivat osakseen lähinnä jotkin kuntakokeiluun sisällytetyt tapahtumat: esimerkiksi markkinatyylisiä messuja piti osa vastaajista tarpeettomina ja ympäristökokeiluun sopimattomina. Myös osa kunnan itsensä kuntakokeilulle asettamista lähtökohdista herätti vastustusta. Osa vastaajista piti rakennemuutosprojektia kestävän kehityksen kokeiluun soveltumattomana ja kokeilun painotusta vääristävänä. Jotkut pitivät kokeilua varten annettua ja kokeilun antamaa koulutusta riittämättömänä ja kokeilun ajankohtaa liian myöhäisenä.

Kritiikkiä sai osakseen myös kuntakokeilun projektimuotoisuus. Se nähtiin toimimattomana. Professionaalinen pohja ja lähtökohta kokeilulle olisi näin vastanneiden mielestä toiminut paremmin. Projektin sijasta kaivattiin prosessia, jolle olisi tarvittu riittävästi aikaa, että tuloksiakin olisi voinut näkyä. Ajateltiin, ettei ympäristöön vaikuttavia asioita eli ihmisen koko elämäntapaa voi rajata näin pienimuotoisen projektin sisälle. Toteutetussa muodossa kokeilu nähtiin pikemminkin vain näennäiskokeiluna. Epäiltiin myös sitä, kykenevätkö kunnat viemään kokeilua eteenpäin. Tällaisena koko kokeilun arveltiin jäävän hapuiluksi ja tuloksiltaan kohtalaisen kevyeksi. Lisäresurssien puutetta oman organisaation puitteissa pidettiin myös ongelmana.

Moni vastaaja totesi, ettei pelkkä pohdiskelu ja ihmisten herättely yksin riitä. Asiat pitää myös "elää todeksi". Kestävän kehityksen tulisi olla punainen lanka kaikessa. Näyttäisi siis siltä, että Sumiaisten niin sanottu läpäisyperiaate ei vastanneiden mielestä ollut näkynyt kaikessa ainakaan käytännön toimenpiteiden tasolla. On kuitenkin huomattava, että Sumiaisten kokeilu päättyi virallisesti vuoden 1996 kesällä ja haastattelut, joihin tutkimuksen empiiriset tulokset perustuvat koottiin kuntakokeilun alkuvaiheessa vuoden 1993 syksyllä. Keskustelin kokeilusta erään siinä alusta alkaen tiiviisti mukana toimineen ja haastatteluihin osallistuneen henkilön kanssa uudelleen vuoden 1996 kesällä ja keväällä 1997. Hänen mielestään alkuhankaluuksien jälkeen läpäisyperiaate olisi sittenkin juurtunut Sumiaisiin. Tämä näkyy hänen mukaansa tätä nykyä kaikessa kunnan päätöksenteossa ja kuntalaisten toiminnassa erityisesti ajattelumallin muutoksena. Enää ei kaikkea vanhaa oikopäätä tuhota uuden ja modernin tieltä, vaan panostetaan vanhan korjaamiseen ja entisöimiseen nykyajan vaatimukset täyttäväksi. Samoin ympäristön tila otetaan päätöksenteossa huomioon esimerkiksi niin, että enää ei päätöksiä tehdä vain taloudellista hyötyä ajatellen vaan

rinnalle ovat nousseet ympäristöarvot yhtä tärkeinä. Päätöksiä valmisteltaessa ja tehtäessä ympäristöasiat ovat itseisarvoisina automaattisesti mukana.

Padasjoella vuonna 1991 tehdyssä kyselytutkimuksessa padasjokelaisilta ja joutsalaisilta vastaajilta kysyttiin, mitä mieltä he ovat Padasjoen julistamisesta kestävän kehityksen kunnaksi. Kaikista vastaajista runsaat 50% oli sitä mieltä, että kyseessä oli joko täysin (24%) tai osittain (30%) oikea toimenpide. Täysin turhana Padasjoen julistusta piti vain 9% vastaajista. Viidennes ei osannut ottaa kysymykseen kantaa. Yllättävää tuloksessa oli se, että joutsalaiset suhtautuivat Padasjoen "ympäristöjulistukseen" selvästi positiivisemmin kuin padasjokelaiset. (Corporate Image 1991, 20.)

Tämä voisi selittyä vapaamatkustajuusproblematiikalla. Muun muassa Uusitalon tutkimuksissa on todettu ihmisten ympäristöasenteiden olevan ympäristön kannalta myönteisemmät kuin minkä kuvan heidän käyttäytymisensä antaa. Asenteellisesti on helppoa kannattaa ympäristönsuojelua, mutta kun pitäisi itse tehdä jotain konkreettista ympäristön hyväksi luotetaan jonkun muun tekevän sen tai uskotaan ettei yksi ihminen voi toiminnallaan paljoakaan vaikuttaa tai pelätään omien uhrauksien ympäristön puolesta jäävän ainoiksi ja siksi merkityksettömiksi. Ympäristö, kuten puhdas ilma, on julkishyödyke, josta ei ketään voi kieltää nauttimasta riippumatta siitä onko hän osallistunut sen tuottamiseen vai ei. Asenteet eivät useinkaan välity toiminnan tasolle. (Uusitalo 1986, 1991.)

Joutsalaisten on siis helppo sanoa kannattavansa Padasjoen julistamista kestävän kehityksen kunnaksi, kun se ei heille aiheuta mitään kustannuksia tai uhrauksia. Padasjokelaiset taas voivat ajatella kestävän kehityksen kunnaksi julistautumisen aiheuttavan esimerkiksi kalliimpaa jätemaksua ja henkilökohtaista vaivannäköä jätteiden tarkemmassa lajittelemisessä ja kierrättämisessä.

Moni padasjokelainen piti ajatusta kestävän kehityksen kunnasta hyvänä, mutta pelkäsi sen jäävän pelkkien puheiden asteelle. Toiset kannattivat ajatusta varauksettomasti "positiivinen maine lisääntyy" ja "parantaa kunnan kehitystä" sekä "ympäristö pysyy toimivana ja siistinä". Vastustajat taas arvelivat kyseessä olevan pelkän mainostempun ja turhan rahan haaskauksen. Joutsalaiset eivät juuri kommentoineet vastauksiaan. (Corporate Image 1991, 20, 42.)

Padasjokelaisista ja joutsalaisista vastaajista 54% piti vuonna 1992 hyväksytyä julistusta Padasjoesta kestäväen kehityksen kuntana hyvänä asiana. Kaikista sumialaisista vastaajista noin 80% piti kestäväen kehityksen kokeilua kunnassaan tarpeellisena. Selvä ero tarkastelukuntien kesken näkyy myös tyytyväisyydessä/tyytymättömyydessä kuntakokeiluun. Padasjokelaisilta kysyttiin (1993), mitä mieltä he ovat kestäväen kehityksen projektin toiminnasta. Vastaajista 16% suhtautui kokeiluun myönteisesti, 23% kielteisesti, ambivalentisti 22% ja 38% ei osannut sanoa tai ei tiennyt. (Dahlström 1994, 51.) Sumialaisilta kysyttiin heidän tyytyväisyyttään/tyytymättömyyttään kokeiluun ja perusteluja vastaukseensa. Kaikista vastaajista puolet olivat tyytyväisiä kokeiluun, tyytymättömiä oli noin 40% ja ambivalentteja noin 10% (ambivalentit vastaajat näkivät projektissa yhtä paljon hyviä ja huonoja puolia).

TAULUKKO 4.

Haastateltujen suhtautuminen ja tyytyväisyys kestäväen kehityksen kuntakokeiluun tutkimuskunnissa.

	Padasjoki %	Sumiainen %
Tyytyväinen	16	50
Tyytymätön	23	40
Ambivalentti	22	10
Ei osaa sanoa	38	--

Sumialaisista naisista suurempi osa (2/3) oli kokeiluun tyytymätön kuin miehistä (1/3). Syy tyytymättömyyteen kokeiluun ja sen toteutukseen oli ensi sijassa tiedotuksen kokeminen puutteelliseksi. Resurssien puute kunnassa oli toinen tyytymättömyyttä aiheuttanut tekijä. Resursseihin suhteutettuna oltiin jo tyytyväisempiä kokeiluun. Lisäksi koettiin, että innostus oli useassa asiassa korvannut resurssien vähyyden. Arvokysymyksiä pidettiin vaikeina: esimerkiksi kestäväen kehityksen messuilla ollutta maastoautorataa eivät kaikki pitäneet kokeilun kannalta sopivana. Sisältökeskustelua olisi kaivattu myös enemmän. Nyt oli tullut tunne, että kestäväen kehityksen nimikkeen alle voi laittaa mitä tahansa. Kokeilun painotuksiin osa vastaajista oli pettynyt. Toiset olisivat toivoneet ympäristöasioiden painottamista lisää, toiset taas kaipasivat rakennemuutosasioille enemmän huomiota.

Kokeilun saamia apurahoja olisi osa vastaajista toivonut käytettäväksi enemmän paikallistoimintaan, kuten tukemaan yrittäjyyttä. Konkreettiset toimintamahdollisuudet koettiin liian pieniksi. Yhteistyötä ja sitoutumista kaivattiin enemmän. Kaikkia kokeilun tuloksia ei vielä oltu nähty, mutta enemmänkin oli kokeilulta odotettu.

Syiksi tyytyväisyyteen kokeilua ja sen toteutusta kohtaan nimettiin muun muassa kokeilun hyvä tuottavuus ja taloudellisuus. Kokeilun arveltiin lähentäneen ihmisten mielipiteitä ympäristöasioissa. Kokeilun etenemistä haastatteluhetkeen mennessä pidettiin yleisesti ottaen hyvänä. Osan odotukset olivat jo täyttyneetkin. Kaiken kaikkiaan moni ilmoitti löytäneensä kokeilusta enemmän positiivisia kuin negatiivisia asioita.

Padasjoella vuoden 1993 kyselyn mukaan Padasjoen kokeilua kritisoitiin eniten sen näkymättömyydestä kuntalaisille ja kustannusten suuruudesta. Myös projektin tuloksien merkitystä epäiltiin padasjokelaisten vastauksissa. Myönteisenä pidettiin kokeilun takana olevaa ajatusta, yleensä tuloksia tai jotain erikseen mainittua toimenpidettä. (Dahlström 1994, 51.) Joka tapauksessa vaikuttaa siltä, että sumialaiset ovat tyytyväisempiä kuntakokeiluunsa kuin padasjokelaiset.

7.2 VAIKUTUSMAHDOLLISUUDET KOKEILUSSA KOHTALAISET, TIEDOTUS PUUTTEELLISTA

Sumialaisista puolet olivat tyytyväisiä kestävän kehityksen kuntakokeiluun ja sen tuloksiin. Kukaan ei pitänyt sitä täysin turhana ja epäonnistuneena. Puolet ilmoittivat saaneensa riittävästi vaikutus- ja osallistumismahdollisuuksia kokeilussa. Samoin puolet vastaajista oli sitä mieltä, että heidän mielipiteitään oli huomioitu riittävästi kokeilussa. He kertoivat olleen lähinnä omasta halukkuudesta ja aktiivisuudesta kiinni, jos ei osallistumismahdollisuuksia tuntunut olleen tarpeeksi. Puolet vastaajista olivat tyytyväisiä kuntalaisten ideoiden, mielipiteiden ja ajatusten huomioimiseen. Tätä pidettiin myös ensiarvoisen tärkeänä kokeilun onnistumisen kannalta. Päätäjät olivat useissa tilaisuuksissa kyselleet kuntalaisten tunteja. Pidettiin omana välinpitämättömyytenä, jos ei ollut vaivautunut paikalle. Kuntalaisilta lähti joitakin toimintoja kuntakokeilun yli ja ohi. Niitä tuettiin ja ne koettiin kokeilun täydentäjinä. Projektia ei ollut tarkoitettu ylhäältä päin johdetuksi, vaan

avoimeksi kaikille kuntalaisille arvioittaa ja lähteä kunnan avustuksella toteuttamaan omia ideoitaan. Kestävä kehitys oli tarkoitus muuttaa teoiksi juuri kuntalaisten kautta.

Toinen puoli vastaajista, joka oli osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiinsa tyytymätön, kertoi pääasialliseksi syyksi kokeilun pyörimisen liikaa muutaman aktiivin ympärillä. Muiden kuntalaisten tietoisuus siitä, mistä kuntakokeilussa oikeastaan oli kysymys, oli heidän mielestään huono. Heistä kaikilla ei myöskään ollut käytännössä mahdollisuutta sanoa omaa mielipidettään kokeilua koskevissa asioissa. Ongelmana koettiin arvostelu niitä kohtaan, jotka toimivat aktiivisesti kokeilussa. Kaikki kuntalaiset eivät tuoneet mielipiteitään julki ja pieni osa tuomitsi koko hankkeen huuhaaksi, eikä tahtonut olla sen kanssa missään tekemisissä.

Ennen projektin alkua sisäasiainministeriö lähetti kokeilukunnille kirjeen, jossa se teroitti kokeilun onnistumisen edellyttävän mahdollisimman laajaa kansalaispiirien osallistumista. Onnistumisen vuoksi olisi tärkeää synnyttää toimintaa, jossa olisivat mukana kuntalaiset, eri järjestöt, yritykset, kuntien eri laitokset ja viranomaiset. (Kestävän kehityksen käsikirja kunnille 1994, 11.) Sumiaisissa olisi ainakin periaatteessa pitänyt olla hyvät edellytykset tämän toteuttamiseksi. Viimeisten vuosikymmenten aikana on hallinnolle ollut ominaista toimia ennalta hyväksytyjen suunnitelmien mukaan ja pyrkimys ohjata tulevaisuutta tarkkojen toteuttamisohjeet sisältävien 5-10-vuotissuunnitelmien avulla. Sumiaisissa on hallinnon käytäntöjä ja johtamisjärjestelmiä kehitetty 1980-luvulta alkaen reaktiiviseen suuntaan, mikä on nähty kestävän kehityksen periaatteiden mukaiseksi ja pienelle kunnalle luonnolliseksi tavaksi toimia. Kuntaa pidetään ennen kaikkea kuntalaisten toimintavälineenä. Johtamisstrategioina arvo-, tulos- ja tavoitejohtaminen on yhdistetty kestävän kehityksen johtamisstrategiaksi siten, että sille antaa arvopohjan suminismi, tavoitteet kestävä kehitys ja tulokset itse elämä. Keskeisiksi tuloksenteon välineiksi on kunnassa koettu tietoisuus omista resursseista, yhteistoimintaverkostot sekä innovaatio- ja reagointikyky. (Santala 1993.) Sumiaisissa pyritään välttämään turhia byrokraattisia käytänteitä ja ”paperin pyöritystä ja kierrätystä virkamieheltä toiselle”. Läheisiin kontakteihin kuntalaisten ja viranhaltijoiden välillä perustuva hallintomalli reagoi herkästi ja nopeasti ajankohtaisiin asioihin. Pieni pursi kääntyy helpommin kuin valtamerilaiva uudelle kurssille. Pienen kunnan voimavara ja ongelma, tuttuus (kaikki tuntevat ja tietävät jokaisesta kaiken), auttaa kuntalaisten aktivoinnissa. Yleisesti hyväksytystä normista poikkeaminen on vaikeaa, niinpä myös kieltäytyminen kunnan yhteisenä etuna pidetyn kestävän kehityksen hyväksi omakohtaisesti toimimisesta on hankalaa. Sumiaisissa kuntalaisten yhteistoimintaa vahvistaa myös yhteen hiileen puhaltaminen ja

talkoohenkisyys, mikä on kunnalle ominainen yleisilmapiiri ja -henki.

Kuitenkin tutkimuksen mukaan kokeilukuntien projektihankkeet yleisesti ottaen edistivät melko vähän moniarvoisen ja osallistuvan kestävän kehityksen etsinnän edellytyksiä. Suurimmassa osassa hankkeita kuntalaisten mahdollisuudet osallistua kestävän kehityksen suunnitteluun ja toteutukseen olivat vähäiset. Loppuraportissa todetaan, että toteutettujen toimien valinta ei kokeilukunnissa perustunut osallistuvaan, erilaisten toimintavaihtoehtojen vaikutusten arviointiin ja vertailuun. (Kestävän kehityksen käsikirja kunnille 1994, 11.)

Padaşjoella arveltiin kuntalaisten välinpitämättömyyden tai heikon sitoutumisen projektiin johtuvan juuri siitä, että projekti esiteltiin liian valmiina kuntalaisille. Valmistelussa olisi pitänyt ottaa kuntalaisia enemmän mukaan. Valtakunnallisen loppuraportinkin mukaan kokeilukuntien hankkeissa ei asukkaiden mukanaoloa oltu painotettu riittävästi. Tähän oli vaikuttanut hallinnon sisäänpäin kääntyneisyys joissakin kunnissa. Toisaalta osa projektin johtohenkilöistä kunnissa tiivistä kunnan rooliksi kokeilussa kehityksen jatkumisen varmistamisen juuri tiedon viemisellä ruohonjuuritasolle, jossa sitä voidaan hyödyntää käytännössä. (mt., 44-47.)

Osa sumialaisista kritisoi kuntakokeiluaan tiedotuksen puutteellisuudesta. Varsinkin tiedottamisen laadussa nähtiin parantamisen varaa. Vaikka määrällisesti mitattuna tietoa oli eri kanavien kautta jaettu runsaasti, yhä kaivattiin lisää. Tämän näennäisen ristiriidan voi arvella johtuvan tiedon tulvan aiheuttavasta valikoivasta vastaanottamisesta. Kukin kiinnittää huomionsa itseään kiinnostaviin aiheisiin ja jättää muut huomioita, kun kaikkea ei tiedon käsittelykapasiteetin rajallisuuden vuoksi voi ottaa vastaan. Tiedon saaminen riippuu paljon omasta aktiivisuudesta ja mielenkiinnosta. Tiedotuksen puutteelliseksi kokemiseen löytyi myös toinen syy. Erään haastateltavan mukaan tieto kiersi kokeilussa aktiivisesti toimineiden välillä tavallisten kuntalaisten saadessa vähemmän informaatiota. Silti yli 2/3 haastatteluun osallistuneista oli tyytyväisiä tiedotukseen.

Kuntakokeilun loppuraportista käy ilmi, että tiedotus oli ollut ongelma muissakin kokeilukunnissa. Varsinkin luottamushenkilöt kokivat, etteivät olleet saaneet projektista riittävästi tietoa. Syyksi tähän tosin monesti mainittiin oman kiinnostuksen puute. Yleisesti ottaen kokeilukuntien johtohenkilöt näkivät projektin vaikuttaneen yhteistyön lisääntymiseen, toiminnan avoimuuteen ja aiheesta keskusteluun. Yhteistyö oli kuitenkin lisääntynyt erityisesti kunnan hallinnon sisällä, ei niinkään kunnan ja kuntalaisten välillä. Toki löytyi sellaisiakin kokeilukuntia, joissa tämäkin oli

kohtuullisesti toteutunut, esimerkiksi Sumiaisissa, Suomussalmella ja Puumalassa. (Kestävän kehityksen käsikirja kunnille 1994, 13, 16.)

Kansalaisten suora osallistuminen kuntakokeiluun voi tehdä kestävän kehityksen suunnittelusta eri osapuolten välisen oppimis- ja keskusteluprosessin (ks. esim. Milbrath 1989). Osallistuminen voi myös vähentää monella tavalla konflikteja: se voi vähentää tiedollisia väärinkäsityksiä ja ennakkoluuloja, stimuloida arvojen muutosta (Brooks 1976) ja neuvottelemalla saatetaan päästä aitoon konsensukseen (Formby 1990). Osallistuminen lisää päätöksenteon hyväksyttävyyttä, mikä puolestaan lisää kansalaisten halua sitoutua tehtyihin päätöksiin ja ottaa vastuuta omista päätöksistä (Rosener 1983). Osallistumisella on myös ympäristökasvatuksellista merkitystä (Paldanius 1992). Lohen & Salmisen (1994) mukaan mitä aikaisemmassa vaiheessa eri osapuolet voivat osallistua suunnitteluprosessiin, sitä paremmat mahdollisuudet ristiriitojen sovitteluun on olemassa. Jotta osallistuminen olisi mielekästä ja tasa-arvoista, tulisi eri osallistujaryhmillä olla yhtäläiset mahdollisuudet ja voimavarat osallistua sekä saada että tuottaa tietoa (esim. Leskinen 1993).

Rouhisen (1991, 167) mukaan kestävä kehitys on jatkuva yhteiskunnallinen oppimis- ja määrittelyprosessi. Jos hyväksytään se, ettei universaaleja ja yksiselitteisiä raja-arvoja kestäväälle kehitykselle voida osoittaa, on kehityksen kestävyyttä arvioitava jokaisessa päätöksentekotilanteessa. Jos kenelläkään ei ole hallussaan kestävän kehityksen “lopullista totuutta”, voidaan siihen pyrkiä vain tekemällä päätöksiä avoimella ja demokraattisella tavalla siten, että osapuolet ovat mahdollisimman tietoisia eri kehitysvaihtoehtojen kaikista merkittävistä pidettävistä vaikutuksista sekä niihin liittyvistä arvoista ja ristiriidoista. Tämä edellyttää suunnittelulta ja päätöksenteolta eri vaihtoehtojen vaikutusten arviointia, erittelevää vertailua ja seurantaa, monialaista viranomais- ja asiantuntijayhteistyötä, kansalaisten mahdollisimman suoraa osallistumista sekä ristiriitojen avointa käsittelyä ja sovittelua. Lisäksi on pyrittävä luomaan hyvät edellytykset ja mahdollisuudet yhteiskunnalliselle oppimiselle ja arvojen muutokselle. (Milbrath 1989; Jacobs 1991.)

Suomessakin voimassa olevaa ympäristövaikutusten arviointimenettelyä (YVA) voidaan pitää pyrkimyksenä kestävän kehityksen edustamaan hallinnon rajat ylittävään ja kokonaiskuvaa tavoittelemaan yrittävään menettelytapaan. Jotta ympäristövaikutusten arviointimenettelyllä terästetty suunnittelu ja päätöksenteko voisi tarjota hyvän foorumin kestävän kehityksen

yhteiskunnalliselle oppimisprosessille, tulee ottaa huomioon erityisesti kestävän kehityksen vaikutusten problematiikan monitahoisuus, arvosidonnaisuus ja ristiriitaisuus. Tästä seuraa arvioinnille sekä muulle päätöksenteolle ja suunnittelulle huomattavia haasteita, kuten monialainen viranomais- ja asiantuntijayhteistyö, kansalaisten osallistuminen sekä erittelevä vaihtoehtojen vertailu. (Lohi & Salminen 1994, 30.)

7.3 SUHTAUTUMISEROJEN TAUSTOJA: HENKILÖKARISMA JA LUOVUUS

Padasjoella suhtauduttiin kuntakokeiluun jo aloitusvaiheessa varauksellisemmin kuin Sumiaisissa. Sumiainen piti kokeiluun osallistumismahdollisuutta onnenpotkuna ja yleinen mielipide oli kuntakokeiluun mukaan lähtemisen puolella. Sumiaisissa mukaan lähdettiin innostuneesti, optimistisesti, omaan osaamiseen luottaen ja hankkeelta paljon odottaen. Tavoitteetkin asetettiin heti korkealle. Padasjoella kuntakokeilun tarpeellisuutta ja erityisesti sen vaikutuksia epäiltiin enemmän. Osa kuntalaisista piti kokeilua suoranaisena verovarojen haaskauksena.

Sumialaisten myönteisyyttä selittää osaltaan projektin johdossa toimineiden sitoutuneisuus kokeiluun. He olivat innostuneita kestävän kehityksen ajatuksista ja uhrasivat oman persoonansa, paljon omaa aikaansa ja voimavarojaan yksityisen kuntalaisenkin roolissa kokeilun hyväksi. Esimerkillään he aktivoivat muita kuntalaisia ja saivat heidätkin suhtautumaan positiivisesti kuntakokeiluun sekä osallistumaan sen eri hankkeisiin. Projektin johtohenkilöt olivat kaikkien kuntalaisten tuntevia ja heihin luotettiin ja heidän mielipiteitään arvostettiin yleisesti. Arvovallallaan ja omaperäisillä ideoillaan sekä rohkeilla kannanotoillaan he hankkivat myös kunnan ulkopuolista julkisuutta ja mielenkiintoa kuntansa hankkeelle.

Sumiainen on sen kokoinen yhteisö, että muutaman karismaattisen johtohenkilön voimalla saadaan suuri osa kuntalaisista aktivoitua. Tehtävää helpottaa sumialaisten ennakkoluulottomuus ja (positiivisella tavalla) lapsenmielisyytensä. Sumiaisten voimavarana voikin pitää sitä, että sinne syystä tai toisesta asettunut samanhenkisiä, huumorilla elämään suhtautuvia ihmisiä. Kunnassa on ollut muotia sanonta "sen verran hullu mä oon, että...". Uuteen suhtaudutaan uteliaisuudella ja erikoiset tempaukset tuntuvat herättävän kuntalaisten osallistumishalun. (Uusinoka 1989.)

Tärkein taustasyys lienee 1980-luvulla kuntaan juurtunut suminismien kulttuuri: entinen "surkia Sumiainen" julistautui luovan hulluuden työssijaksi (Uusinoka 1989, 1). Suministinen yksilöllisyyttä ja erikoisuuden tavoittelua korostava filosofinen ajattelutapa oli omiaan rohkaisemaan uusiin innovaatioihin kestävän kehityksen toteuttamiseksi. Vuonna 1982 käynnistettiin Sumiaisissa kestävän kehityksen kokeilun edeltäjä, Sumiainen-projekti. Se voidaan nähdä eräänlaisena virallisen tahon "päänavauksena" omaehtoiselle aktiivisuudelle kunnassa: tämän jälkeen onkin syntynyt runsaasti niin sanottua epävirallista kunnan asukkaiden järjestämää toimintaa. Tästä mainittakoon voimakas kylätoiminta (Rautionmäki valittiin Keski-Suomen vuoden kyläksi 1988), poikamiespankki, kesäasukkaiden ja kuntalaisten yhteinen kesäparlamentti sekä joulupukin virallinen kesäpaikka. (Uusinoka 1989, 2-3.) Sumiainen-projektin tarkoituksena oli omavaraisuuden, omatoimisuuden ja omaperäisyyden käyttöönotto tutkimalla kunnassa olevat hyödyntämättömät voimavarat. Projektin tavoitteena oli elinkeinotoimintojen monipuolistaminen suuntaamalla toimintoja pääpainotteisesti kunnan ja kuntalaisten olemassaolevista lähtökohdista tapahtuvaksi. Maatalouden rakennemuutos oli tuolloin jo käynnistynyt kunnassa. Projektin myötä Keski-Suomen synkimpää työttömyysaluetta ollut Sumiainen lähestyi työttömyysasteessa mitattuna läänin keskiarvokuntia. Erittäin tärkeä projektin seuraus oli selvä henkisen ilmaston muutos kohti uuden etsimistä ja toteuttamista. Kestävän kehityksen kokeilua pidettiin luonnollisena jatkona Sumiainen-projektille. (Santala 1993.)

Sumiaisissa on uskaltanut rohkeasti kokeilemaan uutta vanhan väistyvän elinkeinotoiminnan tilalle kamppailussa oman kunnan asuttuna ja virkeänä säilymisen puolesta. Eksoottisimmasta päästä lienevät etanantarhaus ja strutsinkasvatus. Nämä ovat oivallisena esimerkkinä luovasta asioiden hoitamisesta ja ratkaisujen etsimisestä, mikä on monessa luonteenomaista Sumiaisille. Häyrysen (1994) tutkimuksen mukaan luovuus voidaan määritellä ihmiselle ominaisena eloonjäämisstrategiana, jossa nykyiselle etsitään vaihtoehtoa eli muutetaan tähänastisen toiminnan edellytyksiä. Kyseessä on toiminta, joka asettaa uusia tavoitteita ja kehittää uusia toiminnan syitä itselleen. Luovuutta voi pitää sosiaalisena riskinä. Poikkeavan idean esittäjä asettaa itsensä yhteisönsä arvostelun alaiseksi. Eipä siis ihme, että esimerkiksi Vygotski väittää luovuuden olennaisimman piirteen olevan rohkeus. Tämä ei johdu vain ympäristön arvostelusta vaan myös siitä, että toimiessaan luovalla tavalla ihminen etenee uudelle alueelle. Hän ei kykene määrittelemään lopputulosta etukäteen. Luova ajattelu edellyttää usein myös muutoksia toimijassa itsessään. Nämä muutokset eivät useinkaan ole miellyttäviä tai helppoja. Luova ihminen joutuu usein elämään jatkuvien paineiden ja muutoksen kipeyden alaisena. (Häyrynen 1994.)

Innovaatio syntyy yhteisön sisällä yhdistäen käyttäytymismuodon, ajattelutavan tai asian uudella tavalla niin, että se on laadullisesti erilainen kuin olemassa olevat. Innovaatioiden leviäminen ihmisten keskuudessa tapahtuu sekä spatiaalisessa että temporaalisessa mielessä. Uusien tekniikoiden tai ideoiden juurtuminen tapahtuu henkisen prosessin kautta, jonka yksilöt läpikäyvät kuunnellen ensin innovaatiota ja tämän jälkeen hyväksyvät tai hylkäävät sen. (Huikuri 1982, 22.)

Luovuutta esiintyy esimerkiksi eksistentiaalisen pakon edessä, kuten Sumiaisissa eloonjäämististelun muodossa maaseudun rajuimman rakennemuutoksen aikana. Pakko voi lamaannuttaa ja laittaa luovuttamaan tai saada ihmisen käyttämään kaiken älyllisen potentiaalinsa ja tekemään "hullujakin" ratkaisuja, jotka luovan ajattelukyvyyn omaavan kohdalla voivat olla varsin toimivia. Luovuus on vastausta niihin aikakauden haasteisiin, jotka ovat ihmisen eloonjäämisen kannalta keskeisiä ja joiden ratkaiseminen on elämälle välttämätöntä.

Mitä luovuus oikeastaan on? Se on mahdollista määritellä ideoiden, tunteiden ja välineiden tuottamiseksi, jotka ovat yhteiskunnassa tai yhteisössä ainutkertaisia ja tekevät (tai ainakin pyrkivät tekemään) yhteisöstä paremman paikan elää. Luovassa prosessissa keskeistä on aiemman hallinta ja uuteen eteneminen. Luova toiminta hyväksikäyttää ihmisyhteisön aiemmin kehittämää välineistöä, ajatuskulttuuria ja perinnettä, "kollektiivista tajuntaa", sellaisena kuin se ilmenee kulttuurissa. (Häyrynen 1994.)

Luovuudessa yhdistyvät kollektiivinen ja individualistinen. Luova yksilö ei yksin riitä. Tarvitaan myös sosiaalisia voimia, jotka vaikuttavat ideoiden hyväksymiseen tai torjumiseen. Luovuudessa on kysymys sosiaalisesta toimintaprosessista: luova idea edellyttää yhteistyötä, kanssakäymistä, missä se selkiintyy ja rikastuu. Luovan idean tuottamisessa ei ole tärkeä vain ajatuksen ensimmäinen esittäjä. Toteuttamiselle ovat yhtä tärkeitä vastaanottaja, kuuntelija, välittäjä, kehittäjä ja viimeistelijäkin. Ideoiden tuottaminen on osa jatkuvaa sosiaalista vuoropuhelua. Luovuuden alkuperä on sama kuin toiminnan tai elämänkulun yleensä. Siksi voisikin miettiä, miksi "epäluovuutta" esiintyy niin paljon? Mitkä sosiaaliset voimat estävät ideoiden syntymistä tai ilmaisemista? (Häyrynen 1994.)

Bourdieu (1992) on hahmottanut yhteisön merkitystä yksilön luovan toiminnan sosiaalisena kasvualustana ja foorumina. Hänen näkemyksensä mukaan luovuutta tuottaa koko yhteiskunta. Kyse ei ole vain erillisistä luovista yksilöistä. Luovaan prosessiin osallistuvat niin "hyvät" kuin

“huonotkin”. Yhteisö asettaa ne kriteerit, joiden mukaan luovuutta arvioidaan ja joiden perusteella ulkoiset vaikutukset muutetaan sellaisiksi, että yhteisö voi käsitellä niitä omilla keinoillaan ja omassa piirissään. Yhteisö puolustaa toimijoitaan ulospäin ja tuottaa keinoja, joilla toimijat toteuttavat luovuuttaan. Näin yhteisö saavuttaa jäsentensä arvostusta ja luo yhteenkuuluvuutta. (Bourdieu 1992.)

7.4 SUMINISMIN KULTTUURI, YHTEISÖLLISYYS, PAIKALLISUUS JA PIENI KOKO SELITTÄVINÄ TEKIJÖINÄ

Sumialaisten ja padasjokelaisten erilaista suhtautumista kuntakokeiluunsa selittää Sumiaisten erikoislaatuinen paikallinen suministinen kulttuuri. Se on syntynyt vastalauseena suuruuden ihannoimiselle, kaiken keskittymiselle, byrokratisoitumiselle ja yksityistymiselle 1980-luvun alussa. Suminismissa keskeistä on pitäjähenkki, naapuriapu, talkoilla asioiden hoitaminen ja yhteen hiileen koko kunnan parasta ajatellen puhaltaminen. Tämä näkyy myös kunnallispolitiikassa, jossa suminismilla on pyritty kaatamaan perinteinen oikeisto-vasemmistojaottelu. Kunnassa onkin havaittavissa selvä konsensushenkinen, sopuisa päätöksentekomalli. Päätettävien asioiden tullessa viralliseen kunnalliseen käsittelyyn niistä on keskusteltu jo laajasti ja valmius ristiriitojen hedelmälliseen ratkaisemiseen on jo olemassa. Tällaisen kunnallispolitiikan mahdollistavat Sumiaisille luonteenomaiset läheiset henkilösuhteet ja keskustelukulttuuri, jossa kunnan virkamiehet ja kunnanvaltuuston jäsenet ovat suorassa yhteydessä kuntalaisiin. Kunnanjohtajan mukaan kuntalaisten taholta tulee herkästi palautetta ja mielipiteitä päätettävistä asioista, joka myös huomioidaan päätöksenteossa. (Uusinoka 1989.)

Yhteisön kiinteyttä on tutkinut muun muassa Durkheim (1970). Hän käyttää käsitteitä samankaltaisuus ja yhdenmukaisuuden paine, joiden merkitys on kutakuinkin sama. Durkheimin mielestä alkukantaisissa yhteisöissä yhteisön kiinteyks perustui mekaaniseen solidaarisuuteen, joka oli seurausta samankaltaisuudesta, yhteisön sisäisestä homogeenisuudesta. Mekaanisen solidaarisuuden yhteisö pysyi koossa lähinnä voimakkaan normipaineen ansiosta. Poikkeavia yksilöitä rangaistiin esimerkiksi sosiaalisella syrjinnällä. (Durkheim 1970.) Maaseudulla arvot ovat yleensä luonteeltaan paikallisia. Jokaisella maaseutuyhteisöllä on erilaiset asenteiden ja arvojen järjestelmät, joilla ei ole paljonkaan yhtäläisyyttä laajemmalla alueella (vrt. kaupunkien arvoihin,

jotka ovat enemmän kansallisia ja siten yhtäläisempiä sijainnista riippumatta). Maaseutuyhteisöjen sisällä asukkaiden erottelu perustuu paikallisiin arvoihin. (Huikuri 1982, 20.) Sosiaalista painetta löytyy edelleen pienistä, eristyksissä olevista yhteisöistä, joissa ihmiset yhteisön toimivuuden vuoksi ovat pakostakin kiinteämmässä kanssakäymisessä toistensa kanssa kuin nykyaikaisessa kaupunkilaisyhteisössä. Kuitenkaan yhteisön pieni koko ei ole suoraan verrannollinen vallitsevaan yhdenmukaisuuden paineeseen. Sumiaisissa voisi pikemminkin arvella yhteisön kiinteyden ainakin suurimmalta osin johtuvan sumialaisten vapaasta tahdosta ja omasta halusta tapahtuvasta läheisestä keskinäisestä kanssakäymisestä, ei olosuhteiden pakosta.

Ryhmän tai yhteisön kiinteyttä voi määritellä myös attraktion eli vetovoiman käsitteen avulla. Yksilö kokee ryhmän vetävän häntä puoleensa tietyllä voimalla. Ryhmän kiinteyttä määritellään näin ollen yksilöiden tuntemaan vetovoiman yhteenlaskettuna summana. Yhteisön kiinteyttä voidaan määritellä myös niiden voimien summaksi, jotka saavat yksilön pysymään yhteisönsä jäsenenä. Tällöin kiinteyden katsotaan vaikuttavan huomattavasti sen, kuinka hyvät suhteet yhteisön jäsenillä on toisiinsa. Yhteisön kiinteyden, koheesion tai solidaarisuuden käsitteiden kanssa verrattava on etenkin paikallisyhteisötutkimuksissa usein käytetty integraation käsite. Se sisältää paikallisten asukkaiden välisen vuorovaikutuksen määrän. Mitä enemmän vuorovaikutusta on, sitä yhtenäisempi yhteisö on. Yhteisön integraation kannalta jäsenten välinen vuorovaikutus eri muodoissaan on suorastaan välttämätön. (Huikuri 1982, 14-16.) Esimerkiksi tietojen ja normien leviäminen sosiaaliseen järjestelmään sen jäsenten keskuuteen tapahtuu sosiaalisessa vaihdossa. Vaihto syntyy sosiaalisessa toiminnassa, kuten vapaamuotoisissa pienryhmissä, joukkoharrastuksissa ja yhdistystoiminnassa. Ihmisten osallistuessa tällaiseen toimintaan tapahtuu normien ja tiedon leviäminen vuorovaikutusjärjestelmän eri tasoilla. Jos ihmisten välillä ei ole riittävästi keskinäisiä kontakteja, merkitsee se tiedonvälityksen disintegraatioita. Yhteisössä erilaiset järjestöt, organisaatiot, yhdistykset ja pienryhmät muodostavat sosiaalisen kentän, jossa normit leviävät. (Eskola, 1963.)

Nelsonin, Ramseyen ja Vernerin (1980) mukaan yhteisön asukkaiden keskinäisestä vuorovaikutuksesta syntyvillä pienryhmillä on tärkeä tehtävä. Ihmiset voivat niissä tyydyttää tunneperäisiä tarpeitaan. Pienryhmät auttavat yksilöitä selviytymään erilaisista turhaumista antamalla luottamusta. Pienryhmissä leviävät sellaiset informaation osat, joita ei ole saatavissa joukkotiedotusvälineiden kautta. Pienryhmissä sisäistyvät yhteiset arvot ja ihanteet. Yhteisön integraatiolle merkitsee näistä eniten viimeksi mainittu. (Nelson, Ramsey & Verner 1980, 225.)

Sumiaisista on huomattava, että kunnassa on kuntalaisten mielestä suminismien hengen mukaisesti paljon läheistä vuorovaikutusta, epävirallista yhteistoimintaa ja hyvät suhteet kuntalaisten kesken. Tämä kaikki on varmasti vaikuttanut yhteisöllisyyden säilymiseen kunnassa.

Suminismien ajatuksiin kuuluvat myös demokratia ja yhteistyö kuntalaisten ja kunnan viranomaisten välillä. Kunta nähdään kuntalaisten toimintavälineenä. Johtamisjärjestelmiä on Sumiaisissa kehitetty reaktiiviseen suuntaan. Roosin ja Riikosen (1978) mukaan demokratia kunnassa voidaan käsittää ihmisten mahdollisuudeksi vaikuttaa omaan elämäänsä, asuinalueeseensa ja työpaikkaansa siten, että mikään yhteiskunnallinen prosessi, joka vaikuttaa heidän elämäänsä, ei ole oman toimintapiirin ulkopuolella (Roos & Riikonen 1978, 129). Tähän on Sumiaisissa pyritty. Sumiaisissa kuntakokeilua onkin kiiteltä siitä, että kunnille on annettu täysi vapaus toimia sopivaksi katsomillaan alueilla kestävän kehityksen hengessä lähidemokratian ihanteisiin pyrkien.

Klassisen demokratiakäsityksen mukaan pieni kunta on demokratian toteutumisen kannalta ihanteellinen, koska se mahdollistaa parhaiten kuntalaisten laaja-alaisen osallistumisen. Berreman (1978) on tutkimuksissaan vertaillut suuria ja pieniä yhteisöjä sosiaalisen organisoitumisen ja demokratian toteutumisen kannalta. Hänen mukaansa pienet yhteisöt laajemman ideologisen yhtenäisyytensä vuoksi omaavat suuria paremmat mahdollisuudet demokraattiseen päätöksentekoon. Yhteisön koon suureneminen alistaa kuntalaiset oman kontrollinsa ulkopuolella oleville tahoille ja tekee heidät riippuvaiseksi kaukaiselta tuntuvasta päätöksenteosta. Suuret yksiköt sisältävät enemmän statuksia, rooleja ja raja-aitoja ryhmien väliselle kommunikaatiolle pieniin verrattuna. Pienet yhteisöt ovat lisäksi yleensä homogeenisempia kuin suuret, minkä vuoksi yhteisön kiinteys ja yhtenäisyys ovat niissä helpommin saavutettavissa. (Berreman 1978, 74-75.)

Sumiaisissa kunnan pieni koko on pyritty hyödyntämään siten, että pienen yksikön positiiviset ominaisuudet huomioidaan yhteisten asioiden hoidossa. Byrokratian välttäminen ja käytänteiden muuttaminen joustaviksi ja asukasläheisiksi on sumialaisen toiminnan ja päätöksenteon tärkeimpiä tavoitteita. Tuttuuteen ja läheisiin henkilökontakteihin perustuva asioiden hoitaminen näyttääkin kunnassa onnistuvan. Kuntalaisten välisten kontaktien välittömyyden syynä on muun muassa se, etteivät Sumiaisten virka- ja luottamushenkilöt ole "asettaneet itseään jalustalle", vaan kyselevät kuntalaisten mielipiteitä päätettävistä asioista. (Uusinoka 1989). Sumialaisten keskuudessa vallitsee erittäin vahva ryhmäidentiteetti ja pitäjähenkki, jota vain vahvistaa lähes täydellinen yksimielisyys kestävän kehityksen kokeilun tarpeellisuudesta ja yhteistoiminta tavoitteiden saavuttamiseksi.

Rouhisen (1979) mukaan talonpoikaiseen elämänmuotoon kuuluva yhteisöllisyys on koneistumisen ja maaseudun murroksen myötä lähes tyystin kadonnut. Samaa mieltä on Lehtonen (1990). Mielenkiintoista on, että Uusinokan (1989) mukaan Sumiaisissa on edelleen havaittu olevan poikkeuksellisen voimakas yhteisöllinen aktiviteetti. Myös Sumiainen on monen muun pienkunnan tavoin kohdannut korkean työttömyyden, maataloustuotannon kannattavuuden laskun, nuorten maaltapaon ym. pienille syrjäisille kehitysalueen kunnille tyypilliset ongelmat. Kunnan erityislaatuista yhteisöllisyyttä kuvaa hyvin se, että sumialaiset ovat kuitenkin lähteneet poikkeuksellisen aktiivisesti koko kunnan voimin selvittämään mahdollisuuksiaan kehittyä elinvoimaiseksi pienkunnaksi oman toiminnan avulla. (Uusinoka 1989, 84.)

Identiteetti ilmenee aina jonkinlaisena yhteenkuuluvuuden tunteena, me-henkenä. Syrjälän (1993) mielestä pienen kunnan identiteetti voi vahvistua ja asukkaiden väliset suhteet kiinteytyä juuri jonkin ulkopuolelta koetun paineen johdosta. Se voi personoitua myös jonkun tietyn henkilön ympärille tai rakentua tiettyjen paikallisominaisuuksien, kuten maiseman tai yhteisen historian, perinteen, varaan. (Syrjälä 1993.) Sumiaisten identiteetissä voi aikaismpaan tekstiin viitaten väittää olevan kaikkia edellä mainittuja aineksia.

Yhteisöllisyys yhdistetään voimakkaasti maaseutuun ja maalaisuuteen, missä sen juurienkin katsotaan olevan. Etenkin paikallisuuteen perustuva yhteisö on tärkeä osa yhteiskunnan rakennetta, vaikka se usein ymmärretään olemassaolevaksi ainoastaan subjektiivisella tasolla. Voidaan sanoa, että yhteisöllisyyttä joko on tai ei ole jollakin alueella tai jossakin paikassa. Keinotekoisesti tai pakottamalla sitä ei voida synnyttää. Paikallisyhteisö on olemassa vain, jos sen jäsenet tuntevat yhteenkuuluvuutta toisiinsa ja ympäristöönsä sekä henkisellä että maantieteellisellä tasolla. Kiinnittyminen tapahtuu yksilön ominaisuuksien kautta vähitellen ajan kuluessa ja vain siten, että henkilö todella elää kyseessä olevassa paikassa. Yhteisöä tai yhteisöllisyyttä ei ole olemassa ilman ihmisiä, aikaa ja paikkaa. (Syrjälä 1993.)

Uusinokan mukaan yhteisöllinen toiminta on Sumiaisissa kautta aikojen ollut voimakasta, mutta aaltomaisesti näkyvää. Toiminnan voimakkuuteen ovat vaikuttaneet yleiset elämänolosuhteet ja karismaattisten johtohenkilöiden olemassaolo. Esimerkiksi edellinen yhteisöllisen toiminnan aalto syntyi, kun edellä mainittujen maaseudun murroksen ongelmien aiheuttama kriisikausi alkoi olla ohitse. Kuntalaiset alkoivat irtaantua välittömistä toimeentulo-ongelmista laajempiin yhteisöä

koskeviin toimintoihin. Kunnasta löytyi tuolloin voimakkaita ideojia, joiden ajatukset herättivät vastakaikua kuntalaisissa. (Uusinoka 1989, 84.) Suminismi syntyi juuri tämän toiminta-aallon aikana osoituksena, ettei Sumiaisissa oltu lamaannuttu ongelmien edessä. Kestävän kehityksen kuntakokeilu ilmentää uusinta sumialaista yhteisöllisen toiminnan voimakautta (ks. Lahdenmäki 1996).

Sumiaisten kyläkunta Vihijärvi on aktiivisuudessaan hyvin mielenkiintoinen haja-asutusalue. Mojasen ja Parviaisen (1985) tutkimuksen mukaan vihijärveläiset painottavat muita sumialaisia useammin yhteistä etua oman edun tavoittelun sijaan. Edelleen vihijärveläiset arvioivat kuntalaisten yhteenkuuluvuuden tunteen voimakkaammaksi, keskinäiset suhteet ystävällisemmiksi ja paremmiksi sekä kunnan ilmapiirin avoimmemmaksi kuin muualla kunnassa asuvat. Tämä on mielenkiintoista siksi, että esimerkiksi Syrjälän (1993) Lempyyn kylän identiteettiä tarkastelleen tutkimuksen mukaan yhteishenki kunnassa on voimakkainta kylän keskustassa ja laimeampaa syrjäkylillä. Tämän hän väittää olevan yleisemminkin paikkansa pitävä trendi. (Syrjälä 1993, 63.) Sumiaisissa näin ei asian laita näyttäisi olevan. Koko Sumiaisten kuntaa tarkasteltaessakin Mojasen ja Parviaisen mukaan sumialaiset arvioivat kunnan ilmapiirin avoimeksi, välittömäksi ja ystävälliseksi. Kaikkien katsotaan kuuluvan samaan joukkoon. (Mojanen & Parviainen 1985.)

Yhteisöllisyydelle siis on Sumiaisissa pitkäikäiset perinteet, jotka ovat toimineet hyvänä maaperänä suminismiin kaltaiselle ideologialle sekä tartuntapintana kestävän kehityksen ajatuksille. Kiinteä sosiaalinen verkosto yhdessä luovia, omaperäisiä ideoita ihannoivan paikallisilmaston kanssa ovat alentaneet yhteistoimintaan osallistumiskynnystä ja poistaneet naiviksi leimautumisen pelkoa. Kuntalaiset ovat uskaltaneet tässä positiivisessa ilmapiirissä tuomaan esille omia ajatuksiaan ja mielipiteitään. Suminismien mukaanhan pieni on elinvoimaista ja pienen kunnan voimavara, joka tulisi ottaa käyttöön. Kynnys omien ideoiden esittämiseen vaikuttaisi tästäkin syystä olevan Sumiaisissa suhteellisen matala.

Suminismi, voimakas yhteisöllisyys ja pienen koon tuomat edut ovat vaikuttaneet siihen, että sumialaiset ovat tottuneet toimimaan yhdessä yhteiseksi parhaaksi yksilön edun maksimoimisen sijasta. Ei siis ole ihme, että sellaisen julkishyödykkeen kuin puhdas luonto ja elinkelpoinen ympäristö puolesta ollaan valmiita ryhtymään sanoista tekoihin.

Sumiaisissa eletään vielä tänäkin päivänä hyvin monessa mielessä niin sanotun paikalliskulttuurin vaikutuspiirissä. Sarmelan (1989) mukaan tällaisessa, jo kuolleeksikin luullussa, yhteisössä ristiriidat ja ongelmat on ratkaistava henkilöiden kesken, kasvotusten. Paikallisyhteisössä on jokaisen itse otettava moraalisesti ja eettisesti vastuu siitä, mitä kylässä tai yhteisössä tapahtuu. Ongelmat ovat yhteisiä. Kukaan ei voi paeta ihmiselämän varjopuolia eikä hylätä naapuruussuhteita yhdentekeviksi. Kylässä ihminen yksilönä ja perheensä tai sukunsa jäsenenä joutuu vastaamaan teoistaan paikallisyhteisönsä edessä. (Sarmela 1989, 52.) Pienessä kunnassa, jossa kaikki tuntevat toisensa on helpompikin kantaa kollektiivista vastuuta, kun ei voi piiloutua anonymiteetin taakse, niin kuin suurissa kaupungeissa on mahdollista tehdä. Yhteisön pieni koko lisää sosiaalisten normien pakottavuutta ja yleisesti hyväksytystä poikkeaminen on vaikeampaa kuin suurissa yhteisöissä.

On tietenkin totta, että kyläyhteisöissä esiintyy tiettyssä määrin juoruilua ja kateutta naapureita kohtaan. Yhteisö harjoittaa ankaraakin kontrollia jäseniään kohtaan. On kuitenkin huomattava, että asioista voidaan juuruta "oman väen" kesken, mutta kylän ulkopuolella asioista yleensä vaietaan. Pikemminkin yhteisö puolustaa parjattua jäsentää ulospäin ja vaikenee oman kylän asioista kylän edun tai maineen nimissä (Syrjälä 1993, 18).

Sarmelan (1989) mielestä keskittyvässä yhteiskunnassa yksilöllä ei ole enää syntypaikkaa, ei kotipaikkaa eikä hautausmaata. Paikalliskulttuurien kuollessa kuolee myös paikallinen ihmislaji. Perinteinen paikallisuus korvataan jollakin muulla. Keskitetyn kulttuurin jäsenen on rakennettava oma pienoismaailmansa uusista henkisistä aineksista. (Sarmela 1989, 24.) Sumiaisten paikallisen suminismien kulttuurin edustama yksilöidentiteetti on paikallisidentiteetti. Sarmela nimittää sitä yhteisöihmisen minä-kuvaksi. Yhteisöihmisen elämän sisällön muodostavat oma yhteisö ja sen tapahtumat, naapuruussuhteet; koko paikallinen kulttuuriperintö. Kyläihminen arvostaa pysyvyyttä ja jatkuvuutta sekä perinteiden säilymistä sukupolvesta toiseen. Hänen käyttäytymistään ja valintojaan ohjaa selkeästi yhteisöllisyys, hänellä itsellään on merkitystä oman yhteisönsä jäsenenä. (Sarmela 1989, 24-25.)

Paikallisessa kulttuurissa instituutiotkin toimivat yhteisön sisällä, sosiaaliset asemat, yksilöiden välinen hierarkia ja valtasuhteet rajoittuvat enimmäkseen paikallisyhteisöön. Arvossa pidetään vieraanvaraisuutta, hyvää naapuruutta ja yhteisökulttuurin ylläpitämistä. Yhteisön jäsenet voivat ansaita toisten kunnioitusta olemalla hyviä kyläläisiä ja naapureita ja elämällä kunniallisesti yhteisön

normien mukaan. Keskinäinen naapuriapu ja yhteistyö ovat toimeentulon edellytys. Yksilönä ihminen on jäsentänyt itsensä osaksi yhteisöään. Hänellä on ikään kuin syntymästään saakka siinä oma paikkansa. Hänellä on mahdollisuus hallita omaa etnomailmaansa, sen menneisyyttä ja nykyisyyttä. (Sarmela 1989, 51-55.) Kaikki edellä mainitut seikat sopivat Sumiaisiin ja suminismien periaatteisiin ja käytäntöihin.

Sumiaisten kulttuurijärjestelmä on lokaalinen. Sarmelan (1989) jaottelun mukaan kulttuurijärjestelmiä on kolme: lokaalinen, delokaalinen ja postlokaalinen. Lokaaliselle kulttuurijärjestelmälle on ominaista ekologinen itsenäisyys (delokaaliselle ekologinen riippuvuus ja postlokaaliselle ekologinen yhdentymisen), paikalliset instituutiot (delokaaliselle keskitetyt organisaatiot ja postlokaaliselle globaalit teknokoneistot) ja paikallinen ihminen (delokaaliselle keskitetty ihminen ja postlokaaliselle koneistoihminen). Ekologiseen itsenäisyyteen kuuluu ennen kaikkea paikallisuus: paikallinen ympäristö, tuotantomuoto, resurssit ja tieto. Paikallisissa instituutioissa rakenteet ovat yhteisön sisäisiä. Osallistuminen, yhteistyö, hierarkia, tavoitteet, standardit, toimintatavat ja seremoniat ovat paikallisia. Paikallisen ihmisen elämänjärjestys, kieli, käsitteet, todellisuus, arvostukset ja illuusiot ovat nekin paikallisia. Kulttuurimuodot Sarmela jakaa paikalliseen ja keskitettyyn kulttuuriin. Paikalliskulttuurissa sosiaalisia näytelmiä ovat kyläjuhlat, kylätanssit, kylähäät ja -hautajaiset. Sosiaalinen kanssakäyminen on kyläilyä, yhteisiä töitä ja yleensäkin yhteisössä elämistä. Paikalliskulttuurin kulttuuritieto muodostuu kokemustiedosta, yhteisöön kasvamisesta, kulttuuritraditioista ja henkilökohtaisista yhteyksistä. Fyysisiä rakenteita ovat kyläkoulu, seurantalo ja kyläkauppa. (Sarmela 1989, 122, 158.) Sumiaisten kunta edustaa selvästikin paikallista kulttuurimuotoa.

8. POHDINTAA

Sumiaisten kunta on mielestäni projektillaan saanut paljon näkyvää aikaan ja voi näin ollen olla kokeiluunsa tyytyväinen. On muistettava, että Sumiaisten budjetti ja käytettävissä oleva rahamäärä olivat 1,5 miljoonaa markkaa pienemmät kuin esimerkiksi Padasjoen. Eli Sumiaisten kokeilun kustannukset olivat 2/3 pienemmät kuin Padasjoen. Sumiainen voi tähän suhteutettuna olla varsin ylpeä saavutuksistaan kestävä kehityksen edistämiseksi kunnassaan. Tämän perusteella voi myös todeta, ettei kokeilun onnistuminen ja kuntalaisten tyytyväisyys siihen ole aina riippuvaisia

käytettävissä olevista varoista. Tutkimukseni perusteella tyytyväisyys syntyy pikemminkin kuntalaisten mahdollisuuksista itse osallistua toimintaan sekä kunnan tai kokeilun johdon onnistumisesta kuntalaisten aktivoimisessa ja innostamisessa olemaan tavalla tai toisella henkilökohtaisesti mukana kokeilussa. Suomen ympäristökeskuksen järjestämässä "Kestävän kehityksen muodonmuutokset 1987-1997" -seminaarissa toukokuussa 1997 ympäristöneuvos Sauli Rouhinen kommentoi alustustani, jonka aiheena oli Sumiaisten ja Padasjoen kokeilujen erojen syyt. Hänen mielestään tavallisten kuntalaisten mukanaolo ja omakohtainen tekeminen olivat onnistuneen kuntakokeilun tärkeimmät edellytykset. Valtakunnallisessa kokeilussa johtotasolla toimineena ja kuntien kokeiluihin perehtyneenä myös hän piti padasjokelaisten tyytymättömyyden pääasiallisena syynä kokeilun liiallista ylhäältä päin johtamista kunnan johdon taholta ja kuntalaisille tarjottuja vähäisiä todellisia osallistumismahdollisuuksia.

Sosiologian klassikko C. Wright Mills kuvailee yhteiskuntatieteen tehtäviä ja tutkimustapoja kirjassaan sosiologinen mielikuvitus (1982) (alkuperäisteos *The Sociological Imagination* 1959). Täyttääkseen itselleen osoitetun tehtävän, yhteiskuntatiede tarvitsee sosiologista mielikuvitusta: kykyä yhdistellä erilaisia, näennäisesti toisiinsa liittymättömiä ilmiöitä ja liikkua samanaikaisesti analyysin eri tasoilla, tutkia poliittisia, psykologisia ja taloudellisia ilmiöitä. (Mills 1982, 3.) Tämä ei onnistu ilman poikkitieteellistä tutkimusnäkökulmaa. Omassa tutkimuksessani olen pyrkinyt yhdistämään sosiologista, taloustieteellistä, filosofista ja ekologista analyysia tarkastellakseni tutkimuskohdettani, kestävää kehitystä, mahdollisimman monesta eri näkökulmasta.

Kestävä kehitys on monisärmäinen kuin elämä itse. Se tunkeutuu ihmiselämän kaikille tasoille ja sen ajatusten ja periaatteiden läsnäolo tai poissaolo näkyy ihmisen elämäntavassa jokapäivä. Kestävä kehitys ulottuu kaikkiin ratkaisuihin, valintoihin ja tekoihin. Todellinen ja aito kestävä kehityksen ymmärtäminen ja sisäistäminen ilmenee ajattelu- ja toimintatapojen muutoksena, elämäntapamuutoksena. Tämä olisi ideaalitila. Tosiasiassa ihannetila on toteutunut ehkä vain muutamien, lähinnä yksilöiden, kohdalla. Tämä ajatus siksi, että niin vähän on suomalaisessa elämässä ja yhteiskunnassa nähtävissä kestävä kehityksen mukaisia piirteitä ja toimintaa. Se mikä pikemminkin mielestäni on osittain näkyvissä, on kestävä kehityksen kosketus jollakin elämäntavalla niin kuntien, yksilöiden tai valtion tasolla. Tämä ei tietenkään koske kuin pientä osaa mainituista tahoista, mutta kuitenkin useampaa kuin kokonaisvaltaisemman kestävä kehityksen omaksuneiden kohdalla.

Valtio, kunta, ihminen ja koko yhteiskunta muuttuvat hitaasti. Kestävän kehityksen toteutuminen vaatii suuria, perustavaa laatua olevia ja kokonaisvaltaisia muutoksia. Siksi ei ole realistista odottaa kestävän kehityksen näkyvän muutaman vuoden "totuttelujakson" jälkeen. Nyt vasta on saatu edes vähäinen ymmärrys siitä, mitä kestävä kehitys tarkoittaa erityisesti käytännön elämässä. Siltikin epätietoisia on varmasti enemmän kuin niitä, jotka tietävät edes joten kuten kestävän kehityksen periaatteet. Voikin ennustaa, että vielä kaukana on se aika, jolloin suomalaisen yhteiskunnan kehitys on kestävällä uralla. Millaiseksi tuon kestävän kehityksen uran voisi optimistisimmillaan aavistella? Absoluuttinen kestävä kehitys tulee tuskin koskaan toteutumaan niin välttämättömäksi elämän säilymiseksi kuin se nähdäänkin. Niin kuin koko kestävän kehityksen kuntakokeilukin on monessa mielessä ollut, tulee tulevaisuus parhaassakin tapauksessa tuomaan tullessaan kompromissikestävän kehityksen. Enempää voi tuskin kuvitella.

9. LÄHTEET:

Alasuutari, P. 1994. Laadullinen tutkimus. Vastapaino. Gummerus. Jyväskylä.

Allardt, E. 1991. Kestävän kehityksen yhteiskunnallisista edellytyksistä. Teoksessa Massa, I. & Sairinen, R. (toim.) Ympäristökysymys. Ympäristöuhkien haaste yhteiskunnalle. Gaudeamus. Helsinki. s. 11-23.

Alvares, C. 1991. Lopettakaa kehitys! Teoksessa Hakkarainen, O., Tammilehto, O. & Wallgren, T. (toim.) Imperiumin ulkopuolelta. Kehityskriittisiä puheenvuoroja. Gaudeamus. Helsinki. s. 254-263.

Andersson, J-O. 1989. Kansalaistulo — keino kestävämpään talouteen. TTT:n Katsaus 4/89.

Andersson, J-O. 1993. Taloudellinen kasvu, kestävyys ja oikeudenmukaisuus. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Kestävää kehitystä etsimässä. STAKES raportteja 93. Gummerus. Jyväskylä. s. 10-15.

Annala, P. 1988. "Matkailu avartaa" — Yhteinen tulevaisuutemme -raporttia koskeva kommenttipuheenvuoro. Suomen antropologi 3/88. s. 35-38.

- Attfield, R. 1983. *Ethics of Environmental Concern*. Basil Blackwell. Oxford.
- Barbier, E.B. 1987. The Concept of Sustainable Economic Development. *Environmental Conservation*. Vol. 14, No 2, 1987. s. 101-110.
- Bardy, M. 1993. *Kestävää kehitystä etsimässä*. STAKES raportteja 93. Gummerus. Jyväskylä.
- Beck, U. 1990. *Riskiyhteiskunnan vastamyrryt. Organisoitu vastuuttomuus*. Vastapaino. Tampere.
- Berreman, G.D. 1978. *Scale and Social Relations: Thoughts and three Examples*. Teoksessa Barth, F. (toim.) *Scale and Social Organizations*. Universitetsforlaget. Oslo.
- Bingham, G. 1986. *Resolving Environmental Disputes. A Decade of Experience*. The Conservation Foundation. Washington D.C.
- Bourdieu, P. 1992. Thinking about limits. *Theory, Culture & Society*. SAGE, London, Newsbury Park and New Delhi. No.9 1992. s.37-49.
- Brooks, H. 1976. *Environmental Decision Making: Analysis and Values*. Teoksessa Tribe, L.H., Schelling, C.S. & Voss, J. (toim.) *When Values Conflict. Essays on Environmental Analysis, Discourse and Decision*. Ballinger Publishing Company. Cambridge. Massachusetts. s. 115-135.
- Brown, B.J., Hanson, M.E., Liverman, D.M. & Merideth, R.W. 1987. *Global Sustainability: Toward Definition*. *Environmental Management*, Vol. 11, No 6. 1987. s. 713-719.
- Cameron, R. 1989. *Do Future Generations Matter?* Teoksessa Dower, N. (toim.) *Ethics and Environmental Responsibility*. Avebury Series in Philosophy. Aldershot.
- Canter, L.W. 1991. *Interdisciplinary Teams in Environmental Impact Assessment*. *Environmental Impact Assessment Review* 11: 375-387.
- Corporate Image. 1991. *Padasjoen ympäristötutkimus*. Padasjoki.

Dahlström, A. 1994. Kestävän kehityksen projekti ja kuntalaiset. Tutkimus padasjokelaisten ja joutsalaisten ympäristöasenteista. Kestävän Kehityksen Säätiön julkaisu 9. Padasjoki.

Dryzek, J.S. 1987. Rational Ecology. Environment and Political Economy. Basil Blackwell. United Kindom.

Durkheim, E. 1970. The Division of Labour in Society. London.

Environmental Perspective to the Year and Beyond 2000. 1988. United Nations, United Nations Environment Programme (UNEP). Peshurst Press Limited. Kent.

Eskola, A. 1963. Osallistuminen. Yhteiskuntatieteiden käsikirja 1. Keuruu.

Esteva, G. 1990. Vieraantuneisuutta ja solidaarisuutta etsimässä — Avun ja kansalaisjärjestöjen tuolla puolen. Teoksessa Lahtinen, H. (toim.) Mitä kehitysavun jälkeen? s. 31- 48.

Friend, A.M. 1992. Economics, Ecology and Sustainable Development: Are They Compatible? Environmental Values. Vol. 1, No 2, 1992. s. 157-170.

Formby, J. 1990. The Politics of Environmental Impact Assessment. Impact Assessment Bulletin 8(1/2). s. 191-196.

Global Report 2000. Report to the President. 1980. Volumes 1-3. US Government Printing Office. Washington.

Goodland, R. & Ledec, G. 1987. Neoclassical Economics and Principles of Sustainable Development. The World Bank, Projects Policy Department, Environmental and Scientific Affairs. Washington.

Haavio-Mannila, E. 1984. Perhe hoiva- ja tunneyhteisönä. Teoksessa Haavio-Mannila E., Jallinoja, R. & Strandell, H. Perhe, työ ja tunteet - ristiriitoja ja ratkaisuja. WSOY. Juva. s. 111-183.

Hahtola, K. 1991. Kestävän kehityksen uhkakuvat. Yliopistolehti 15/91. s. 5-12.

Hancock, A. 1980. Communication planning for development: an operational framework. Unesco. Paris.

Haukioja, T. 1991. Kestävä kehitys, oikeudenmukaisuus ja omistusoikeudet. Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja. Sarja Keskustelua ja raportteja. 1:1991. Turku.

Hokka, P. 1993. Kestävä kehitys ja maaseutu. Kestävän Kehityksen Säätiön julkaisu 8. Padasjoki.

Huikuri, J. 1982. Maaseutuhakuisen muuton vaikutuksista paikallisyhteisöihin. Pohjois-Karjalan seutukaavaliitto. Julkaisu A 35. Joensuu.

Häyrynen, Y-P. 1994. Luovuus yhteisössä ja arjessa. Johdatus jälkiteollisen yhteiskunnan luovuuskehittelyyn. Valtionhallinnon kehittämiskeskus. Painatuskeskus Oy. Helsinki.

Jacobs, M. 1991. The Green Economy. Environment, Sustainable Development and the Politics of the Future. Pluto Press. London.

Kansa tienhaarassa. Raportti suomalaisten asenteista. 1993. Elinkeinoelämän valtuuskunta EVA. Helsinki.

Kemppi, H. 1995. Talouden ekologisen rakennemuutoksen toteuttamisen esteet. Teoksessa Massa, I. & Rahkonen, O. (toim.) Riskiyhteiskunnan talous. Suomen talouden ekologinen modernisaatio. Gaudeamus. Helsinki. s. 97-120.

Keskisuomalainen 18.4.1996 ja 19.1.1997.

Kestävä kehitys ja Suomi. Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle kestävään kehitykseen tähtäävistä toimista. 1990. Valtion painatuskeskus. Helsinki.

Kestävän kehityksen kuntaprojektin tiedote lokakuu 2/1992.

Kestävän kehityksen käsikirja kunnille. 1994. Suomen kuntaliitto. Forssan kirjapaino. Helsinki.

Kestävän kehityksen tutkimusohjelma. 1990. Suomen Akatemia. Helsinki.

Kilpiö, E. 1983. Ajankäyttötutkimusten luotettavuudesta kotityössä. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimusosaston julkaisuja 3/1983. Helsinki.

Koskinen, K. 1994. Ympäristönsuojelusta "kestävään kehitykseen". Kansallinen ympäristöpolitiikka ja ekologinen modernisaatio. Turun yliopisto. Satakunnan ympäristötutkimuskeskus. SYKE-sarja A6. Painosalama Oy. Pori.

Kunta ja kestävä kehitys. 1990. Suomen kuntaliitto. Suomen kunnallisliiton ympäristöjulkaisu no.15. Helsinki.

Lahdenmäki, P. 1996. Kestävän kehityksen kuntakokeilu Sumiaisissa ja Padasjoella. Teoksessa Konttinen, E. & Litmanen, T. (toim.) Ekokuntia ja ökykuntia. Tutkimuksia ympäristöhallinnan paikallisesta eriaikaisuudesta. SoPhi Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisu 6. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylän yliopistopaino. s. 48-88.

Lehtonen, H. 1990. Yhteisö. Vastapaino. Gummerus. Jyväskylä.

Lehtonen, J. 1995. Perustietoja Keski-Suomen kunnista. Keski-Suomen läänin hallitus, elinkeino- ja kuntaosasto. Jyväskylä.

Lèlè, S.M. 1991. Sustainable Development: A Critical Review. World Development, Vol. 19, No. 6. s. 607-621.

Leskinen, A. 1993. Environmental Planning as Learning: the Principles of Negotiation, Dissaggregative Decision-making Method and Parallel Organization in Developing the Road Administration. Väitöskirjan käsikirjoitus 15.6.1993. Helsingin yliopisto, taloustieteen laitos, Maankäytön ekonomia.

Leskinen, A. 1991. Toiminto- ja tavoiteanalyysi. Diskurssi Oy. (julkaisematon koulutusmoniste).

Leopold, A. 1990. A Sand County Almanac. Oxford University Press. Oxford.

- Lindner, W.H. 1995. Haastattelu TV-ohjelmassa Vedenpaisumus, mutta ei arkkia. Ympäristö- ja kuluttajaprojekti. TV 2, YLE uusinta syksyllä 1995.
- Linna, T. S. 1993. Kestävä kehitys ja lähidemokratia Suomessa. Helsingin yliopiston maantieteen laitoksen julkaisuja B 39. Helsinki.
- Liverman, D.M., Hanson, M.E., Brown, B.J. & Meredith, R.W. Jr. 1988. Global Sustainability: Towards Measurement. *Environmental management* 12(2). s. 133-143.
- Lohi, P. & Salminen, P. 1994. Kunnat kestävä kehitystä etsimässä. Suomen kuntaliitto. Kuntaliiton painatuskeskus. Helsinki.
- Mannermaa, M. 1988. Kasvu jatkuu — loppuuko kehitys? *Tiede* 2000 8/1988. s. 52-55.
- Mannermaa, M. 1993a. Ensisijaista ekologinen kestävyys — tärkeämpää sosiaaliset valinnat. Teoksessa Bardy, M. (toim.) *Kestävä kehitystä etsimässä. STAKES raportteja 93*. Gummerus. Jyväskylä. s. 2-10.
- Mannermaa, M. 1993b. Tulevaisuus - murroksesta mosaiikkiin. Otava. Keuruu.
- Marglin, S.A. 1963. The Social Rate of Discount and the Optimal Rate of Investment. *The Quarterly Journal of Economics* 77/1963. s. 95-111.
- Markkula, M. 1993. Kestävän kehityksen käsite. Uusi määritelmä. Käsikirjoitus *Ympäristö ja Terveys* - lehden artikkeliin.
- Marsh, G.P. 1965. (alkup. 1864) *Man and nature*. The Belknap Press of Harvard University Press. Cambridge.
- Meadows, D.H., Meadows, D.L., Randers, J. & Behrens W.W. 1974. *Kasvun rajat*. Tammi. Helsinki. Alkuperäisteos *The Limits to Growth. A Report for the Club of Rome's Project the Predicament of Mankind*. 1972.

- Meadows, D.H., Meadows, D.L. & Randers, J. 1993. Ylittävät kasvun rajat. Maailman yhteisön romahdus vai kestävä tulevaisuus? Painatuskeskus Oy. Helsinki. Alkuperäisteos Beyond the Limits - Global Collapse or Sustainable Future. 1992.
- Milbrath, L.W. 1989. Envisioning a Sustainable Society. Learning Our Way Out. State University of New York Press. Albany, New York.
- Mills, C.W. 1982. Sosiologinen mielikuviutus. Gaudeamus. Helsinki. Alkuperäisteos The Sociological Imagination. 1959. Oxford University Press.
- Muukkonen, J. 1990. Luonnonvaratilinpito kestävä kehityksen kuvaajana. Tilastokeskus. Tutkimuksia 167. Helsinki.
- Muukkonen, J. 1992. Kestävä kehitys tilastollisen tiedontarpeen näkökulmasta. Teoksessa Järvelä, M. & Uurtimo, Y. (toim.) Yhteiskunta ja ympäristö. Ympäristöpolitiikan arvo-ongelmia. Yhteiskuntatieteen tutkimuslaitos. Tampereen yliopisto 2/1992. Tampere. s. 125-134.
- Mäkelä, K. 1990. Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa Mäkelä, K. (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Gaudeamus. Helsinki. s. 42-61.
- Mäntymää, E. & Svento, R. 1991. Ympäristöhyötyjen ja haittojen taloudellinen arviointi. Teoksessa Tahvonen, O. (toim.) Ympäristö, hyvinvointi ja talous. Teknistieteelliset Akatemiat 1991:1. Gummerus. Jyväskylä. s. 107-126.
- Nelson, L., Ramsey, C. & Verner, C. 1980. Community Structure and Change. New York.
- Niemi-Pynttari, R. 1989. Luontoon kätkeytynyt valta - Heidegger rikkomassa länsimaista itsevarmuutta. Tiede & Edistys 2/1989. s. 118-121.
- Niemi, I. & Pääkkönen, H. 1989. Ajankäytön muutokset 1980-luvulla. Tilastokeskuksen tutkimuksia 153. Painokaari Oy. Helsinki.
- Nijkamp, P. & Soetoman, F. 1988. Ecologically Sustainable Economic Development: Key Issues

for Strategic Environmental Management. International Journal of Social Economics 3/4/1988. s. 88- 102.

Ollikainen, M. 1992. Kestävä kehitys: Talouden ekologisointi eettisten ja taloustieteellisten periaatteiden nojalla. Teoksessa Järvelä, M. & Uurtimo, Y. (toim.) Yhteiskunta ja ympäristö. Yhteiskuntapolitiikan arvo-ongelmia. Tampereen yliopisto. Tampere. s. 101-124.

Padasjoen projektisuunnitelma 1990. Padasjoki.

Paldanius, J. 1992. Ympäristökasvatus moniarvoisessa yhteiskunnassa. Teoksessa Ympäristökasvatus. Vapaan sivistystyön 33. vuosikirja. Jyväskylä. s. 97-113.

Partridge, E. (toim.) 1981. Responsibilities to Future Generations. Environmental Ethics. Prometheus Books. New York.

Pearce, D., Markandaya, A. & Barbier, E.B. 1989. Blueprint for a Green Economy. Earthscan Publications Ltd. London.

Pearce, D. 1988. Optimal Prices for Sustainable Development. Teoksessa Collard, D., Pearce, D. & Ulph, D. (toim.) Economics, Growth and Sustainable Environments, Essays in Memory of Richard Lecomber. The Macmillan Press Ltd. London.

Pezzey, J. 1989. Economic Analysis for Sustainable Growth and Sustainable Development. The Worldbank Policy planning and research Staff. Environment Department Working Paper no. 15.

Piispa, P. 1994. Monta mahdollista huomista. Ympäristökasvatuksen filosofiaa ja esimerkkejä kestävästä elämäntavasta. Ympäristöministeriö. Painatuskeskus. Helsinki.

Pöyhönen, O. 1978. Luonnonolot. Teoksessa Jokipii, H. (toim.) Sumiaisten kirja. Gummerus. Jyväskylä.

Rantala, P. 1992. Ajatuksia Sumiaisista ja suminismista. Sumiaisten Sanomat 2/92.

Rawls, J. 1988. Oikeudenmukaisuusteoria. Alkuperäisteos *A Theory on Justice*, 1971. Suomennos Pursiainen, T. WSOY.

Redclift, M. 1992. Sustainable development and global environmental change. Implications of a changing agenda. *Global Environmental Change*. March 1992. s. 32-42.

Roos, J.P. & Riikonen, H. 1978. Demokratia, osallistuminen ja demokraattinen suunnittelu. *Sosiaalipolitiikan vuosikirja 1978*.

Rosener, J.B. 1983. User-Oriented Evaluation: A New Way to View Citizen Participation. Teoksessa Daneke G.A., Garcia, M.W. & Delli Priscoli, J. (toim.) *Public Involvement and Social Impact Assessment*. Social Impact Assessment Series, No. 8. Westview Press. Boulder, Colorado. s. 45-60.

Rossini, F.A. & Porter, A.L. (toim.) *Integrated Impact Assessment*. s.154-167.

Rouhinen, S. 1979. Maaseudun yhteisöt: Identiteetin etsintää yhteiskuntamuutoksessa. *Yhteiskuntasuunnittelu* 17.

Rouhinen, S. 1991. Kestävän kehityksen kansalaisyhteiskunta aluetutkimuksen haasteena. Teoksessa Häkli, J. & Kuitunen, J. (toim.) *Avauksia restrukturaatioon*. Tampereen yliopisto. Aluetieteen laitos. Sarja A 11. Tampere. s. 163-176.

Sairinen, R. 1994. Ympäristökonfliktit kuntien suunnittelussa ja päätöksenteossa. Suomen kuntaliitto. Kuntaliiton painatuskeskus. Helsinki.

Santala, E. 1993. Sumiaisten kehittämisprojekti 1994-1996. Sumiainen.

Sarmela, M. 1989. Rakennemuutos tulevaisuuteen. Postlokaalinen maailma ja Suomi. WSOY. Juva.

Sterner, T. 1992. Economics and Environmental Policies for Sustainability. Teoksessa Svedin, U. & Hägerhäll Aniansson, B. (toim.) *Society and the Environment: A Swedish Resource Perspective*.

Kluwer Academic Publishers. Netherlands.

Sumiaisten kestävän kehityksen projektin raportti 1992. Sumiainen.

Sumiaisten kestävän kehityksen projektin tämänhetkinen toiminta 1993. Sumiainen.

Sumiaisten projektisuunnitelma 1991-1996. Sumiainen.

Sumiaisten Sanomat 1/1992.

Suomen Kunnat 16/1988.

Susskind, L.E. 1983. The Uses of Negotiation and Mediation in Environmental Impact Assessment. Teoksessa Rossini, F.A. & Porter, A.L. (toim.) Integrated Impact Assessment. Social Assessment Series, No. 8. Westview Press. Boulder, Colorado. s. 154-167.

Syrjälä, S. 1993. Lähetäänpäs käymään taululla. Tutkielma Lempyyn kylästä. Pohjois-Savon Liiton julkaisuja. Kuopio.

Söderbaum, P. 1986. Beslutsunderlag. Ensidiga eller allsidiga utretningar? Doxa Ekonomi. Lund.

Söderbaum, P. 1988. Sustainable Development — A Challenge to our World Views and Ideas of Economics. Teoksessa Perspectives of Sustainable Development. Some Critical Issues Related to the Brundtland Report. Stockholm Studies in Natural Resources Management No. 1. The Stockholm Group for Studies on Natural Resources Management. Stockholm. s. 19-30.

Tahvonen, O. 1991. Ympäristö, hyvinvointi ja talous. Teoksessa Tahvonen, O. (toim.) Ympäristö, hyvinvointi ja talous. Teknistieteelliset Akatemioiden julkaisuja 1991:1. Gummerus. Jyväskylä. s. 7-15.

Tammilehto, O. 1990. Kestävä kehitys vai yhteiskunnan muodonmuutos? Tiede & Edistys 4/90. s. 304-311.

Taylor, P. 1989. Respect for Nature. A Theory of Environmental Ethics. Princeton University

Press. New Jersey.

Tirkkonen, J. 1991. Kehitysstrategiat ja ympäristöongelmien kompleksi. Teoksessa Häkli, J. & Kuitunen, J. (toim.) Avauksia restrukturaatioon. Tampereen yliopisto. Aluetieteen laitos. Sarja A 11. s. 177-187.

Tulokas, R. 1990. Suomalaiset ja ympäristö. Tilastokeskus. Ympäristö 2/1990. Helsinki.

Turtiainen, M. 1991. Institutionaalinen ympäristötiede. Teoksessa Massa, I. & Sairinen, R. (toim.) Ympäristökysymys. Ympäristöuhkien haaste yhteiskunnalle. Gaudeamus. Helsinki. s.142-161.

Uimonen, S. 1991. Yhteiskunnallinen päätöksenteko ja ympäristönsuojelun ohjaukset. Teoksessa Tahvonen, O. (toim.) Ympäristö, hyvinvointi ja talous. Teknistieteelliset Akatemit 1191:1. Gummerus. Jyväskylä. s. 76-106.

Uusinoka, O. 1989. Yhteisöllinen aktiviteetti pienessä maatalousvaltaisessa kunnassa - Tapaustutkimus Sumiaisten kunnasta. Jyväskylän yliopiston sosiologian laitoksen pro gradu- työ. Jyväskylä.

Uusitalo, R. 1986. Suomalaiset ja ympäristö. Tutkimus taloudellisen käyttäytymisen rationaalisuudesta. Helsingin kauppakorkeakoulu A 49. Helsinki.

Uusitalo, L. 1991. Oma etu vai yhteinen hyvä? Ympäristötietoisuuden ja toiminnan ristiriita. Teoksessa Massa, I. & Sairinen, R. (toim.) Ympäristökysymys. Ympäristöuhkien haaste yhteiskunnalle. Gaudeamus. Helsinki. s. 24-48.

Viisi vuotta Riosta. Keskustelupaperi. 11.3.1997 2. versio. Ympäristöministeriö. Helsinki.

Vilka, L. 1993. Ympäristöetiikka. Vastuu luonnosta, eläimistä ja tulevista sukupolvista. Yliopistopaino. Helsinki.

Voss, H. 1986. Indicators for Assessment of Sustainable Development. Institute for Environmental Studies. Free University. Amsterdam.

Välitämmekö maapallosta? Kestävän elämäntavan ohjelma. 1991. Tiivistelmä. Kansainvälinen luonnonsuojeluliitto (IUCN), Yhdistyneiden kansakuntien luonnonsuojeluohjelma (UNEP), Maailman Luonnon Säätiö (WWF). IS-Paino. Iisalmi.

Wahlström, E., Reinikainen, T. & Hallanaro, E-L. 1992. Ympäristön tila Suomessa. Vesi- ja ympäristöhallitus ympäristötietokeskus. Gaudeamus. Helsinki.

Wallgren, T. 1990. Brundtland-komission korulauseet riisuttuina. Yhteiskuntasuunnittelu 1/90. s. 6-18.

Wilenius, M. 1992. Modernisaatio ja kestävä kehitys Euroopan Yhteisössä. Teoksessa Järvelä, M. & Uurtimo, Y. (toim.) Yhteiskunta ja ympäristö. Ympäristöpolitiikan arvo-ongelmia. Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitoksen julkaisuja 2/1992. Tampere. s. 157-167.

Willberg, H. 1993. Kestävän kehityksen teoria. Toksessa Bardy, M. (toim.) Kestävää kehitystä etsimässä. STAKES raportteja 93. Gummerus. Jyväskylä. s. 98-119.

World Conservation Strategy. 1980. Living Resource Conservation for Sustainable Development. IUCN.

World Resources. 1986. World Resource Institute and International Institute for Environmental and Development. Basic Books. New York.

Yhteinen tulevaisuutemme. 1987. Ympäristön ja kehityksen maailmankomission raportti. Ulkoasiainministeriö. Ympäristöministeriö. Valtion painatuskeskus. Helsinki.

Ympäristön ja kehityksen Suomen toimikunnan mietintö. 1989. Komiteamietintö 1989: 22. Valtion Painatuskeskus. Helsinki.

Internet- lähteet:

<http://www.fennica.ascentia.fi/f365.htm#yle>

<http://www.sisi.fi/Sumiainen.html>

LIITE 1

KESTÄVÄN KEHITYKSEN MÄÄRITELMIÄ

Allardt (1991)

“Pyrkimys kestävään kehitykseen on keskeisiltä osiltaan taistelua luontoon kohdistunutta ja kohdistuvaa liallista kuormitusta vastaan.”

Bardy, M. (1993, 120)

“Kestävä kehitys on kääreiden ja kuorien poisottamista, keventämistä aineellisesti ja mentaalisesti — sellaisin tavoin, jotka kannatellen sallivat paljastuvan kehkeytyä uusiin muotoihin.”

Goodland ja Ledec (1987, 28)

“Kestävä kehitys on sellainen talouden yhteiskunnallinen ja rakenteellinen muutos, joka optimoi nykyhetken taloudelliset ja muut yhteiskunnalliset hyödyt vaarantamatta mahdollisuuksia saada samanlaisia hyötyjä tulevaisuudessa.”

Hancock (1980)

“Ympäristöllisesti ja sosiaalisesti kestävä taloudellinen toiminta, joka laajentaa inhimillistä kehitystä.”

Jacobs (1991, 79-80)

“Kestävyys merkitsee ympäristönsuojelusta sellaisena ja siinä määrin, että sen tarjoamat erilaiset hyödyt säilyvät ajan kuluessa; vähintään sillä tasolla, että vältetään katastrofista tulevaisuudessa, mutta parhaimmillaan sillä tasolla, että tulevat sukupolvet voivat hyötyä ympäristöstä yhtä paljon kuin nykyiset.”

Kansainvälinen Luonnonsuojeluliitto IUCN, Yhdistyneiden kansakuntien ympäristöohjelma UNEP & Maailman Luonnon Säätiö WWF (Välitämmekö maapallosta 1991, 32)

“Kestävää kehitystä on ihmisten elämänlaadun parantaminen ylittämättä elämää ylläpitävien ekosysteemien kestävyyskykyä.”

Kestävän kehityksen työryhmä (Kunta ja kestävä kehitys 1990, 2)

“Kestävä kehitys tarkoittaa, ettei nykyinen yhteiskunta kuluta tulevien sukupolvien tarvitsemia luonnonvaroja.”

Liverman, Hanson, Brown & Meredith (1989, 133)

“Kestävyys on ihmislajin rajoittamatonta säilymistä niin, että elämänlaatu ylittää biologisen hengissä pysymisen minimirajan. Tämä tapahtuu suojelemalla elämää ylläpitäviä järjestelmiä (ilma, vesi, maa, eliöt) sekä niiden osia käyttäviä ja suojelevia perusrakenteita ja instituutioita.”

Maailman luonnonsuojelustrategia (World Conservation Strategy 1980, 1)

“Jotta kehitys olisi kestävä, tulee ottaa huomioon sosiaaliset ja ekologiset tekijät samoin kuin taloudelliset näkökohdat, elävät ja elottomat luonnonvarat, sekä vaihtoehtoisten toimien lyhyen ja pitkän tähtäimen hyödyt ja haitat.”

Markkula, M. (1993, 4)

“Kestävä kehitys tarkoittaa (1) jatkuvaa, suunnitelmallista ja ohjattua yhteiskunnallista muutosta, jonka (2) perusehtona on ihmisen taloudellisen ja kaiken muun toiminnan sopeuttaminen maapallon voimavaroihin ja luonnon sietokykyyn, joka (3) turvaa luonnonvarojen oikeudenmukaisen jakamisen, kansalaisten perusoikeuksien toteutumisen ja perustarpeiden tyydyttämisen sekä (4) mahdollistaa taloudellisen, sosiaalisen ja kulttuurisen edistymisen sukupolvesta toiseen.”

Pearce (1988)

“Kestävän kehityksen tunnusmerkkinä on luonnonvarojen pysyvyys; ankarimmin määriteltynä se, että luonnonvarojen määrä ei vähene.”

Suomen Akatemia (Kestävän kehityksen tutkimusohjelma 1990)

“Kestävä kehitys on yhteiskuntapoliittinen strategia, jonka tavoitteena on edistää ihmisyyhteisöjen kehitystä ekologisesti kestäväällä tavalla.”

Tukholman kauppakorkeakoulun professori Karl-Göran Mäler (Allardt 1991, 11)

“Kestävä kehitys on tila, jossa tuleville sukupolville taataan sellainen reaalityön ja hyvinvoinnin taso, mikä ei alita nykyään vallitsevaa tasoa.”

Voss (1986)

“Kestävyys ei ole selvä raja-arvo, vaan eräänlainen varoitusvyöhyke, joka perustuu suunnittelijoiden ja päätöksentekijöiden arvostuksiin siitä, kuinka paljon ja minkä laatuista luonnonvaroja pitäisi jättää tulevien sukupolvien käyttöön.”

World Resources Institute WRI (World Resources 1986)

“Kestävä kehitys on kehitysstrategia, jossa luonnonvaroja, inhimillisiä voimavaroja ja rahallisia tekijöitä hoidetaan ja käytetään varallisuuden ja hyvinvoinnin lisäämiseksi.”

Ympäristön ja kehityksen maailmankomission raportti: (Yhteinen tulevaisuutemme 1988, 26, 48)

“Kestävä kehitys on kehitystä, joka tyydyttää nykyhetken tarpeet viemättä tulevilta sukupolvilta mahdollisuutta tyydyttää omat tarpeensa. Se sisältää kaksi avainkäsitettä:

-käsitteen tarpeet, etenkin maailman köyhien perustarpeet, jotka olisi asetettava ehdottoman etusijalle

- ajatuksen rajoituksista, joita nykYTEknologia ja nykyiset yhteiskuntajärjestelmät asettavat luonnon kyvyille tyydyttää nykypäivän ja tulevaisuuden tarpeet...

Avarammin käsitettynä kestävän kehityksen periaate tähtää siihen, että ihmisten keskinäinen ja ihmiskunnan ja luonnon välinen sopusointu lisääntyy.”

Ympäristön ja kehityksen Suomen toimikunta (1989, 12-13)

“Pyrkimys kestävään kehitykseen tarkoittaa, että ihmiskunnan nykyiset perustarpeet tyydytetään viemättä tulevilta sukupolvilta mahdollisuutta tyydyttää omat tarpeensa. Avarammin käsitettynä kestävän kehityksen periaate tähtää siihen, että ihmiset oppivat elämään pysyvästi sopusoinnussa luonnon kanssa. Talous- ja yhteiskuntakehityksen päämäärät on määriteltävä kestävän kehityksen mukaisiksi kaikissa maissa, niin teollisuus- kuin kehitysmaissakin, niin markkinatalous- kuin suunnitelmatalousmaissakin.”

Ympäristönsuojeluneuvosto (Rouhinen 1991, 167)

“Kestävä kehitys tarkoittaa maapallon voimavaroihin suhteutettua ja luonnon ehdoilla tapahtuvaa yksityisten ihmisten ja samalla koko ihmiskunnan tarpeiden tasa-arvoiseen tyydyttämiseen tähtäävää toimintaa, jonka tavoitteena on ihmisten fyysisen, sosiaalisen ja henkisen hyvinvoinnin lisääntyminen sukupolvesta toiseen.”

LIITE 2

SUMIAISISSA TEHTYJEN TEEMAHAASTATTELUIJEN KYSYMYKSET

TAUSTATIEDOT

Nimi, ikä, koulutus, ammatti, siviilisääty, perhekoko, asumismuoto

LUONTO JA YMPÄRISTÖ

- millainen on mielestänne Sumiaisten luonnon ja ympäristön tila
- mitä arvostatte erityisesti sumialaisessa luonnossa
- millaisia ympäristöongelmia mielestänne Sumiaisissa on
- miten mielestänne kuntalaisten suhtautumisen luontoon pitäisi muuttua ollakseen kestävän kehityksen aatteiden mukaista

KESTÄVÄN KEHITYKSEN KOKEILUPROJEKTI

- mitä mielestänne kestävä kehitys on
- millä tavoin kestävän kehityksen kokeilu on mielestänne näkynyt kuntanne toiminnassa
- mitä tietoa olette saanut kunnan taholta kestävän kehityksen kokeilusta
- onko tiedotus ollut mielestänne riittävää, jos ei ole ollut, millaisia puutteita tiedotuksessa on ollut
- millaista tiedotusta olisitte kaivannut lisää
- miten kuntalaisten mielipiteitä on otettu huomioon toteutettaessa kestävän kehityksen kokeilua
- onko kuntalaisten mielipiteiden huomioiminen ollut mielestänne riittävää
- mitä käytännön muutoksia kokeilu on aikaansaanut kunnassanne
- onko kestävän kehityksen kokeilu vaikuttanut arkielämäänne, miten
- oletteko ollut mukana jossakin kestävän kehityksen osahankkeessa, missä
- jos olette ollut jossakin osahankkeessa mukana, oletteko päässyt osallistumaan ja vaikuttamaan haluamassanne määrin
- mitä asioita pidätte tärkeinä sisällyttää kestävän kehityksen kokeiluun
- oletteko tyytyväinen kokeiluun ja sen toteutukseen, miksi
- onko kestävän kehityksen kokeilu mielestänne tarpeellinen, miksi
- onko kestävän kehityksen kokeilu muuttanut omaa käyttäytymistänne esimerkiksi ympäristön suhteen, miten

ELINKEINORAKENTTEEN MUUTOS

- onko kunnassanne tapahtuva elinkeinorakenteen muutos vaikuttanut elinkeinoon, miten
- miten elinkeinorakenteen muutos on näkynyt kunnassanne
- millaisia elinkeinorakenteen monipuolistamiseen sopivia voimavaroja mielestänne kunnassanne on

RAHOITUSTOIMINTA JA KUNNALLINEN PÄÄTÖKSENTEKO

- ovatko kuntanne päätöksenteko ja vallitseva kunnallispolitiikka olleet tukemassa rakennemuutosta, miten
- ovatko julkiset ja kunnalliset rahoitusmuodot edesauttaneet rakennemuutosta, miten
- onko kuntanne pankkien rahoitustoiminta vaikuttanut rakennemuutokseen, miten

JÄTEHUOLTO JA KIERRÄTYS

- oletteko saanut kotiinne viime vuonna Kodin jätehuolto-oppaan
- tutustuitteko oppaaseen
- mikä on mielipiteenne oppaasta
- oletteko saanut käyttökelpoista tietoa oppaasta, mitä
- kaipaatteko lisätietoa jostain jätehuollon osa-alueesta tai kierrätyksestä
- oletteko kiinnostunut kierrätyksestä ja/tai kompostoinnista
- lajitteletteko te taloudessanne jätteitä
- kierrätättekö te käyttökelpoista materiaalia
- onko teillä komposti
- palautatteko pullot kauppaan
- viettekö paperijätteet paperinkeräykseen
- mitä teidän taloudessanne tehdään ongelmajätteille kuten esimerkiksi jäteöljylle, torjunta-aineille ja myrkyille, romuakuille, paristoille ja loisteputkille, vanhoille lääkkeille
- jos taloudessanne ei harjoiteta kierrätystä, niin miksi ei
- tiedättekö missä jätteiden keräys- ja kierrätyspaikat kunnassanne ovat
- oletteko tutustunut kuntanne kierrätyspaikkaan, mielipiteenne kierrätyspaikasta
- kuulutteko järjestetyn jätehuollon piiriin vai viettekö itse jätteenne kaatopaikalle
- kuinka paljon arviolta kiloina kuukaudessa taloudessanne syntyy kaatopaikalle vietävää jätettä
- mikä on taloudessanne pääasiallisin jätteiden hävitystapa

- vaikuttaako asioidessanne kaupassa ostopäätökseenne enemmän tuotteen hinta vai ympäristövaikutukset

KOTITALOUDEN ENERGIAMUOTO

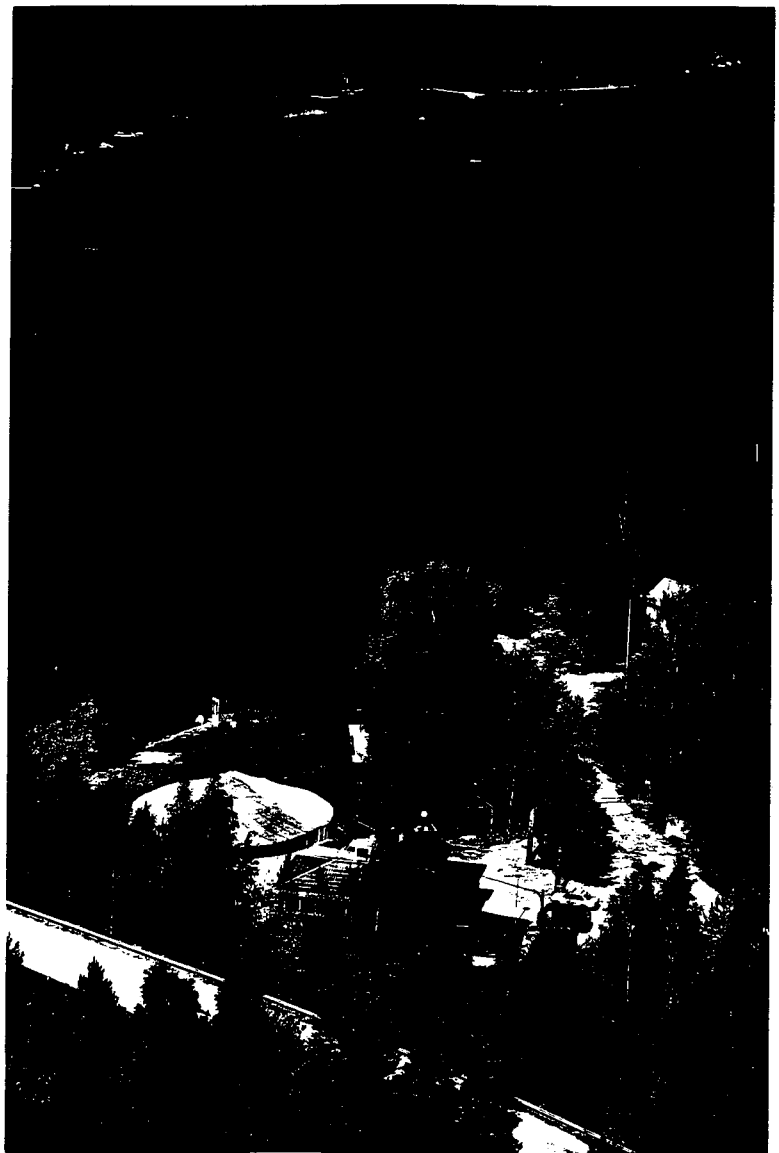
- mikä lämmitysmuoto taloudessanne on
- mitkä syyt vaikuttivat lämmitysmuodon valintaan

YHDISTYSTOIMINTA

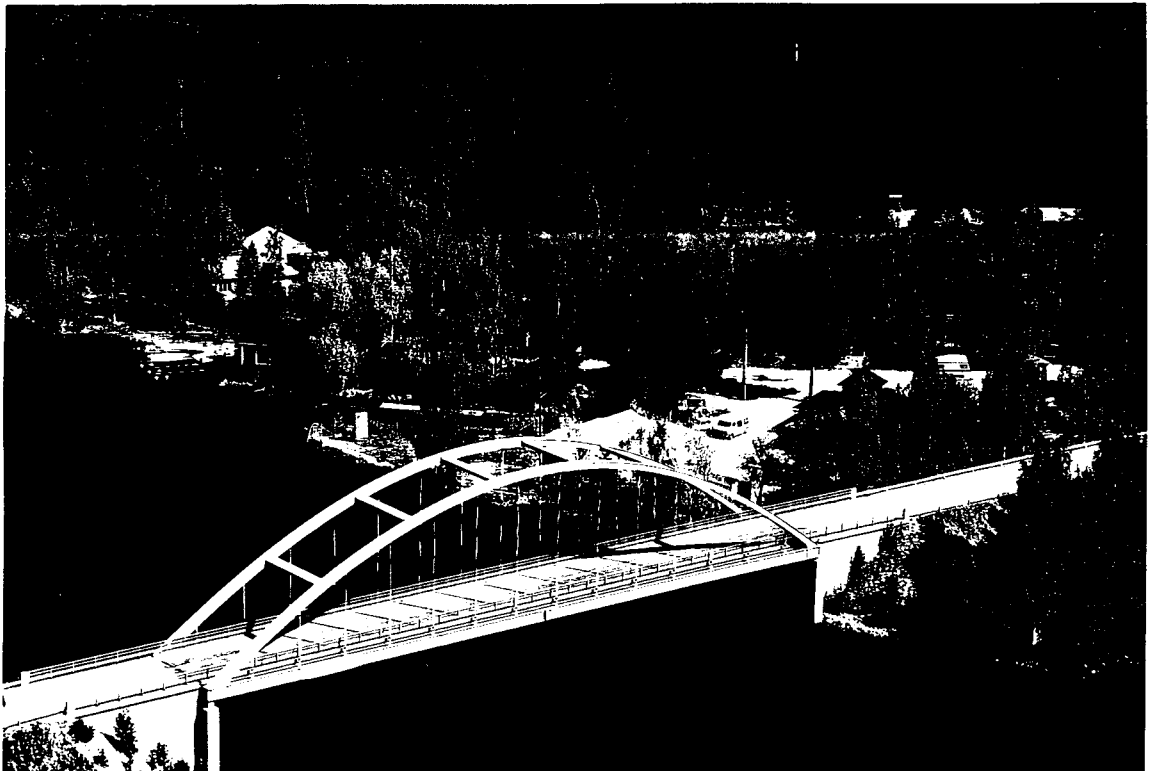
- ovatko kylätoimikunnat toimineet ympäristöasioiden hoidossa, miten
- miten ympäristöasioiden hoidossa on toiminut:
- 4H-yhdistys
- martat
- metsänhoitoyhdistys
- metsästysseura ja kalastuskunnat
- yrittäjäyhdistys
- maataloustuottajayhdistys
- muut yhdistykset (riistanhoitoyhdistys, kyläyhdistys, lintutieteellinen yhdistys)

LIITE 3

SUMIAINEN KUVINA

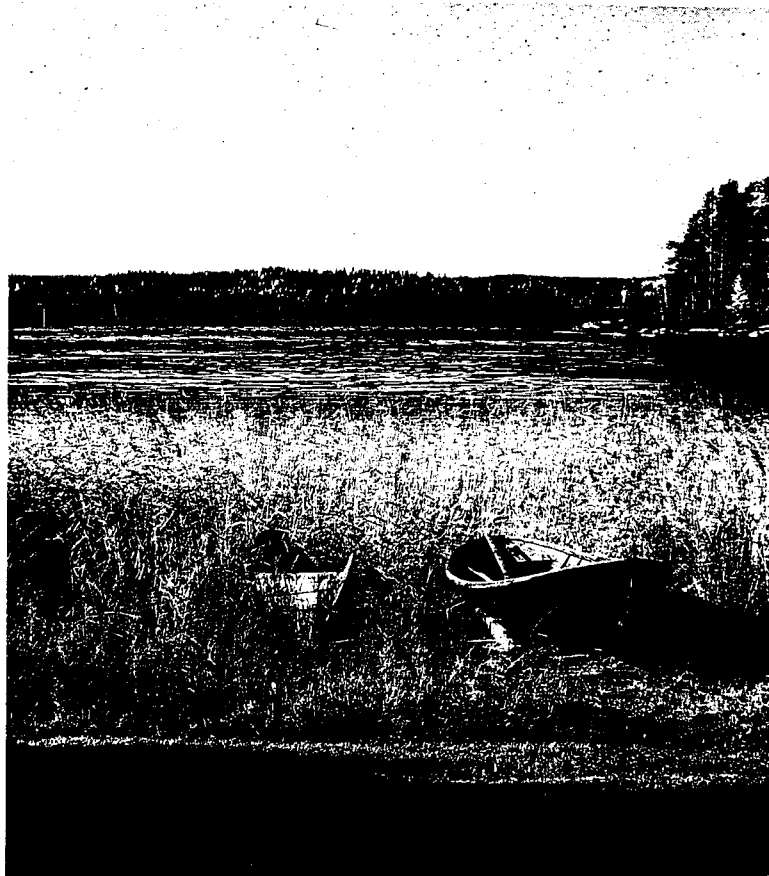
Kuva 1. Sumiaisten kirkonkylä

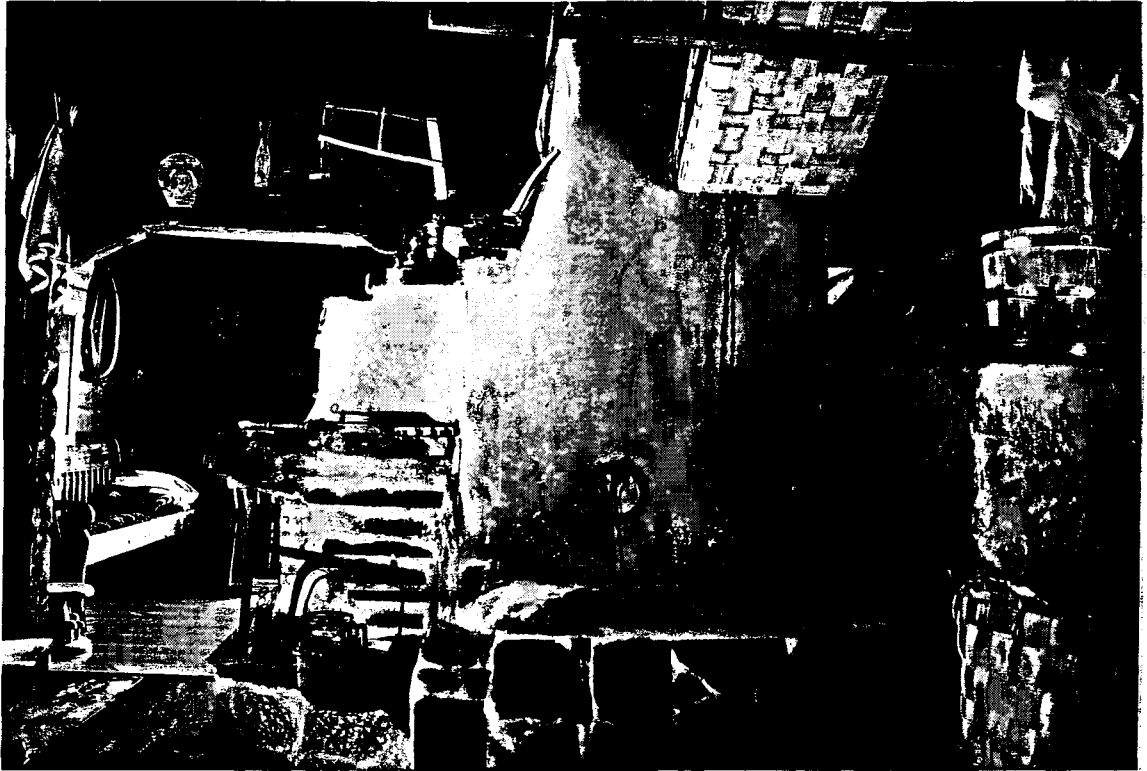
Kuva 2. Sumiaisten kirkonkylä Matilanvirran puolelta kuvattuna

Kuva 3. Hitonhaudan luonnonsuojelualue

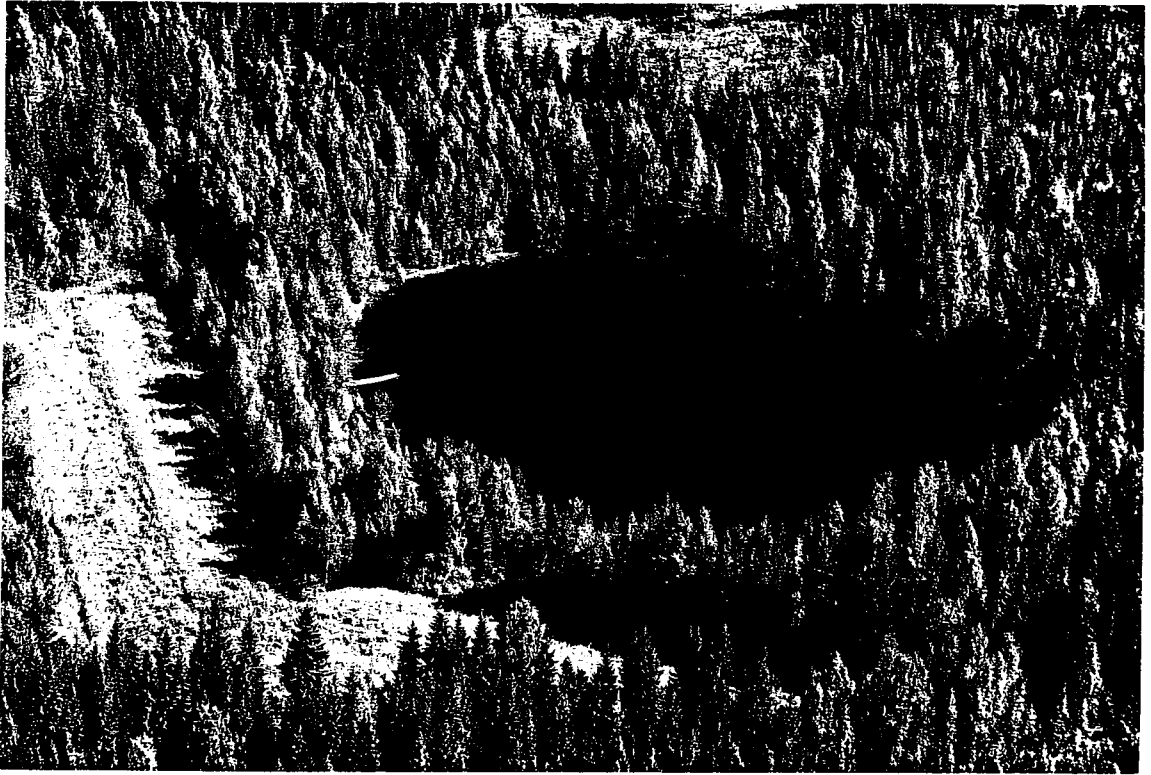
Kuva 4. Syysruskainen Keitele

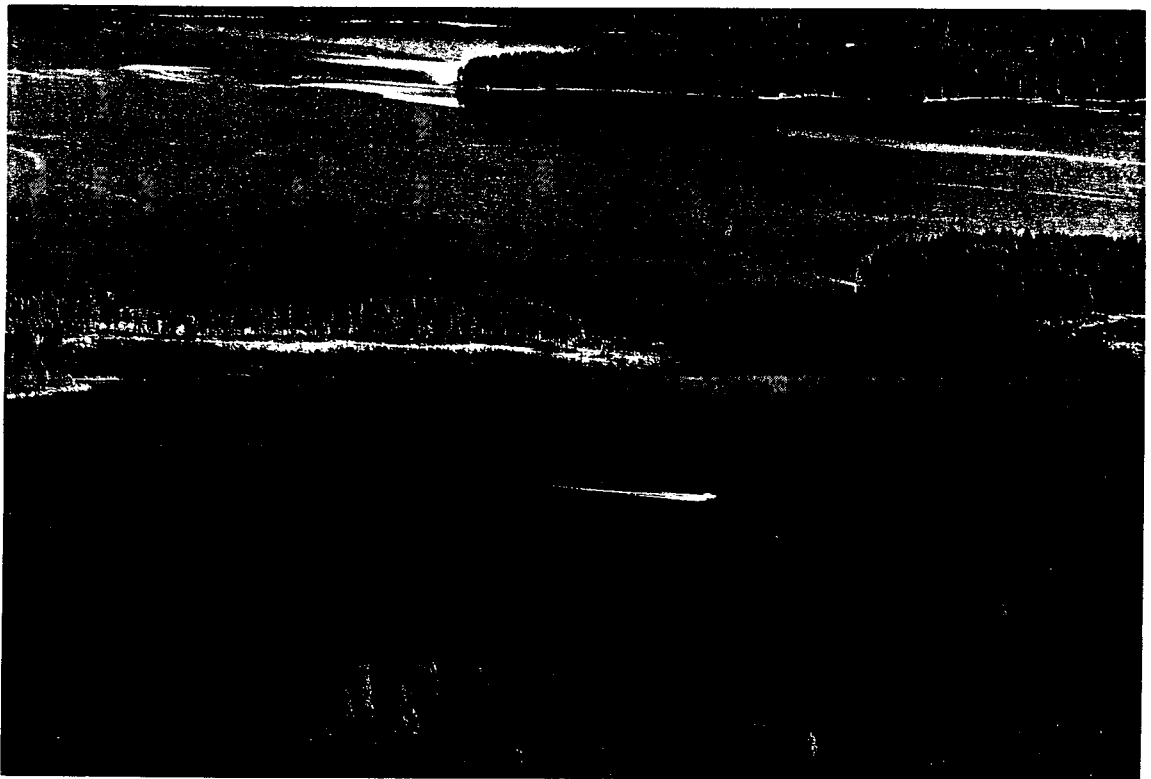
Kuva 5. Köyhyyden kylä: entisajan elämää maaseudulla

Kuva 6. Kestävän kehityksen yrityshedelmiä: Sumiaisten nahkajalostamo

Kuva 7. Sumiaista tyypillisimmillään: Tuuheita metsiä ja kauniita järviä

Kuva 8. Järvinäkymä Keiteleelle